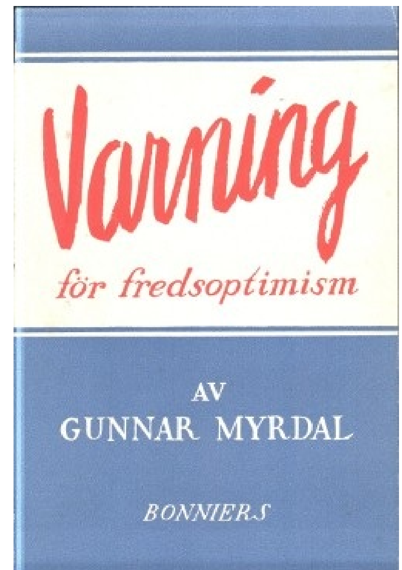
VARNING
FÖR FREDSOPTIMISM

AV
GUNNAR MYRDAL

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Stockholm. Alb. Bonniers boktryckeri 1944

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken digitaliserades i maj 2011, efter att Stockholms stads kulturnämnd hade frisläppt upphovsrätten under licensen Creative Commons Erkännande-Dela lika (CC-BY-SA).

Gunnar Myrdal

VARNING FÖR FREDSOPTIMISM

Gunnar Myrdal känner Amerika. Hans nyligen utkomna mäktiga arbete, *An American Dilemma,* har redan i Amerika mycket allmänt hållits som den tredje klassiska analysen av det amerikanska samhället efter Alexis de Toquevilles och James Bryces berömda arbeten under förra seklet.

Till nyåret kom professor Myrdal återigen hem från Amerika — för tredje gången under kriget. Denna gång var det Amerikas ställning i världspolitiken som hade varit det närmaste föremålet för hans studier. I denna bok har han för den svenska allmänheten sammanfattat huvudresultaten av sin analys, som omfattade den aktuella inrikespolitiska situationen i Amerika, den ekonomiska utvecklingen och konjunkturutsikterna, den amerikanska nationens inställning till efterkrigsproblemen och de internationella förhandlingarna. Framställningen vidgar sig till en allmän rundmålning av utsikterna i fråga om den fred som skall komma. I sista avdelningen om *Sveriges intresse* drar han så mot denna bakgrund upp riktlinjer för den svenska utrikespolitiken under efterkrigstiden.

Boken, som får ökad vikt genom författarens ställning som ordförande i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, förtjänar att läsas och begrundas av alla medborgare, som söker orientering om de framtida internationella villkoren för Sveriges ekonomi och politik.

*

Alva Myrdal och Gunnar Myrdal

KONTAKT MED AMERIKA

"Till bokens värdefullaste egenskaper hör, att den på ett utmärkt klargörande sätt utreder sammanhanget i så mycket som synes oss obegripligt motsägelsefullt i Förenta staternas liv... Just såsom icke blott instruktiv utan

även väckande tankeställare på många områden är deras bok alldeles förträfflig." *Gustaf Stridsberg i Sv. D.*

ALBERT BONNIERS FÖRLAG *Pris 7: 50*

BOKENS ÄRENDE

Detta är vad amerikanerna kallar en "hårdkokt" analys. Jag har försökt se med ögonen, tänka med hjärnan och sedan skriva i största uppriktighet. I knappaste form har jag velat sätta ner på papper en fullt sanningstrogen bild av hur för en kritisk observatör från Washingtons horisont utsikterna ter sig till den fred som med varje dag rycker oss allt närmare.

Jag har trott det vara min plikt att varna mina landsmän för två stora illusioner:

att amerikanerna skall lyckas stabilisera sin ekonomi efter kriget;

att amerikanerna och britterna skall lyckas att för sig själva, oss och världen bygga upp en tillfredsställande internationell ekonomisk ordning.

Enligt min mening tyder allt på att Amerika efter kriget styr in i en mycket orolig ekonomisk utveckling som snart nog faller ner i depression med massarbetslöshet. Möjligheterna är vidare tyvärr mycket stora att alla de vackra planerna för världsekonomins frigörande och stabilisering blir tomma löften, så att i det väsentliga de internationella problemen kommer att stå olösta när freden skall bryta in. Detta innebure en ekonomisk ordning i världen sämre än den som fanns före kriget.Detta kan synas några vara ovänligt sagt om amerikanerna och britterna. Författaren är därför angelägen att enkelt få bekänna att han efter många års liv i Amerika och arbete med Amerikas egna inre förhållanden och missförhållanden älskar det landet högst näst sitt fosterland. Han vet att han rönt djupa intryck till hela sin personlighet av amerikansk kultur — till sin vetenskapliga inriktning, sina levnadsvanor och sin livsåskådning. Det ligger sanning i påståendet att han är halv amerikan, vilket emellertid aldrig hindrat honom från att vara hel svensk.

Om Amerika tror han sig nu skriva alldeles på samma sätt som han skulle göra om han vore en amerikansk nationalekonom med motsvarande utblick över problemen. Han skulle anse denna bok helt förfelad om han i sin kritik av amerikanska förhållanden och amerikansk politik inte förmått att låta läsaren på ett sympatiskt sätt förstå hur det kommer sig att det blivit som det blivit och varför man gjort som man gjort. Att han skulle vilja skada Amerika vore en nästan lika orimlig tanke som att han skulle vilja lyfta hand mot sitt eget folk.

De mycket mänskliga britterna lärde han grundligt känna och uppskatta redan som ung student när han sammanlagt tillbragte nästan två år i det behagliga England. Sedan dess har hans förbindelse med engelsk vetenskap och kultur varit obruten. Före och under kriget har han kunnat konstatera att hans känslor för britterna varit betydligt varmare än vad som är genomsnittligt i Amerikaäven i dess kulturkretsar, om det säger en svensk läsare något. Här hemma tillhör han naturligtvis den grupp människor som till hela sin inställning är västorienterad.

För Sovjetunionen, som också skymtar i det amerikanska drama vilket här skall rullas upp, har författaren alltid haft ett livligt och positivt intresse. Han genomlevde som mycket ung den liberala västerländska kulturens hela hänförelse för den ryska revolutionen. Han har därefter förfärats av de då och då återkommande terrorböljorna och av den allmänna bristen på individuell frihet och demokrati i det nya stora kollektivistiska världsväldet. Han har hört till den grupp av intellektuella i Sverige som dock aldrig släppt sina förhoppningar om Sovjetryssland och han bevarar dem ännu. Vid en tre veckors resa genom Ryssland och Sibirien våren 1941 förtjustes han över den varma mänskliga känslotonen i Sovjet. Fortfarande är Ryssland för honom en gåta. Men han vill tro på Sovjetunionen, inte bara dess framtida makt utan kraften hos dess internationalistiska, demokratiska ideal.

Författaren hör till dem som hatat fascismen och nazismen från början och aldrig gjort någon hemlighet av det: alltså hela den långa tid när så många hyggliga människor — och till och med Churchill — prisade Mussolini för

att de italienska tågen gick, när sedermera personer i mycket hög ställning i Storbritannien och Amerika spekulerade i att Hitler skulle kunna drivas att anfalla Stalin och göra slut på den ryska kommunismen, och när till slutalltför många akademiska ungdomar här hemma lekte antisemitism i sin medelklassiga skråpolitik. Han har således inte behövt uppleva vad som hänt i Norge och Danmark, inte ens vad som tidigare hänt i Österrike, Tjeckoslovakiet och Polen, för att klassificera nazisterna som illgärningsmän.

Med målmedveten avsikt sökte han sig en plats högt på listan av dem som skulle likvideras när tyskarna tågade in. Han känner emellertid ingen dragning åt vansittartism, i dag mindre än någonsin. Han hör till dem som tvärtom förnimmer det vara kulturmänniskornas särskilda förpliktelse att nu vända sköldarna och sätta sina svaga krafter till värn för den av nazisterna förtrampade tyska kultur som vid nazisternas undergång hotas att bli inbegripen i deras motståndares kanske blinda hämnd.

Nordens enande har för författaren alltid stått som ett självfallet strävande, motiverat av kulturella skäl även framom ekonomiska och militära. Han känner i själva verket ungefär samma fosterlandskänsla för Åbo, Glommensdalen eller Roskilde som för Härnösand, Västmanland eller Lund.

Författaren har velat i själva inledningen till denna fortsättningsvis ganska känslokalla bok lämna denna personliga självdeklaration för att det skall råda full klarhet om värdegrunden till de uttalanden om Sveriges och världens intresse som här och var förekommer. Genom studier har författaren sökt kontrollera sitt önsketänkande menhan har inte alls släppt sina ideal. Framställningen har ingen cynisk mening.

Författaren vill ha sagt att han är lika sorgsen i sitt hjärta över vad han har att framlägga som någonsin den genomsnittlige läsaren, sannolikt mera. Men för yrkesmannen är det en ambition att kunna föra kniven med samma säkra hand vare sig han skär i levande människokött eller i en död kanin.

Boken har således ett bestämt ärende, nämligen att krossa illusioner. Bilden av efterkrigsvärlden, sådan den framträder ur de informationer som här skall lämnas, ter sig inte särskilt ljus och hoppingivande. Hur skulle den egentligen kunna vara det efter detta långa otäcka krig som i alla land så svårt skadat nerverna och moralen?

I Sverige lever vi alltför mycket i lättsinnig fredsoptimism. Vår offentliga diskussion färgas därav. Tyvärr gäller detta icke minst många av de inlägg som görs från fredsvännernas sida i syfte att bereda vårt folk för en värdig insats i efterkrigstidens internationella liv.

Men ej blott de utan nästan hela nationen är alltför lyckligt och tanklöst fången i den brittiska och amerikanska propagandan. Alltför mycket av vad som i landet skrivs även i facktidskrifterna om de olika planerna för världens återuppbyggnad består i ett tämligen kritiklöst återgivande av vad denna propaganda matat oss med. Detär som om vi förlorat vårt sinne för historisk problematik, vår förmåga av ett självständigt politiskt omdöme.

Ej minst utifrån, i England och Amerika, måste denna vår inställning te sig en smula enfaldig. Respekten för vårt omdöme och vår vaksamhet minskas, vilket i denna hårda tid är farligt för landet. Det kan undras om man där verkligen räknat med och eftersträvat en så fullständig framgång för sin propaganda. Vad man i de stora demokratierna måste önska är en, visserligen allmänt välvillig, men dock kunnig, självständig och kritisk opinion i länder som Sverige. Risken för svåra bakslag när illusionerna till slut ändock brister är ju eljest påtaglig.

Det är värt att observera att amerikanerna dragit in sin populära propagandatidning i Sverige, "Kontakt med världen", och i stället givit oss i oförfalskat avtryck den pigga och uppfriskande respektlösa veckotidskriften Time som för övrigt just nu tagit till sin särskilda uppgift att spegla tvivlen i den amerikanska opinionen och hålla den kritiskt vaken mot fredsoptimismen.

Men oavsett hur det ter sig utifrån, vilket dock är en bifråga, måste ur rent svenska synpunkter vårt folks en smula menlöst optimistiska inställning till fredsproblemen framstå skadlig och måhända vådlig. Trycket på vår nation kommer att vara hårt och att växla från vecka till vecka. Vi kommer att behöva allt vad vi kan mobilisera inte bara av friska nerver utan även av oförvillat kritiskt omdöme. Möjligheten att föra den målmedvetna ochskickliga utrikespolitik som i högsta grad tillvaratar Sveriges intressen förminskas om den allmänna opinionen är okunnig och vilseledd. Den därmed nära förbundna möjligheten att i vår mån uträtta något positivt

till mänsklighetens fromma vedervågas likaledes. Denna skrift är således på sitt sätt en "beredskapsbok" fastän av en alldeles ny typ för en ny situation.

Det är lätt att förklara hur denna kritikfattiga fredsoptimism uppkommit i Sverige. I flera år levde vårt folk under en nästan hypnotiserande skräck att vårt öde var att lemmas in i Hitlers hemska "nya ordning". För dem av oss som hade noggranna och färska kontakter med Amerika var det i denna tid en fosterländsk plikt att söka stärka våra landsmäns mod inför faran genom att rapportera vad vi säkert visste, nämligen att Amerika inte skulle låta Storbritannien gå under, att Amerika skulle lyckas med sitt fantastiska upprustningsprogram och att Amerikas insats till slut skulle avgöra kriget.

I denna tid var det också viktigt att få svenskarna att känna pulsslagen i den stora amerikanska demokratin och att innerligt fatta sin politiska trosgemenskap med det amerikanska folket. Många fördomar och mycken dum viktighet hade dittills skymt vår blick för vad de amerikanska idealen betydde i det landets historia och vad de kunde betyda i världen. Det var den gången även viktigt att skärpa vår blick för all den kraft som det brittiska folket utvecklade både i sin hjältemodiga okuvlighet infördet dödliga hotet och sedermera i sin vilja att återuppbygga och reformera i sin egen nation. Vad vi den gången lärde om Amerika och England och vad det betydde för vår egen försvarsmoral finns det alla skäl för oss att icke snart förgäta.

När nu emellertid mardrömmen släpper sitt tag om vårt folk förnimmer alla en lättnad som är alldeles oerhörd. I glädjen över att segern synes tillhöra de nationer med vilka vi känner oss så befryndade i kultur och livsåskådning frestas vi då till den lättsinniga vanföreställningen att tusenårsriket begynner bara Hitlertyskland äntligen störtar samman. Propagandan västerifrån och alla de skimrande efterkrigsplanerna för världens återuppbyggnad hade för en lång tid under vårt svåra betryck varit en välbehövlig styrkekälla för oss liksom för britterna och amerikanerna själva. Nu tror vi att planerna skall förverkligas.

Vad som behövs är ett tillnyktrande. Vi måste lära oss förstå att vi och världen står inför fortsatta stora svårigheter. Mänskligheten kommer att vara sjuk när kriget är över. Nationalismen kommer nästan överallt att vara svårare än någonsin. Människorna hatar mer än de älskar. I alla de krigförande nationerna kommer själva samhällsorganismen — och alla institutionerna från familjen och upp — att vara svårt skadad. I de ockuperade länderna har rättsordningen varit nedbruten. Där liksom i alla krigförande länder har skolor varit stängda, hemupplösta. Flera årgångar av unga människor kommer att vara illa uppfostrade och delvis förvildade av krigets blodiga hantverk. Förstörelsen av nerver och moral kommer att visa sig mycket svårare att reparera än de materiella skadorna. Det är en farlig dårskap att tro att i något land detta barbariska krig verkligen gjort människorna bättre eller ens klokare.

Med all sannolikhet går vi mot en tid av djupaste oro, ekonomiska kriser och politiska skakningar i de flesta stater och internationella spänningar mellan nationerna som blott på grund av folkens trötthet kanske för en tid kan hindras från att bryta ut i nya krig. Vi bör vara mycket nöjda om det som kommer efter Hitlertysklands fall är litet bättre än krig och om vi kan få ha hopp om en utveckling i rätt riktning och därtill frihet att arbeta för denna utveckling.

Vad vi svenskar behöver lära oss är, att arbetet för det goda på jorden är en lång möda som sträcker sig över årtionden och generationer. En trygg och fredlig värld fås inte till skänks som tack för de politiska och moraliska försyndelser vilka tillåtit uppkomsten av ett andra världskrig inom en och samma generation.

Vi behöver vidare lära oss något som är ännu svårare att ta till hjärtat, nämligen att det dock är ett slags billigt mod som behöver en optimistisk tro på snar framgång för att hållas uppe. Det mod som behövs i efterkrigstiden liksom det behövts nu under kriget är förtvivlans mod. Vadvi i vår ärelystnad borde önska vårt folk vore att det fostrade många unga människor som förmådde vara på en gång drömmare och realister, människor med brinnande hjärtan och kalla, vältrimmade hjärnor.

Världen blir aldrig så fattig och trång att den icke ger rum åt en strid för det rätta och förnuftiga. Men seger i den striden är icke garanterad, allra minst inom det enskilda människolivets korta sikt. Och striden förs icke

effektivare därför att man väpnar sig med enfald. Tvärtom måste vi önska det godas stridsmän litet mer av insikter och genomträngande förstånd. Deras mod är eljest bara dumdristighet i egentlig mening och alla deras strävanden fullkomligt förgäves.

Ännu ett par förhållanden återstår att reglera mellan författaren och läsaren. Denna bok har ingen som helst partipolitisk syftning. Det är min övertygelse att en sådan syftning vore missriktad och förfalskande både då det gäller att genom iakttagelse och reflexion fastställa betydelsefulla sakförhållanden utomlands och då det gäller att med vishet lägga upp våra egna utrikespolitiska handlingslinjer. När jag i fortsättningen kommer att tala om Sveriges intresse menar jag verkligen allas vårt intresse — socialdemokraters och högermäns, bönders, industriföretagares, arbetares, intellektuellas. I de världsomspännande problem det här gäller, spelar intressenyanserna olikasvenska socialgrupper emellan ingen praktisk roll. Det vore till stor fördel om vi under de allvarliga år som nu kommer, kunde förstå detta, att oavsett hur våra intressen och uppfattningar bryter sig inrikespolitiskt vi i utrikespolitiken är nära förbundna.

I detta samband bör läsaren även varnas för att dra hastiga slutsatser till vårt eget lands förhållanden från vad som här sägs om Amerika. Den ekonomiska utvecklingen i Amerika t. ex. är mycket skiljaktig från den i Sverige och tillåter inga direkta paralleller. Termerna "reaktionär", "konservativ" och "liberal", när de används om amerikanska politiska grupper eller personer, betyder av liknande skäl något annat än när de används i den inre svenska diskussionen.

När jag framhållit att jag betraktar vår nations intressen i den internationella politiken såsom ur praktisk synpunkt entydigt bestämda, betyder detta naturligtvis icke att jag är övertygad om att jag själv i alla hänseenden har lyckats att fastställa dessa intressen riktigt eller eljest har undgått sakliga misstag. Erfarenheten visar att det finns fel i alla böcker och författaren, som alltid förnimmer andens frihet och sanningens makt starkast när han själv bringas att ändra mening, välkomnar kritik.

Om kunskapsunderlaget till denna bok bör det nämnas, att det hopsamlats genom studier av i Amerika tillgängliga källor och genom samtal med amerikanska kolleger ochexperter. Jag har därvid icke uppträtt som diplomat utan naturligtvis som samhällsforskare och i någon mån svensk politiker. Efter många års arbete i Amerika är jag för övrigt inte särskilt anonym i de kretsar därute det här gäller. Det har i samtalen varit klarlagt att min avsikt var att efter hemkomsten ge ej blott utrikesdepartementet utan den svenska allmänheten och möjligtvis även den amerikanska del av resultaten av mina studier i form av en bok. I den mån jag i samtalen anförtrotts upplysningar, vilkas blottande kunde skada krigföringen eller vilka eljest bör hållas hemliga, har dessa upplysningar i denna skrift icke meddelats utan blott använts som underlag för bedömningen av uppgifter av annat slag. I allt väsentligt ligger det nya i min analys blott i de slutsatser jag nått vid sammanställningen av allmänt tillgängliga data.

Beträffande den amerikanska opinionens inställning till skilda frågor har jag kunnat lita till en genomgång av ett fullständigt material av svaren på de olika opinionsmätningsinstitutens frågor i deras undersökningar under krigsåren av opinionen i internationella samt sociala, ekonomiska och inrikespolitiska frågor. Jag behöver här ej mer än antyda att de amerikanska opinionsundersökningarna ger ett mycket säkrare vetenskapligt underlag för generella uttalanden än tillsvidare de svenska, beroende på en mångfald förhållanden: att de amerikanska pågått en längre tid varunder erfarenheter samlats, att större personella och materiella resurser länge stått till förfogande, att meramöda därför kunnat nedläggas på undersökningsteknik och -kritik, och framför allt att flera liknande frågor regelbundet gjorts vid olika tillfällen som vid tolkningen kan sammanställas.

Bokens centrala ämne är Amerikas inställning till de internationella problemen just nu. Jag tillåter mig att hänvisa till min skrift "Amerika mitt i världen", 1943, som skildrar Amerikas inställning till samma problem under den nationella kris som Pearl Harborkatastrofen gav upphov till. Denna märkliga epok blev kort. Som man nu klart skönjer nådde den sitt slut genom novembervalen 1942. Historiskt betingar den dock fortfarande allt politiskt skeende i Amerika. Ifall "Amerika mitt i världen" inte vore skriven och tillgänglig för läsekretsen skulle jag anse mig behöva skriva den nu för att tjäna som bakgrund och inledning till det eljest tämligen oförmedlade

tvärsnitt av Amerikas politiska tillstånd vintern 1943—44 som här skall ges.

Det må även vara mig tillåtet att hänvisa till det av mig och Alva Myrdal 1941 utgivna arbetet "Kontakt med Amerika". I detta arbete, som vi i stort sett fortfarande anser vara fullt aktuellt, redovisas bl. a. vissa betydelsefulla allmänna drag hos den amerikanska kulturen som har djupa ideologiska rötter i nationens historia. Ett fullständigt begripande av här föreliggande skrift förutsätter kännedom även om dessa ting.Vissa delar av denna skrift bygger på manuskripten till två föredrag: "Den ekonomiska utvecklingen i Amerika och konjunkturutsikterna" inför Nationalekonomiska föreningen den 9 mars 1944, och "De internationella förhandlingarna i Washington om ekonomiska efterkrigsproblem" i Svenska bankföreningen den 29 mars 1944.

Min trogne följeslagare och medhjälpare på denna studieresa, jur. kand. Tore Browaldh, har biträtt mig vid materialets bearbetning och vid korrekturläsningen, samt har även uppgjort sakregistret.

April 1944.

G. M.

FOLKETS INSTÄLLNING

Praktiskt taget alla amerikaner är ense om att kriget på effektivaste sätt bör skoningslöst föras till sitt slut. Med krigets slut menas en fullständig seger över axelmakterna. Man är icke beredd att godta någon kompromiss med Tyskland.

Det är visserligen sant att ännu i mars i år det kan samlas trehundra personer i Carnegie Chamber Music Hall för att kräva "Peace Now" — en omedelbar generös fred med Hitler och japanerna. Det är också sant att det för förrädisk verksamhet sitter fängslade något hundratal fascister och nazister av mycket brokig beskaffenhet och att många fler går lösa överallt i den stora demokratin. En kongresskvinna som ensam röstade mot kriget dagen efter Pearl Harbor står då och då upp i representanthuset för att allvarligt förebrå Roosevelt att han medvetet lett Amerika in i kriget. Hundratusentals gamla förhärdade isolationister tänker i sitt stilla sinne likadant. Men allt detta är dock blott undantag som bekräftar regeln i ett icke-diktaturstyrt, fritt och mäktigt land.

Alla frågor om själva kriget är därför nästan ställda utom den politiska diskussionen. Amerika är nu med i kriget, tänker slutföra det och därmed jämnt. Den enda kritik i fråga om kriget som kan framgångsrikt föras iAmerika, är förebråelser mot regeringen att dess föranstaltningar i något visst hänseende inte blivit effektiva nog. Som framgår av opinionsundersökningarna anser en mycket övervägande majoritet av det amerikanska folket att presidenten varit skicklig och framgångsrik som nationens krigsledare, alldeles oavsett vad de eljest tänker om honom och hans regering. I detta hänseende är opinionen snarare fastare än för ett och ett halvt år sedan — en jämförelse i tiden som är naturlig för författaren som näst sista gången lämnade Amerika i början av september 1942.

Vad däremot gäller de internationella efterkrigsproblemen synes en betydelsefull förskjutning av den allmänna opinionen ha inträtt. Visserligen visar opinionsundersökningarna en oförändrat positiv inställning till mycket allmänt formulerade frågor om internationellt samarbete efter kriget. Amerikanerna är alltjämt lika intresserade av att något slags internationell organisation kommer till stånd, att nya krig effektivt förebyggs o. s. v. På det principiella planet är isolationismen fortfarande alldeles utslagen. Men ju mer specifikt frågorna formuleras, desto tveksammare blir amerikanernas inställning.

Allmänt skulle opinionsförskjutningen kunna karakteriseras så att *inställningen till fredens problem nu är mer osäker, oklar och även förvirrad och samtidigt mer ängslig med inslag av pessimism.* För ett och ett halvt år sedanbefann sig Amerika ännu i den stora nationella väckelsen efter Pearl Harborkatastrofen. Denna stora opinionskris följde det psykologiska mönstret i Norbecks Teologi och hade karaktären av en väldig, hela nationen omfattande "omvändelse" från isolationismen med hjärtats förkrosselse och läpparnas bekännelse och det högtidliga fattandet av de bästa föresatser för framtiden. Som i varje omvändelse låg det optimism på

bottnen. Amerika skulle efter kriget ta ledningen och skapa en ny värld med politisk, social och ekonomisk trygghet åt alla folk och frihet och rättvisa i alla stater.

Som orsaker till opinionsförskjutningen står till en början allt det som hänger ihop med att kriget blivit vardag i Amerika. Krigsförlusterna i män är visserligen fortfarande obetydliga och de spelar knappast större roll för opinionsbildningen. De försvinner desto mer från den allmänna uppmärksamheten som i detta väldiga land namnlistor på fallna och saknade ju blott kan påräkna tidningsläsarnas intresse om de publiceras lokalt. Och då blir det ju inga listor utan bara enstaka olyckshändelser. Krigsförlusterna är t. ex. fortfarande mycket färre till antalet än olycksfallen i krigsproduktionen eller den normala skörden av bilolyckor. Men väntade stora krigsförluster lägger sin skugga framför sig och skapar oro i nästan alla hem.Nära 11 miljoner unga män har mobiliserats för krigsmakten. Ängslan för deras öde tar sig uttryck i hela nationens ömhet för "the boys". De skall ha det bästa av allt. Det finaste tyget skall sparas för deras uniformer. De skall ha kalkon till thanksgiving day före alla andra. När de en gång kommer åter skall de ha ordentliga avskedspremier, företrädesrätt till platser, rikliga stipendier för fortsatt utbildning.

När nattklubbarna hålls vidöppna och inga restriktioner av whisky tolereras är motiveringen ständigt att "the boys want a good time" innan de går ut i kriget. Till och med lättfärdigheten har fått en ny glans, om det är fråga om soldater. Det är ett allvarligt bekymmer för ungdomsledarna att halvvuxna flickor överallt i landet begär att få offra sin dygd på fosterlandets altare i form av en okänd soldat.

Familjerelationerna i ett krigförande land är överhuvudtaget ett oroande problem fast det inte talas så mycket om det. Många av de mobiliserade är gifta och numera tas även barnafäderna ut till krigstjänst. De unga fruarna saknar sina män och det ligger en lätt unken dimma av otillfredsställd könsdrift över samhällena. Fenomenet hör till den moderna västerländska kulturens offerväsen även i normala tider men nu har det tillspetsats till mild hysteri. Det råder därför oro både i hemmen och i soldatlägren.

Det har vidare skett en väldig omläggning och utvidgning av produktionen som nu till inemot hälften ärkrigsproduktion. Massarbetslösheten har utrotats och arbetstiden förlängts. Stora folkomflyttningar över hela kontinenten har ägt rum som skapat nya konfrontationer av raser och kulturer. Det råder mycket svåra bostadsförhållanden i alla centra för krigsproduktionen. På varumarknaden möter amerikanerna nu ransoneringar och prisstegringar. En mängd förnödenheter finns inte att få. Problemet om rättvisan i fördelningen kommer då ständigt upp. Alla har fått arbete och förtjänsterna i pengar är för de flesta goda. Men det sticker i ögonen att vissa tjänar på kriget.

Alla dessa sociala förändringar skapar med nödvändighet en summa av irritation i samhället. I Amerika motvägs den icke av en allmänt delad känsla av en överhängande stor fara för nationens existens. Så mycket av isolationismens psykologiska grundval finns ju dock kvar att kriget lätt blir en smula irrealt i Amerika. Det föres i fjärran länder och har sitt ursprung i förhållanden som i allmänhet icke förnimmes ha ett direkt samband med livet i Amerika.

Till att göra kriget irrealt för amerikanerna har reklamen mäktigt bidragit. Kriget har tagits på entreprenad av reklamens män. I någon mån arbetar de direkt för regeringen eller andra offentliga organ. Men i huvudsak finansieras krigsreklamen av de stora industrierna och affärshusen. De är angelägna att hålla sina namn och märken inför den köpande publiken samtidigt som de bidrar tillatt hålla krigsmoralen uppe genom att återge standardargumenten varför man bör köpa obligationer eller ge blod för att vinna kriget. De kan nu också göra det så billigt eftersom skatterna är så våldsamt höga och annonskostnaderna får dras av från inkomstberäkningen.

Denna aldrig tystnande trumeld av vetenskapligt utstuderad reklam bidrar säkert till att hålla föreställningen om kriget levande varje stund för varje amerikan. Vart han än vänder sig, kan han inte undgå reklamens varnande, manande röster. De riktas till honom från husväggarna, i tidningarna, genom radion. Men det är något stereotypt över dessa röster och de har falska övertoner. Utan tvivel har försäljningsreklamens ianspråkstagande för krigsmoralens stärkande bidragit till att ge ett artificiellt och biografartat drag åt hela föreställningen om kriget.

Verklig är emellertid ängslan för de soldater som står en nära. Verkliga är också alla de små bekymren och alla de stundliga irritationerna. Krigets overklighet ökar deras orosskapande kraft.

Dessa inre sociala processer räcker inte som förklaring till uppkomsten i Amerika av den osäkrare och mera pessimistiska inställningen till fredens internationella problem. Men de har utan tvivel förberett den psykologiska jordmånen.Ur amerikanernas synpunkt har den utrikespolitiska utvecklingen sedan ett par år varit desillusionerande. De märker t. ex. att varken Storbritannien eller de andra kolonibesittande staterna i Europa visar någon benägenhet att gå med på en mera grundlig reform av kolonialimperialismen. Alla är tydligen bara inställda på att ta igen och behålla vad de haft. I Amerika är detta konstaterande mycket mer orosskapande än vad som framgår av den offentliga diskussionen.

Under den tid då engelsmännens och de andra nationernas själva existens stod på spel var den konservativa nationalegoismen nedtryckt. Kriget kunde då med lätthet ges ett högt gemensamt mål. Man kunde se sig kämpa för en ny och bättre värld. Inför segern inrättar sig emellertid tydligen alla intressen på att stiga tillbaka i sina välförvärvade rättigheter och privilegier. Även vad gäller engelsmännens beundrade och beundransvärda redobogenhet att mitt i förödelsen planera genomgripande sociala reformer, stiger ett tvivel upp i Amerika. Till hur stor del var engelsmännens sociala förbättringsnit den tiden bara en kompensation för det hotande nederlaget? Hur mycket kommer att finnas kvar när kriget är över?

För ett och ett halvt år sedan förde ryssarna en heroisk försvarskamp långt inne i sitt välde. De hade lyckats stoppa Hitlers arméer, först utanför Moskva och sedan vid Stalingrad. Nu tränger de fram mot sina gränser och överskrider dem. De kräver en röst i fredsuppgörelsen somsvarar emot deras offer. Och genomsnittsamerikanen känner instinktivt, att det för Amerika kan komma att gälla betydande moraliska kompromisser.

Det tränger långsamt ut i den amerikanska opinionen att kriget i Stilla havet är ett förfärligt krig. Det förs i heta djunglar tusentals mil från hembygden. Malarian och alla andra tropiska sjukdomar härjar svårt. Japanerna är fruktansvärda soldater. De ger sig icke levande till fånga ens då de blivit övermannade. Fångar tas inte längre på någondera sidan. Amerikanerna börjar förstå att det kriget kan bli mycket långvarigt och mycket kostsamt i människoliv innan japanerna besegrats. Trots Churchills periodiska försäkringar om motsatsen har amerikanerna dessutom en olustig känsla av att de i det kriget kan komma att få bära huvudbördan ensamma ända intill slutet.

Tvärsigenom den officiella propagandan anar också amerikanerna att de sydamerikanska republikerna är kraftigt missnöjda med det hårda brittisk-amerikanska regementet nu under kriget och att de kommer att begagna första tillfälle att slingra sig ur kontrollerna till större frihet.

Europas efterkrigssituation ter sig i Amerika både materiellt, politiskt och moraliskt såsom allt mera hopplös. Kriget i Italien har varit relativt kostsamt och ändock gått långsamt och illa. Amerikanerna som alltid haft sympati för de glada italienarna är obehagligt berörda avatt Italien förstörs och härjas så svårt under återtagandet. De känner dessutom den stigande motviljan mot Amerika både i Italien, i Frankrike och i andra europeiska länder.

Utan någon tvekan måste såsom en viktig orsak till opinionsförskjutningen i Amerika även nämnas Roosevelts eget egendomliga sätt att förhålla sig sedan mer än ett och ett halvt år tillbaka. Han leder icke längre aktivt opinionen på samma sätt som under de år som föregick kriget och under åren närmast efter Pearl Harbor. Det är nu mycket länge sedan Roosevelt gav de klara, fasta, högstämda uttrycken åt de fyra friheternas vision om en ny demokratisk världsordning efter kriget. Han talar numera sällan. Och när han talar undviker han sorgfälligt att komma in på de stora frågorna om krigets mål och principerna för freden.

Näst presidenten själv hade det varit vice presidenten Henry Wallace som på sin tid fått bära huvudansvaret för de nya världspolitiska idealens formulering. Men i fjol somras slog Roosevelt själv sönder Wallaces offentliga ställning. I samband med en personlig konflikt mellan Wallace och Jesse Jones, Secretary of Commerce, Amerikas handelsminister — en konflikt som vi kommer att förstå bättre när vi kommer in på den inrikespolitiska utvecklingen — gav Roosevelt Wallace i uppseendeväckande former en personlig skrapa och

avsatte honom frånchefskapet för Board of Economic Warfare. Wallace fortsätter visserligen att hålla tal, mestadels inför arbetarauditorier. Men han vänder numera försiktigtvis sitt intresse mera till inrikespolitiska problem. Efter vad som inträffat är det i alla händelser gjort uppenbart för alla att han icke talar i presidentens eller regeringens namn.

Sumner Welles var den tredje amerikanske statsman vars tal tidigare var opinionsbildande i internationalistisk riktning. Han var Cordell Hulls närmaste man i State Department, Amerikas utrikesdepartement, och talade med regeringens hela auktoritet. I höstas avgick han, som det sades emedan hans hustru var sjuk men i verkligheten på grund av att hans politik underkändes.

När Roosevelt på detta sätt undanryckt det amerikanska folket sin och sina närmaste meningsfränders ideologiska ledning har detta djupt oroat opinionen. Mer eller mindre medvetet frågar sig alla vilken politik han därigenom förbereder. Var står Amerika, vad vill Amerika göra av freden?

Roosevelts gamla vänner förklarar vanligen den stora förändringen såsom en vald taktik från Roosevelts sida i strävandena att säkra Amerikas deltagande i freden. Detta är en helt annan uppgift och en svårare uppgift, förklarar man, än att bringa Amerika in i kriget.

Roosevelt skulle enligt denna åsikt vara rädd att begå Wilsons misstag. Hellre an att söka förmå Amerika till fredsdeltagande genom idealistisk ledning skulleRoosevelt önska att bli pådriven av den allmänna opinionens krav på fredsdeltagande för att så, i ett gynnsamt ögonblick, återigen ta ledningen och koppla in Amerika i den internationalistiska nya ordningen.

Frågan är emellertid om Roosevelt icke därigenom upprepar Wilsons misstag. Vad han hittills lyckats med är att oroa opinionen och vända dess håg bort ifrån tron på freden. Wilsons djupaste misstag var icke att han överansträngde de idealistiska appellerna. Det var i stället att han då, som Roosevelt nu, icke höll tillräcklig kontakt med kongressen och den allmänna opinionen.

En annan tolkning av Roosevelts politik är att han i förhandlingarna med Storbritannien och Sovjetunionen anser det fördelaktigare ju mindre bunden vid principer den amerikanska regeringen står. Men frågan är då hur han skall få det amerikanska folket att acceptera resultaten av sådana förhandlingar.

En tredje förklaring är att Roosevelt blivit så personligen absorberad av själva krigföringen att han icke riktigt orkar med planeringen för freden. Roosevelt skulle således tillbringa sin dag med att leka med krigskartor och rapporter från fronterna och gärna vilja spela en roll i krigets ledning. En fjärde tolkning som kompletterar den tredje vore den, att Roosevelt skulle blivit gammal, förbrukad, skeptisk och cynisk i fråga om fredsslutet.

Den utomstående kan icke tillförlitligt bedöma sannolikheten av de olika förklaringarna. Vad han kan iaktta,är Roosevelts stora slutenhet under den sista tiden i fråga om krigsmålen och de allvarligt orosskapande verkningarna härav på det amerikanska folket.

Inställningen till världens efterkrigsproblem har i Amerika ej blott blivit oklarare, ängsligare och mera pessimistisk utan, som naturligt är, även blivit nationellt snålare. I växande grad skönjer amerikanen egoistiska syften hos sina medallierade. Den känslan växer att Amerika utnyttjas ekonomiskt.

Det var länge förutsagt att när den pacifistiska isolationismen var övervunnen fanns det fara för dess omvandling till imperialism. Den stora mängden amerikaner är dock fortfarande antiimperialistiska även för det egna landets räkning. Men den stigande misstanken om att Storbritannien skickligt och långsiktigt tillgodoser sina och imperiets intressen på Amerikas bekostnad och att Sovjetunionen för en hårt egoistisk politik, nöter långsamt på den nyvunna internationalismen i Amerika.

Stoltheten över den väldiga krigsproduktionen blandas sålunda med oro för att hela låne- och uthyrningslagen handhas för generöst. Det humanitära intresset för en effektiv internationell nödhjälpsorganisation blandas med farhågor att en världsomfattande WPA håller på att förberedas med Amerika placerat i skattebetalarnas ställning. Planerna på stora investeringar till Kinasåteruppbyggande håller på att gradvis skruvas ner genom en mera

pessimistisk inställning till frågan, i vad mån det folkrika Kina efter kriget verkligen kan samla sig kring en fast regering som kan stoppa inflationen, häva korruptionen och framför allt förhindra fortsatta inbördeskrig, så att någorlunda rimliga villkor för en ordnad affärsverksamhet kommer att vara för handen.

En liten episod som på ett utmärkt sätt illustrerar denna amerikanens känsla att hans land håller på att bli "hela världens jultomte", inträffade när vi landade vid flyghamnen i New York och omsvärmades av journalister som ville ha en intervju, vilket jag dock genom hövlighet undgick. En av dem klev fram och vädjade: "Just tell me one thing. How much lease-lend has Sweden got?" Hur mycket understöd har Sverige lyckats få enligt låne- och uthyrningslagen?

Shylock-komplexet befinner sig i växande. Det börjar återigen bli en fix idé hos amerikanerna att Amerika rundhänt skänker bort sina håvor till hela världen. Amerika är generöst och godtroget, utlänningarna är listiga och hänsynslöst egoistiska. Den farliga kraften hos denna idé minskas inte av att det ju faktiskt ligger tillräckligt mycket av sanning i den för att göra den trovärdig.

En annan episod är denna. När Roosevelt i slutet av augusti 1943 gav kongressen den elfte rapporten över låne- och uthyrningsverksamheten, innehöll den en förtäckt antydan att dessa skulder inte skulle behövaåterbetalas av Amerikas allierade. Kongressens och allmänhetens reaktion blev emellertid så ofördelaktig att Roosevelt fick göra en hastig reträtt. Detta fick ske i den egendomliga formen att han förklarade sig sakna all kännedom om det omstridda avsnittet som skulle ha smugits in genom någon sekreterares slarv. I det korrigerade budskap som överlämnades för att ersätta det ursprungliga, var texten också fri från alla misshagliga antydningar.

Alla sakförståndiga menar naturligtvis att ej blott nettoutlåningen från Amerikas sida enligt låne- och uthyrningslagen utan även de gamla lånen från första världskriget måste avskrivas. Men den allmänna opinionen tilllåter det för närvarande icke. En allmän avskrivning skulle sannolikt ha varit möjlig veckan efter Pearl Harbor om Roosevelt då hade tagit en kraftig ledning, ja, månaden och kanske året efteråt. Men den är icke möjlig nu.

Man kan spekulera över varför Roosevelt icke genomförde denna uppgörelse medan den var möjlig. Det är rimligt och kanske sannolikt att Roosevelt med avsikt underlät det i syfte att efter kriget ha ett påtryckningsmedel mot de medallierade. Det är troligt att han i så fall spart det för att utnyttjas i internationalistiskt och icke i nationalistiskt syfte. Men detta motsäger alls icke det faktum som jag har velat illustrera, att den allmänna opinionen i Amerika rört sig i riktning mot större nationell snålhet.

Ett tredje indicium på samma förändring kunde viiaktta i de påtagliga ansträngningarna under Atlantic City-konferensen att göra troligt för amerikanerna att den internationella hjälpaktionen skulle bli en mycket billig affär. Den skulle kosta Amerika 1 eller 1 1/2 miljard dollars mindre än Herbert Hoovers hjälpaktion efter förra kriget. Detta är säkerligen en våldsam underskattning. Men den hade sitt politiska syfte: att göra UNRRA acceptabel för kongressen och den amerikanska opinionen.

Rörelserna i den amerikanska opinionens ställning till särskilda främmande nationer förtjänar största uppmärksamhet. Det finns i Amerika en historisk och social grundval för en viss irritation i förhållandet till Storbritannien.Amerika mitt i världen, sid. 30 ff. Året efter Pearl Harbor var denna irritation nedbragt till sitt minimum. Nu befinner den sig uppenbarligen i långsam stegring igen. Liksom i hela komplexet av internationella inställningar är det dock närmast fråga om en labilitet i attityden, förbunden med oro och pessimism samt åtskillig misstänksamhet. Och det kan naturligtvis aldrig bli fråga om ett krig mellan dessa båda länder, bara bristfälligt samarbete för fredens uppbyggande.

Även bland politikerna och experterna i Washington råder det en viss osäkerhet i inställningen till engelsmännen. Samarbetet i efterkrigsproblemen är icke det allrabästa. Även de som står britterna närmast i sympati, klagar ofta över att dessa gör uppgiften svår för sina amerikanska vänner genom att alltför enständigt hålla ögonen bara på sina egna intressen. Jag har understundom mött det tillspetsade påståendet att britterna blivit så trängda och utarmade genom kriget, att de finner svårigheter att vara riktiga gentlemän i sina internationella affärer.

Mera allmänt klagas det över att de spelar med sina kort så nära bröstet. Ett vanligt amerikanskt skämt, som

rymmer mycket allvar från amerikansk sida, är påståendet att britterna börjar bli lika ryssarna. "They have a policy" — de driver en politik. Deras regering instruerar dem vad de skall säga och inte säga. Därför uppför de en roll i stället för att fritt diskutera ett problem.

För åskådaren är det också alldeles uppenbart att den genomsnittliga representanten för Storbritannien alls inte förstår hur man skall ta amerikaner. Det är för övrigt en allmän iakttagelse att vi ibland har särskilt svårt att umgås med våra närmaste. Amerikanerna litar helst på öppna människor som säger sin egen mening även om den inte stämmer med regeringens. Så har det folket blivit på sin stora oberoende kontinent där diplomati föraktats. De misstror tillknäppta och förtegna personer som är rädda att kompromettera sig och belevat undviker ömtåliga ämnen.Det mest tragiska med denna världsviktiga relation mellan de båda stora anglosachsiska nationerna är nu, att britterna i viktiga frågor inte har någon "policy" fastän amerikanerna tror det. Bakom den stora förtegenheten döljer sig mest bara ingenting. De kan inte ha en bestämd linje, eftersom denna i sista hand är så ytterligt beroende av vad som händer i Amerika och vilken ståndpunkt amerikanerna slutligen tar i en fråga.

Jag blir senare i denna bok i tillfälle att mera i detalj påvisa att de nu pågående förhandlingarna mellan britterna och amerikanerna om olika ekonomiska efterkrigsproblem hittills icke varit alltför framgångsrika. Samarbetet i själva krigföringen, varom jag mycket litet vet, har tydligen gått bättre. I all omedelbart praktisk politik råder det uppenbarligen en tendens mot en allt fullständigare "mixing up".

Under gynnsammare betingelser, om de inträffar, är det kanske möjligt att så småningom idealiska kontakter kan etableras även i efterkrigsförhandlingarna och att den amerikanska opinionen vänjes vid ett långsiktigt förtroendefullt samarbete med Storbritannien. Men i den riktningen går inte tendensen just nu.

Inställningen till Sovjetunionen är ett ännu mer komplicerat problem. Det är av yttersta vikt för fredens gestaltning. Till en början skall jag tillåta mig att tryckaav en analys av utvecklingen till och med den nationella krisens epok, nedskriven för något mer än ett år sedan.Amerika mitt i världen, sid. 25 ff.

"Inställningen till Sovjet-Ryssland har under de senaste åren i Amerika undergått en dramatisk förändring av oerhörd betydelse för världens framtid. Misstänksamheten och motviljan mot Ryssland i början av trettiotalet var sannolikt t. o. m. större än i Sverige. Liksom hos oss bidrog härtill i hög grad den irriterande tillvaron av ett hemmakommunistiskt parti som tog order från Moskva. Folkfrontspolitiken möttes sedermera i stort sett med samma misstro som hos oss och hade lika liten framgång. Som kultur är visserligen Amerika så många gånger större till proportionerna än Sverige och därför rikare i nyanserna. Det fanns givetvis många fler personer där, som hade grundliga kunskaper om och starka intressen för det stora ryska experimentet, och likaså en omfattande och delvis sympatiserande rysslandslitteratur. Men allt detta bör inte undanskymma det faktum att genomsnittsamerikanen var fullt lika ovänligt inställd mot Sovjet-Ryssland som genomsnittssvensken.

Denna motvilja stegrades till klar fientlighet genom Hitler—Stalin-pakten som utlöste det andra världskriget. Hemmakommunismens brådstörtade omsadling ökade denna fientlighet. Till den dag då telegrambudet kom, hade de amerikanska kommunisterna propagerat världssamling mot nazismen. I ett slag förvandlades de till extremaisolationister. De agiterade nu i stället mot vad de kallade 'det imperialistiska kriget', mot Roosevelts politik att hjälpa demokratierna och påbörja den amerikanska upprustningen. De smädade England och teg hövligt om Tyskland. Ingenting komprometterade den amerikanska isolationismen mer än de ivriga kommunistiska instämmandena under åren 1939—1941. Det första rysk-finska kriget stabiliserade Amerikas fientlighet mot Sovjet-Ryssland än mer. Roosevelt hade sannolikt alldeles rätt när han då förklarade att 98 procent av amerikanerna sympatiserade med Finland och fördömde Ryssland.

När Hitler överföll förbundsbrodern i juni 1941 utlöste detta i Amerika blandade och förvirrade känslor. Det var i detta läge ej blott framsynt utan även mycket modigt gjort av Roosevelt, när han omedelbart följde Churchill och utlovade Amerikas fulla stöd åt Ryssland. Presidenten hade den gången långt ifrån en enig nation bakom sig. Men ryssarnas heroiska, skickliga och oväntat framgångsrika försvarskamp väckte snart amerikanernas beundran. Äntligen hade Hitler mött en nation som var rustad att försvara sig. Under tiden drogs Amerika allt närmare krigsdeltagande. Efter Pearl Harbor låg saken än klarare: det var det ryska motståndet som gav Amerika tid att

bygga upp sin egen krigsmakt. Ryssland offrade mest och betydde mest för Hitlers slutliga nedkämpande.

Ryssarna blev därför krigets hjältar i Amerika. En våg av upplysning och sympatisk propaganda svepte över helaAmerika. I alla politiska läger, även de konservativaste, steg vänskapligheten högre än någon skulle kunnat drömma om. Stalin med sitt anspråkslösa och litet blyga leende blev den tredje populära gestalten vid sidan av Roosevelt och Churchill, symboliserande den kämpande antinazismen. Litvinov — som hemma dömts till undanskymd maktlöshet efter det att Chamberlains münchenpolitik hade ställt Ryssland utanför och isolerat — lyftes ånyo fram av ryssarna och gjordes till ambassadör i Washington. Intet sändebud har i Amerika varit mera kringjublat. — Det bör tilläggas att denna uppskattning av Sovjet-Ryssland icke har gjort amerikanerna ett dugg mer vänskapligt inställda mot de egna kommunisterna.

Denna åsiktsförändring är genomgripande. Det är min uppfattning att även om sympatin kan komma att svalna i framtida förvecklingar, det väsentliga av den kommer att bestå. På ett djupare plan känner amerikanerna ett slags frändskap med ryssarna. Den uppmärksamme iakttagaren kunde märka detta även under tjugu- och trettiotalen när kommunisthatet dock dominerade.

Låt oss ett ögonblick se Ryssland med amerikanska ögon. Det nya Ryssland har uppstått genom en folklig revolution liksom en gång Amerika. Det ryska folket är stort och myllrande. Det består liksom det amerikanska av mångskiftande människoraser och kultur grupper, och det ser en stolthet däri. Det sammanhålles av en nationellideologi, som dock består av allmänmänskliga ideal. Det känner sig utvalt att bygga upp ett nytt samhälle. Och det planerar i väldiga format. Det ryska väldet täcker liksom det amerikanska stora delar av klotet. Det rymmer outtömliga naturresurser. Tekniken och de djärvt stigande produktionskurvorna hör till den ryska nationella romantiken liksom till den amerikanska. Ryssland har lika goda skäl som Amerika att räkna med en större framtid än förtid. Liksom Amerika, men i olikhet med Europas gamla nationer, har Ryssland historien framför sig.

Ryssland fängslar så amerikanernas fantasi. På samma sätt som Kina och Indien vinner Ryssland i Amerika en prestige som är mytens och möjligheternas. Ryssland kan amerikanerna hoppas något av, medan de blir bara nedstämda av att tänka på Europa och dess framtid. Det bör aldrig glömmas när man studerar Rysslands, Kinas och Indiens makt över sinnena i det nya Amerika, att de alla värdestegras ofantligt såsom motsatsföreställningar till det splittrade, hopplösa, självförtärande Europa. I amerikanernas omdöme ges Europa skulden till detta krig liksom till det första världskriget. Fascismen och nazismen, liksom tidigare marxismen och kommunismen, är för amerikanerna 'europeiska ismer'. Antieuropeiska stämningar är ett annat arv från mellankrigstidens isolationism som amerikanerna bär med sig till efterkrigsinterventionismen. Dessa stämningar kommer sannolikt bara att stegras när desillusionerna växer.Främlingen kan naturligtvis inte låta bli att ställa sig något ironisk inför amerikanernas hastiga åsiktsförändring i fråga om Ryssland och är benägen att erinra sina amerikanska vänner om de mycket solida skäl till missnöje som Ryssland lämnat världens demokratier i sin utrikespolitik. Men amerikanerna blir inte svarslösa. De framhåller att Rysslands handlingssätt var motiverat av misstroende gentemot de stora demokratierna och av fruktan att dessa skulle utlämna Ryssland åt Hitler.

Och de menar att detta misstroende var välgrundat. Pakten med Hitler, som gav Ryssland respit att rusta, var det logiska svaret på Chamberlains münchenfred där ju inte bara Tjeckoslovakiet såldes bort utan även Ryssland ställdes utanför, Hitler till behag. Det är ingen kommunistisk uppfinning utan en sanning i öppen dag, att de då dominerande politiska krafterna inom de stora demokratierna och särskilt i England fruktade kommunismen mer än nazismen och att de ingenting hellre skulle ha sett än ett tyskt anfall på Sovjet-Ryssland.

Vad gäller framtiden menar amerikanerna att en trygg världsordning inte kan uppbyggas utan att Ryssland inlemmas i internationellt samarbete och gemensamhetsansvar. Ryssland måste ges förtroende. De menar t. o. m. att vapenbrödraskapet under kriget och det intima samarbetet efter kriget kan väntas inleda en utveckling fram emot verklig demokrati i Ryssland. Det är dock den skillnaden, framhåller de, mellan den ryska kommunismen ochden tyska nazismen, att den förra principiellt är rationalistisk och humanitär. Sovjetsocialismens ideal, även om hittills ej dess praxis, är demokratiska. Ryssland har t. o. m. världens mest demokratiska författning.

Mänsklighetens chans är nu, fortsätter amerikanerna, att nazismens nedslående och det förtroendefulla samarbetet med de stora demokratierna skall förlösa Sovjet-Ryssland från fruktan och tillåta det att förverkliga sina demokratiska ideal."

Den åsiktsprocess som här skildrats har fortsatt och stabiliserats. Hemmakommunismen har ytterligare förlorat i betydelse. Det kommunistiska partiet har nyligen omvandlat sig i ett "bildningsförbund". Sovjetunionen har givit nya och mäktiga bevis på ekonomisk organisationsförmåga och krigsduglighet. Sympatin för Sovjetunionen finns kvar och är på sätt och vis fastare. Men med dess framgångar och växande makt reser sig många ängsliga frågor för genomsnittsamerikanen.

Fem eller kanske tio procent, men inte mer, av det amerikanska folket är så tagna av beundran för Sovjetunionen och så villiga att tjäna dess förmenta intressen, att de är beredda att sälja bort praktiskt taget halva Europa åt Sovjetunionen. På den kanten drivs en systematisk pro-sovjetpropaganda. Framför allt framhåller man — med undanskjutande av den aktuella bristen på demokrati och enskild frihet — att Sovjetunionen ärföredömlig särskilt i sin behandling av minoriteter och främmande folk och raser.

Denna kvantitativt obetydliga grupp är potentiellt mäktig emedan den innesluter så många skrivande och talande intellektuella. Den har redan mycket allvarligt försvagat den amerikanska liberalismen i dess historiska roll att hålla upp för folket de amerikanska idealen. Beundran för Sovjetunionen tenderar allmänt att få människor att godkänna, att ändamålet helgar medlen och att makten går före rätten. Den här åsyftade, låt vara ännu svaga, tendensen till uppluckring av den amerikanska liberala idealismen kan komma att visa sig vara något av det viktigaste och ödesdigraste som nu sker i Amerika.

Inom det reaktionära, imperialistiska lägret finns det dessutom en kanske lika stor grupp som välkomnar tillfället att göra affärer på Europas bekostnad.

Men den stora mängden amerikaner, de 80—90 procenten, är varken sovjettrogna eller imperialistiskt cyniska. Deras hjärta är kluvet. Och däri ligger en huvudsaklig orsak till den allmänna förskjutning av opinionens inställning till fredsproblemen som i detta kapitel diskuteras.

Å ena sidan är den vanliga amerikanen fylld av beundran för Sovjetunionens krigsinsats och av sympati och välgångsönskningar för Rysslands fortsatta utveckling. Han spanar efter alla tecken på en utveckling i Ryssland i riktning mot personlig frihet och politisk demokrati. Han inser nödvändigheten av helhjärtat samarbete medryssarna efter kriget och han är beredd att göra allt rimligt för att nå en tillfredsställande uppgörelse. Detta är resultatet av den opinionsutveckling som började vid Hitlers anfall på Sovjetunionen sommaren 1941. Å andra sidan går han och bär på en stor fruktan att ryssarna skall ställa nationalistiska krav som går emot principerna i Atlantic Charter — d. v. s. emot de amerikanska idealen.

Denna oro var mycket påtaglig veckorna före Moskvakonferensen, som i Amerika kändes vara en av de allra största politiska händelserna sedan Pearl Harbor. Vid återkomsten möttes Mr. Hull av en oerhörd hänförelse från praktiskt taget alla håll. Detta hade enligt min tydning sin förklaring däri, att den stora mängden amerikaner vars kluvna inställning till Sovjetryssland nyss antytts, var lyckliga över att Hull syntes ha nått en kontakt med ryssarna vilket alla önskar, utan att ha auktionerat bort principerna i Atlantic Charter vilket de flesta innerst inne fruktat. Det fanns alltjämt hopp.

Randstaterna har i amerikansk opinion en starkare ställning än vi vanligen förstår. Polackerna i Amerika är omkring tre miljoner och har tio kongressmän. De stöds dessutom alltjämt av den stora mängden katoliker. Även utanför katolikernas krets finns det mycken sympati för Polen. Hur de senaste månaderna inverkat på den amerikanska opinionen kan jag icke veta. Men av allt som kommer fram sluter jag, att sympatiläget är ungefär oförändrat. Finlands — och t. o. m. de baltiska ländernas — ställningi amerikansk opinion var ävenledes så sent som vintern 1943—44 alljämt betydligt starkare än vi vanligen vågat hoppas. Amerikanerna ser på dessa problem i mycket som vi svenskar.

Detta allt betyder icke nödvändigtvis, att icke Roosevelt kan bli tvingad att tubba åtskilligt på principerna i

Atlantic Charter vid uppgörelsen med Sovjetryssland. Det betyder icke heller, att icke den amerikanska opinionen kommer att finna sig däri. Men det betyder, att Roosevelt har de allra bästa skäl att göra sitt yttersta för att undvika det och att han i alla händelser har skäl att finna former som i värsta fall skyler fakta, och att uppskjuta exekutionen så länge som möjligt, i alla händelser till efter valen i höst.

Jag skönjer nu en möjlighet för en återgång i Amerika till någon slags isolationism — med starkare militärförsvar och med vissa imperialistiska inslag — som jag icke såg för ett och ett halvt år sedan. Denna möjlighet ligger i den demoralisering av den amerikanska opinionen som skulle följa av en världsuppgörelse vilken på ett mera påtagligt sätt svär emot Atlantic Charter, d. v. s. i sista hand mot de amerikanska idealen.

The Atlantic Charter från sommaren 1941 var naturligtvis i en viss mening bara ett propagandamanifest, framstuderat för att göra det amerikanska folket berett att mot sina föresatser gå in i kriget mot Hitler. Men i en annan mening är detta alls inte "bara". Det innebärnämligen att dokumentet kalkerats på de levande amerikanska idealen. När nu inte bara London Times under sin nya ledning, som ibland tycks oss ha lärt för mycket från nazismen, utan till och med Churchill och Eden börjat förtolka principerna i Atlantic Charter för att bättre passa realpolitiska hänsyn, är det amerikanska folket djupt sårat och allvarligt oroligt. Åtminstone hittills har ingen amerikansk statsman vågat så förgripa sig på heliga ting.

Amerika kan bringas att handla mot sitt samvete men detta har dä mycket sannolikt den effekten, att nationen misslynt söker dra sig ifrån sina medbrottslingar i världspolitiken. Det bör observeras att det fanns ett mycket viktigt moraliskt element av detta slag i uppkomsten av tjugu- och trettiotalens isolationism. Åtminstone beträffande Amerika är det slagets "realism" som förbiser att idealen är viktiga psykologiska realiteter en mycket farlig illusion.

Detta vet naturligtvis Roosevelt och State Department. Svagheten i deras position vid förhandlingarna med ryssarna ligger däri att Amerika icke är berett att sätta makt bakom sina krav i Europa. Den amerikanska opinionen kan för de närmaste åren icke väntas godkänna ett krig mot Sovjetunionen för några som helst syftemål på den europeiska kontinenten. Det kommer även att vara omöjligt för den amerikanska regeringen att hålla en större ockupationsarmé för någon längre tid i Europa. När krigetdär är över kommer, liksom förra gången, soldaterna att vilja hem och föräldrarna kommer att vilja ha hem sina söner. Mot dessa elementära folkkrav kan ingen regering i Amerika handla. Vad Amerika däremot kan erbjuda Sovjetunionen är sin ärliga sympati, förtroendefullt samarbete i öster liksom i väster, en garanterad fred, plus tekniker och kapital för ett snabbare återuppbyggande i Ryssland.

Beträffande inställningen till fiendefolken har knappast någon större förändring skett under det sista året.Amerika mitt i världen, sid. 32 ff. Det finns fortfarande inget egentligt hat mot Tyskland och den tyska kulturen liknande det som gjorde sig gällande under första världskriget. Det blir emellertid allt svårare att hålla uppe en skillnad mellan nazisterna och det tyska folket av den innebörden att det senare skulle vara utan ansvar och skuld. Fortfarande har dock Vansittart-riktningen vunnit blott en mindre del av opinionen. De flesta amerikaner har en bekymrad, frågande attityd till spörsmålet vad man skall ta sig till med Tyskland efter kriget. Planer på aktiva återuppfostringsexperiment tas i allmänhet med stor skepsis.

Allmänt är Amerika naturligtvis konservativt i sin inställning till politiska förhållanden i Europa. Man fruktar revolutioner och inbördeskrig. Funnes möjligheter skulleman säkert medverka till etablerandet av relativt konservativa republikanska regeringar. State Department har visserligen från liberalt och radikalt håll blivit mycket kritiserat för sin tendens att vilja samarbeta med de konservativa. Men det är troligt att — mera allmänt och bortsett från politiken i vissa frågor (t. ex. Darlan-episoden) som kan kritiseras ur andra synpunkter — den allmänna opinionen hyser ungefär samma inställning som den som bär upp State Departments politik.

Sveriges ställning i amerikansk opinion har utan tvivel kraftigt förbättrats under det senaste året. Upphävandet av transitotrafiken och andra omläggningar av vår utrikespolitik under det senaste året har bidragit därtill. Då samarbetet inom de Förenade nationerna med de andra små europeiska staterna av naturliga skäl är så fyllt av friktioner, kommer Sverige också att relativt värdestegras helt enkelt genom att det står utanför. Detta är en

tendens som i viss mån motväger själva huvudtendensen, som naturligtvis tvärtom är att man misstror och avundas oss för att vi håller oss utanför kriget.

Vi får icke föreställa oss att Sveriges ställning är god i amerikansk opinion. Den är bara mycket bättre än den tidigare varit. Ännu sommaren och hösten 1942 betraktades Sverige mycket allmänt som en tysk vasall.Amerika mitt i världen, kapitel 4, sid. 38 ff. Alltjämtligger det något dubiöst och misstänkt över Sveriges namn i vida kretsar.

I den mån aktningen för oss stiger därute, är det närmast vår smarthet och skicklighet som blir uppskattade. Samma föreställning om oss ligger emellertid även under antipatin mot oss. Vi misstänks för att vilja tjäna på freden, liksom amerikanerna mycket allmänt hyser den vanföreställningen att vi tjänat på kriget. Denna situation utgör i viss mån ett dilemma för svensk politik. Vi vill ju vara skickliga att sköta oss och att tillvarata våra intressen, och vi vill också ha anseende för skicklighet. I all synnerhet vill vi inte göra dumheter bara för att förvärva medlidande och sympati.

Det är min övertygelse att Sveriges ställning i amerikansk opinion i längden beror på om vi är skickliga nog. Och då jag i det hänseendet är relativt optimistisk samtidigt som jag ser rätt mörkt på utvecklingen i resten av Europa och amerikanernas inställning till dessa länder under den närmaste efterkrigstiden, skulle jag vilja spå att om allt går väl, Sverige två år efter krigets slut åter blir det land som har högsta good-will i Amerika.

Det bör inte döljas att norrmännen i Amerika gjort och delvis alltjämt gör oss stor skada i den amerikanska opinionen. Man kan knappast gå omkring en dag utan att få höra hur synnerligen ofördelaktiga påståenden och omdömen — ofta alldeles oriktiga — fällts om oss av norrmän i officiell ställning. Att förtala Sverige vid utländskahov är ett gammalt minne från 1905 i norsk diplomati. Gentemot Finland leker norrmännen i Amerika ofta krigförande stat. Vissa norrmän tar avstånd från denna trafik, särskilt vad gäller Sverige. Men få är riktigt vänligt inställda till oss.

Det är tungt för en gammal vän av nordisk enighet att nedskriva dessa satser. Men jag tror vi har kommit till en punkt i Nordens historia då ingenting annat än fullständig öppenhet även från svensk sida kan återställa goda förhållanden i framtiden på den skandinaviska halvön.

Inte minst på grund av sin inbördes oenighet och sitt — för övrigt mycket begripliga — missnöje med politiken inom de Förenade nationerna har emellertid norrmännen numera själva inte överallt den bästa ställning i amerikansk opinion. I sista hand skadar de vidare genom sitt ständiga förtal av Sverige hela Norden, inklusive sig själva. Amerikanerna kan i allmänhet icke väntas göra någon skillnad mellan Sverige och Norge, lika litet som vi i allmänhet kan skilja på staterna i Nya England eller ens, riktigt klart, mellan Söderns och Nordens Amerika. Resultatet av norrmännens förtal har därför bara blivit att hela Norden för amerikanerna har kommit att framstå mera likt ett Balkan än vi trots alla olyckor egentligen är.

Det norska förtalet har ingalunda inskränkt sina verkningar blott till Washington. En livlig kontakt med skandinavtrakterna har uppehållits av norrmännen och vadhär sagts om Washington gäller tyvärr stora delar av den amerikanska opinionen. I minnena från unionsupplösningen — som i Amerikas skandinavbygder är mycket mer levande än här hemma — har det funnits en grund att bygga på av samma slag som klyftan mellan "vita" och "röda" finnar i Amerika, vilken ju uppehållits långt efter det försoning gradvis inträtt i Finland.

Danskarnas attityd har varit motsatt norrmännens. Danskarna har själva haft en svår ställning i Amerika, i synnerhet fram till oroligheterna och den fullständiga ockupationen hösten 1943. I grunden har också danskarna haft mindre av självförebråelser och inre samvetsproblem att göra upp med sig själva och därför även mindre av frestelser att avleda sin olust genom aggressivitet mot brodernationerna.

Finnarna i Amerika har under det sista året fått förhålla sig alldeles tysta och har icke kunnat spela någon roll för opinionen om Sverige och Norden. Tidigare var de rätt farliga för oss därute fastän inte, som norrmännen, genom sitt förtal utan genom att de ständigt frestades att söka skjuta Sverige framför sig som en sköld mot kritiken i den amerikanska opinionen.

Finnarna kunde vi svenskar aldrig gendriva däruti ty man faller ju ej en nödställd granne i ryggen. Norrmännen kunde vi heller inte svara även när vi hade rätt. Vi hade inte råd att gräla med norrmännen i Amerika. Vi hade inte hjärta heller, för det är dock Norge som lider.Vi har rensat våra nyhetsutsändningar från allt som kunde verka som ett genmäle till norrmännens förtal. Vid varje tillfälle som bjudits oss har vi sökt främja ej blott Sveriges intresse utan hela Nordens.

Vi hade att visa ett osjälviskt tålamod åt båda hållen. Just i denna tid av Nordens splittring hade vi att minnas Nordens ideella enhet. Denna ståndpunkt var inte bara klok, den var självklar. Den var lika självklar som det också är självklart att man icke för partipolitik utomlands när hemlandet är i fara, och inte annars heller.

På kort sikt förlorade vi genom denna politik måhända vissa möjligheter att lägga Sveriges sak till rätta för amerikanerna. Men det skulle knappast ha kunnat ske utan att vi samtidigt skadat våra grannländer och indirekt oss själva. På lång sikt har det stärkt oss oerhört därute, där otåligheten över det myckna intrigerandet och förtalet de olika europeiska nationerna emellan naturligtvis är i växande.

Denna opinionspolitik i fråga om Norden är en liten detalj i vår utrikespolitik under krigsåren varöver vi svenskar kan vara både nöjda och stolta. Vår gamle erfarne minister i Washington, Wollmar Boström, har i denna fråga från första början haft en alldeles klar linje. Han har också kunnat räkna på nästan fullständig enighet bland alla svenskar därute i offentlig och enskild ställning. Vi kan nu se att denna fasta och tålmodiga politik har börjat bära frukter.

STORMAKTSPOLITIKENS DILEMMA

Det kan vara lämpligt att i direkt anslutning till föregående kapitels analys av den amerikanska opinionens inställning till de internationella problemen något beröra de internationella förhandlingar som nu pågår om de ekonomiska efterkrigsproblemen. Den närmare gången och de hittillsvarande resultaten av dessa förhandlingar skall mera systematiskt behandlas i en senare avdelning av boken. Tillsvidare är vi intresserade bara av förhandlingarnas allmänna ram och av deras generella typ såsom internationella relationer. Dessa förhandlingar liksom de än mer ömtåliga förhandlingarna om världens framtida säkerhetssystem följer den linje som i Amerika börjat kallas den nya "realistiska politiken".

Viktigt är till en början att bära i minnet att Washington nu blivit obestritt centrum för de internationella förhandlingarna om de ekonomiska efterkrigsproblemen. Alltsedan Amerikas inträde i kriget hösten 1941 har det uppenbarligen varit amerikansk politik att konsekvent dra över förhandlingarna från London till Washington. Vad Löndon skall få behålla är på sin höjd sådan internationell efterkrigsplanering som gäller "regionen" Europa.

Inom Washington har State Department, Förenta staternas utrikesdepartement, målmedvetet dragit under sigej blott de internationella förhandlingarna utan hela det förberedande utrednings- och planeringsarbetet. I början av kriget fanns det en hel mängd tillfällighetsadministrationer vilka, liksom många av de reguljära administrationsorganen, höll sig med självständiga avdelningar för internationella ekonomiska frågor. De har nu undan för undan avkopplats från denna verksamhet eller inordnats i State Department. Detta har utan tvivel inneburit en betydande rationalisering.

State Department har för ändamålet kraftigt utvidgat sin stab av experter. Flera fristående vetenskapliga institutioner, såsom t. ex. Yale-universitetets Institute of International Studies och Council on Foreign Relations i New York, har även engagerats att arbeta för departementet. Ett undantag från denna centralisering bildar i viss mån valutafrågorna som fortfarande svartsjukt bevakas av finansdepartementet, the Treasury.

Den formella ramen för de förhandlingar som pågår, bildas av den alltjämt mycket konturlösa internationella organisationen "de Förenade nationerna". I verkligheten sker emellertid de avgörande förhandlingarna mellan stormakterna. I den mån man håller på etiketten talar man om "de fyra stora" och medtar då vid redovisningen av efterkrigstidens stormakter, vid sidan av Förenta staterna, Storbritannien och Sovjetunionen, även Kina. Kina har

fått denna plats på grund av amerikanernas sympati och dåliga samvete, på grund av dess befolkningsmässiga tyngdoch framför allt på grund av den politiska angelägenheten att ha en färgad nation representerad i världsstyrelsen. Men Kina är alltför svagt och söndrat och alltför upptaget av sina egna bekymmer för att spela en mera betydande roll i förhandlingarna. De fyra stora reduceras därför oftast till "de tre stora".

I de ekonomiska förhandlingarna har Sovjetunionen hittills hållit sig mycket ointresserad och avvaktande. Vi kanske erinrar oss att det var ett av resultaten av Moskvakonferensen, att Sovjetunionen nådigt lovade att skicka en valutaexpert för att delta i diskussionerna om valutastabiliseringen. Dessa hade då pågått mer än ett halvt år, men Sovjetunionen hade dittills nöjt sig med att "observera" dem.

Sovjetunionens tillbakadragenhet vid dessa förhandlingar har naturligtvis måst framkalla irritation och oro. Sakligt kunde visserligen Sovjetunionens ointresse möjligtvis förklaras vara av mindre betydelse. Dess andel i världshandeln var ju före kriget mycket liten och kommer väl näppeligen heller efter kriget att vara stor. Det statsmonopolistiskt organiserade Ryssland kan ju dessutom utan svårighet ansluta sig till vilket valutasystem eller vilken internationell överenskommelse om tullar och handelsregleringar som helst. Dessa blir ju antingen icke tillämpliga på Sovjetunionen eller i alla händelser utan effekt på dess centralt pris- och kvantitetsreglerade inre ekonomiska system. Men även om allt detta kan sägas är det givet attdet ur politiska synpunkter framstått såsom en nödvändighet att söka engagera även Sovjetunionen i förhandlingarna.

Det allmänna mönstret för förhandlingarnas gång är att då vissa linjer utgestaltats genom förhandlingar mellan stormakterna, och hittills i första hand mellan Förenta staterna och Storbritannien, de mindre bröderna i gemenskapen därefter informeras och får tillfälle att framlägga sina synpunkter — var för sig, i regionala grupper eller i allmänna konferenser. Stormakterna bestämmer sedan vilka hänsyn till klagomålen de är beredda att ta. Sedan beslutar de. En internationell organisation skapas och en konferens kan sammankallas. Hittills har förloppet fullbordats endast i fråga om den internationella hjälpverksamhetens ordnande genom UNRRA. Men tillämpandet av samma mönster planeras för att lösa andra problem, fastän man inte kommit så långt än.

Vi minns att Hitler i sin makts dagar gjorde sitt bästa att kompromettera så många oskyldiga stater som möjligt genom att med lock och pock söka dra dem in i planläggningsarbetet för sin "nya ordning". Vi svenskar hade ju de största bekymmer för att kunna stå fria från dessa "neuropeiska" förhandlingar. Hitlers motståndare följer den alldeles motsatta taktiken. Den regeln iakttas nämligen med yttersta konsekvens att neutrala stater icke skall tillåtas ha någon som helst del i förhandlingarna.Meningen är visserligen att de lika väl som fiendemakterna en gång i framtiden skall få bli medlemmar i de internationella organisationerna — efter en viss karenstid och efter värdighetsprövning. Det framskymtar rentav ibland rätt tydligt att de då skall vara tvungna att bli med. Men de skall inte få ha någon andel i själva uppbyggnaden av organisationerna. De skall icke ges möjlighet att på planläggningsstadiet göra sina synpunkter gällande. Vid besättandet av strategiska poster i de internationella organisationerna skall det ses till att även deras framtida inflytande blir svagt.

I själva verket är detta ett av de få ting varom stormakter och småmakter inom de Förenade nationerna är riktigt hjärtligt ense. Stormakternas motiv för att hålla strängt på denna regel är naturligtvis i första hand intresset att stärka sammanhållningen och disciplinen inom de Förenade nationerna och att bevara ett påtryckningsmedel mot de få återstående neutrala staterna. De europeiska småmakternas intresse är mycket påtagligt att för sig reservera en förmånsställning inom de internationella organen såsom gottgörelse för att de under kriget överfölls och ockuperades och för alla lidanden som därefter övergått deras olyckliga folk. Det är mänskligt och vi bör förstå dem. För Sverige innebär det sagda att om vi liksom hittills lyckas stå utanför kriget till dess slut, bör vi icke räkna på någon inbjudan att deltaga i förhandlingarna om den framtida internationella ordningen.Hela denna förhandlingsmetod bär naturligtvis mycket tydliga drag av stormaktsimperialism. Det är allmänt känt att vissa kretsar i England som någon gång också gjort sig hörda i parlamentet, velat tillerkänna småstaterna ett litet större utrymme och också velat bereda mera plats i fredsplaneringen för de gamla mera demokratiskt uppbyggda internationella organisationerna, Nationernas förbund och Internationella arbetsorganisationen. Det är å andra sidan känt att Sovjetunionen varit kraftigt verksam för att kräva maktkoncentration inom den internationella

politiken till "de fyra stora".

Vi måste också förstå utvecklingen mot bakgrunden av småstaternas mycket stora förhandlingssvaghet just för tillfället. De små högt civiliserade land i Europa som bildat småstaternas ärftliga och ekonomiska aristokrati är antingen utomstående isolerade neutrala som Sverige och Schweiz eller är ockuperade och förstörda av Hitler och representeras nu av flyktingregeringar som Norge och Holland, där de inte råkat komma på fiendesidan som Finland. Konjunkturen är inte god just nu för hävdandet av vår typ av nationella hushållningar och kulturer.

Washington har, som redan sagts, resolut tagit ledningen för den internationella efterkrigsplaneringen. Men Amerika stod utanför Nationernas förbund och har inte delat de erfarenheter av internationell politisk samverkan mellan stormakter och småstater som vi andra trots allt dock förvärvade i Genève. Amerikas mera intima erfarenheterav förbindelser med småstater är ju i rätt hög grad inskränkta till den tålmodiga herdens omsorger om de latinamerikanska republikerna.

Dessa nationer må ha en stor framtid och vi bör i eget och världens intresse icke försumma att skänka dem vår varmaste sympati och våra livligaste förhoppningar. Men det är naturligtvis ett faktum att de ännu icke nått västeuropeisk mognad. De är alltjämt klick- och diktaturstyrda. Demokratin är för dem mera ett mål än en levande verklighet. Deras folk- och naturresurser är ännu till stor del outvecklade. Och de är beroende. "Den goda grannens politik" är en stor kreditpost på den amerikanska samvetsräkningen. Till väsentlig del innebär den att Amerika avstått från att imperialistiskt försvara sina investerares intressen med vapenmakt. Men inte har den erfarenheten bidragit till att ge amerikanerna en särskilt stor respekt för småstater.

Till de latinamerikanska "systerrepublikerna" kommer nu i de Förenade nationernas brokiga krigsgemenskap alla de ockuperade staterna i Europa. Om många av dessa staters flyktingregeringar gäller det att hela världen vet att de ingenting kommer att betyda i sina hemländer efter kriget. Alla dessa regeringar fruktar mötet med hemmafronten. Alla är beroende. Som motparter i förhandlingar om efterkrigsproblemen har de alla en rätt tvivelaktig saklig kompetens. — Vidare finns det en handfull neutralasmåstater av mycket växlande beskaffenhet. Men de skall principiellt hållas kort.

Så har vi de brittiska dominierna. Och det är inte tu tal om annat än att det är stater som Nya Zeeland och Kanada, som i dessa år håller uppe småstaternas baner i de internationella förhandlingarna. En av dominierna, nämligen Kanada, har på grund av sin ekonomiska betydelse och av andra orsaker — bl. a. frånvaron vid förhandlingsbordet av andra effektiva småstater — faktiskt lyckats skaffa sig nära nog stormaktsställning. Kanada är t. ex. representerat i the Combined Food Board och har nyligen även släppts in i de tidigare exklusivt brittisk-amerikanska Combined Raw Materials Board och Combined Production and Resources Board. Kanada tar överhuvudtaget en ledande roll i arbetet på den internationella jordbruks- och näringspolitiken. Det har även näst Förenta staterna och Storbritannien haft det största inflytandet på valutafrågornas behandling.

Men för amerikanerna ter sig dominierna dock i första hand icke som självständiga stater utan som myndigvordna medlemmar av det brittiska imperiet. Oavsett hur det kommer att gå i framtiden har dessa stater under de internationella förhandlingarna nu under kriget även mestadels agerat antingen som brittiska hjälptrupper eller som medlare mellan brittiska och amerikanska intressen. Om Nya Zeelands utmärkte minister i Washington, Mr. Walter Nash, har det t. ex. sagts att han fungerade somStorbritanniens överambassadör, och man har därmed menat att säga något annat och något mera än bara en elakhet om Lord Halifax.

Och så återstår endast Storbritannien, Sovjetunionen och det sönderslitna Kina. Tingens egen logik leder helt naturligt till den nya "realistiska politiken" att söka få en uppgörelse till stånd mellan dessa "stora". Bland dem kan Kina inte ta en livligare del. Sovjetunionen har hittills hållit sig fjär. Storbritannien har varit lättillgängligast och är också kommersiellt viktigast. Storbritannien är emellertid i en synnerligen svår finansiell situation. Det är från Förenta staterna som prestationerna skall göras, lånen skall ges, marknaderna skall öppnas. Det senare landet känner sig alltså kunna sätta villkoren. Storbritannien svarar genom att hota med inre monopolistisk planhushållning och en därigenom underlättad manipulering av den yttre handels- och valutapolitiken. Så har den internationella konstellation uppstått som nu kan studeras i Washington.

Utgångsläget kunde knappast tänkas ogynnsammare för grundläggandet av en ny, internationellt demokratisk världsordning. I princip och på ett mera allmänt plan är visserligen Amerika inställt på en världsomfattande internationell organisation av alla stater på likaberättigandets grund. Dessa ideal är djupt förankrade i det amerikanskafolkets medvetande och Cordell Hull tar sällan till orda utan att göra sina reverenser inför dessa grundsatser. Han och alla andra som talar för den amerikanska regeringen är sannolikt alldeles ärliga. Det är bara så utomordentligt svårt att förverkliga dessa ideal just nu. Stormaktsimperialismen är den enda praktiska politiken, åtminstone så länge kriget varar.

Regeringens "realistiska politik" möter åtskillig kritik i Amerika. Sumner Welles, den nyligen avgångne understatssekreteraren i State Department, har i tal och skrift krävt anstalter nu omedelbart för att skapa ett nytt Nationernas förbund. Även på andra håll följs utvecklingen kritiskt i Amerika. Det kan vara av intresse att påpeka att den nya politiken mött motstånd även inom det åsiktsläger som tagit arvet efter den gamla isolationismen. Dessa ser helt naturligt i den realistiska stormaktspolitiken alldeles särskilda faror för de i Amerika fruktade "allianserna" och "foreign entanglements".

Eftersom en ren isolationism just nu inte längre kan hävdas i Amerika faller det sig naturligt för denna grupp att då i stället kräva en internationell demokratisk världsorganisation i stil med Nationernas förbund. Här hemma utgår vi så självklart från att den stora internationella faran efter kriget är isolationismen i Amerika. I huvudsak är detta riktigt. Men vi bör kanske sätta oss in i att utvecklingen av Amerikas internationella politik kan blisådan, att isolationisterna eller rättare sagt deras andliga arvtagare blir småstaternas bästa bundsförvant i kampen mot en förkvävande stormaktsimperialism.

Just nu under kriget är det svårt att i praktiken omsätta en mera demokratisk internationell politik. Även den realistiska stormaktspolitiken har emellertid sina stora praktiska bekymmer, alldeles bortsett från de ideella betänkligheterna. Låt oss t. ex. tänka på handhavandet av kontrollen över knappa råvaror och tonnage under den övergångsperiod som kommer att förflyta mellan slutet av europakriget och japankriget.

Dessa kontroller är nödvändiga ur internationell synpunkt redan för att skapa någon ordning och rättvisa i tilldelningen mellan sådana stater som har valutor, kredit och goda grannar och andra stater som har ingetdera. Under kriget handhas kontrollerna av the Combined Supply Boards i vilka blott Storbritannien och Förenta staterna är representerade (utom the Food Board och ett par andra där också Kanada är med). Det är meningen att dessa organ skall fortsätta att fungera även under perioden mellan det europeiska och det asiatiska krigets slut och i själva verket intill dess knapphetskrisen är övervunnen.

Men de sydamerikanska staterna måste väntas försöka slingra sig ur råvarukontrollerna så snart de kan. Somutbudsländer har de svårare att riktigt hjärtligt uppskatta det internationella kontrollbehovet, allrahelst som kontrollerna under kriget även haft till huvudsaklig uppgift att undertrycka konkurrensen bland deras köpare och hålla nere deras exportpris och exportinkomster. De är åtminstone angelägna att få dela ansvaret för kontrollernas utövande.

Vi får heller inte glömma att få stater är "små" i alla hänseenden. Vi svenskar är inte "små" på trävarumarknaden. De flesta små stater är "stora" på vissa områden. De är framför allt "stora" för sina grannar. När småstaterna mera allmänt blir missnöjda — och den utvecklingen är av naturliga skäl redan långt framskriden inom de Förenade nationerna och kan tydligt spåras i många samband — tenderar de att bilda parti och att samverka. Under kriget kan deras opposition tryckas ner. Extraordinära tvångsmedel accepteras lättare då det gemensamma intresset är så stort och så lätt att definiera som nu — och då så många av småstaterna är hjälplösa och helt beroende. Men hur skall det gå efteråt?

På sjöfartens och fraktmarknadens område kommer det t. ex. att för lång tid råda svåra rubbningar i jämvikten mellan utbud och efterfrågan på tonnage, både totaliter och än mer för alla de särskilda slagen av tonnage. Internationell reglering behövs. Men det är svårt att tro att kontrollen skall kunna tillfredsställande utövas av the Shipping Board som ju bara representerar Storbritannienoch Förenta staterna. Om Sverige finner anledning och

möjlighet att opponera sig mot kontrollens handhavande kan av konkurrensskäl inte Norge hålla sig obekymrat och inte Holland heller o. s. v. — inte ens Storbritannien när obstruktionens snöboll fått rulla.

Det synes svårt att undgå den slutsatsen att det nuvarande odemokratiska och för den effektiva krigföringen uppbyggda kontrollsystemet så snart europakriget är slut måste komma att ge upphov till oerhörda friktioner såvida det inte helt brister. Amerikanerna är inte dummare än att de begriper detta mycket väl. Om inte ett olidligt internationellt tvångssystem skall fastlåsas — som bl. a. skulle förstöra alla utsikter till den återutveckling av någorlunda fria former för den internationella samfärdseln vilken åtminstone amerikanerna eftersträvar — måste därför den direkta stormaktskontrollen fortast möjligt avlösas av ett nytt kontrollsystem, friare, öppnare och byggt på mera normala internationella förhandlingar.

Men hur skulle det gå till? Skulle man släppa in alla de latinamerikanska diplomaterna och alla de ockuperade ländernas nervösa och intrigerande regeringsrepresentanter i Supply Boards? Det är dock krig. Och efter kriget kommer det att hota världskaos! Sannerligen, problemet är inte så lätt. Det är inte lätt alls för stormakterna som står där med hela makten och hela ansvaret för vart alltsammans skall ta vägen. Det är mycket lättare att skriva en bok om deras bekymmer.Så står då emellertid, åtminstone för tillfället, stormaktsimperialismen såsom en av förhållandena framtvingad, praktisk nödvändighet — en slags parallell på det internationella planet till "the white man's burden" inom kolonialpolitiken. Den parallellen bör vara ganska obehagsskapande för oss små nationer om vi tänker ut tanken litet längre. Med "bördan" följer nämligen vissa söta frukter: privilegier. Makten ger som alltid möjligheter att tillgodose egna intressen, att förtrycka. Detta är den stora faran med stormaktsimperialismens oerhörda blomstring nu under detta långa krig. Det grundläggs herrefolksvanor även i de stora demokratierna i väster. Det skapas de besuttnas välförvärvade och välförstådda intressen. Moraliska tabus bryts ner. Den internationella rätten nöts ut.

Detta ger även en intressepsykologisk belysning åt den även i Amerika nu mycket påtagligen försiggående orättvisa nedvärderingen av småstaterna såsom medlemmar av den internationella familjen. Djupare sett bildar dessa vanföreställningar själva kärnan i den nya "realistiska politikens" ideologi. Många amerikaner lyckas nästan övertyga sig själva att det är småstaterna som är en ständig fara för freden. De nästan får sig att tro att — med undantag naturligtvis för Tyskland och Japan — stormakterna är ena särskilt godmodiga och fridsamma, vuxna och mogna personligheter som måste gå samman för att övervaka hela följet av oroliga småstater.

Detta är naturligtvis det rent önskestyrdaillusionstänkandet. På jämförbar kulturnivå har småstater alltid bättre internationell moral. Och därtill har de goda skäl. De är i långt högre grad dömda att sätta sin lit till rätten och det fredliga samarbetet — helt enkelt därför att de är svagare. Även sedan Tyskland och Japan ligger slagna är det naturligtvis stormakternas politik som kommer att förbli den stora faran för världsfreden.

Amerikanerna med sin obotliga individualism, sin känsla för "the under-dog" och sin fäderneärvda misstänksamhet mot makten har innerst inne alltid förstått detta. Och det är förklaringen varför de så hårt hållit på alla nationers frihet och oberoende. Det var denna insikt och denna internationellt demokratiska inställning som bar upp Wilsons fjorton punkter och som ett kvartsekel senare föreskrev hur Atlantic Charter skulle komponeras för att kunna tjäna sitt avsedda propagandasyfte att förbereda amerikanerna till inträde i det andra världskriget.

Under förhållandenas tryck är nu den amerikanska utrikespolitiken en smula på glid från de amerikanska idealen. Dessa ideal är dock så djupt rotade i det amerikanska folkets hjärta att skulle den praktiska politiken komma alltför långt bort ifrån idealen, kommer det amerikanska folket att säga stopp. Amerika kommer då att vända all internationell politik ryggen och ånyo bli isolationistiskt.

Inte minst på den punkten ter sig den nya "realistiska politiken" i Amerika inför kritisk granskning orealistisk och illusionsbemängd. Den räknar för litet med deamerikanska idealen som de hårda realiteter de i själva verket är. Den som känner Amerika vet att amerikanska försök att efter kriget leka med i stormaktsimperialismen kommer att bli halvhjärtade och ofullgångna.

Den nya politiken framstår orealistisk även ur en annan synpunkt. Till dess förklaring sägs oavbrutet att stormakterna är "enheter" (units); genom att få dessa stora enheter att enas i en än större enhet har världsharmonin säkrats. Bortsett här från den uppenbara svårigheten att alls sammanstämma stormakternas politik efter kriget eller rentav att hindra öppen konflikt mellan dem, är själva tanken om stormakterna som enheter just för Amerikas del bara en halvsanning om ens det. Sovjetunionen hålls ju ihop genom diktatur. Storbritannien kanske blir så fattigt och beträngt och så stämplat av monopolism efter kriget att det också kommer att hållas ihop som en enhet, fastän jag inte tror det. Men för Amerikas del vore det otänkbart.

Det är dock själva kraften och tjusningen hos Amerika att det är fritt, oenigt, brokigt och splittrat. Amerika är mänskligheten i miniatyr och blir lyckligtvis aldrig en enhet i den mening det här gäller. I Amerika kommer folket att försvara alla gruppers rättighet att sätta sig till spjärn mot regeringens politik. I Amerika kommer alltid varje beaktansvärt utländskt intresse att kunna räkna på ettauditorium. I Amerika kan en svensk politiker, en svensk vetenskapsman, en svensk folkbildningsman, nykterhetsman, fackföreningsman eller affärsman, ja, vilken svensk som helst som är hemmastadd i omgivningen och har något att säga och vet hur han skall säga det, vara en lika effektiv åsiktsbildare i vida kretsar som om han vore amerikan.

Detta hör till fundamenten för den amerikanska demokratin. Dit hör också alla de hinder och spärrar som i konstitutionen satts upp för regeringens handlingsfrihet särskilt i utrikespolitiska frågor. Dessas bevarande kommer att envist värnas. Den enda utrikespolitik som Amerika efter kriget effektivt kan deltaga i, är därför en demokratisk internationalism. Amerika är dömt till demokrati inåt och utåt.

Det är möjligt att en sådan världsordning icke kan förverkligas. Amerika kommer då att stanna utanför i isolationism. Men det är en ren illusion att tänka sig att regeringen i Washington tillsammans med regeringarna i London och Moskva skulle kunna bilda någon slags autokratisk världsstyrelse. Opponerar inga andra så kommer amerikanerna att göra det själva.

Blott ännu en observation om den allmänna miljön för de pågående internationella förhandlingarna i Washington. De förhållanden som tecknats skapar naturligtvis engyllene tid för den art av hemlig diplomati som Wilson ville avskaffa. Icke blott förhandlingarna utan till stor del själva de problem de gäller, är undanryckta offentlig diskussion. Böckerna är naturligtvis föråldrade. Tidningar och tidskrifter får endast tag i stycken och i lösa rykten. Problemen finns bara i de löpande förhandlingarna och i de konfidentiella memoranda som därunder alstras.

Allmänheten — och dit räknas även de lagstiftande och i sista hand maktägande representantförsamlingarna — behandlas i stället med propaganda. Propagandan ställs i krigföringens tjänst: den förgyller och förfalskar. Det gäller att hålla uppe krigsmoralen i de egna leden, att dra över dem som står vid sidan, att försvaga motståndarnas krigsvilja. Tron på det bergsäkra samförståndet inom de Förenade nationerna i alla frågor skall därvid bevaras som en dyrbar klenod. När sedan propagandabluffarna under händelsernas hårda tryck spricker den ena efter den andra föds emellertid en oro, som man då inte vet sig någon annan råd att bota än genom allt mera och allt djärvare propaganda.

Det är min övertygelse att när de politiska erfarenheterna kommer att summeras ner efter detta krig, är en av de slutsatser som kommer att stå fram allra klarast denna: att å ena sidan den hemliga diplomati vartill man nu förfallit i fråga om efterkrigspolitiken, och å andra sidan den propaganda som man lånat från försäljningstekniken, varitmisslyckade och i själva verket direkt skadliga för de eftersträvade resultatens uppnående. Mänskligheten hade då ännu ej lärt sig hur även taktiskt öppenheten och sanningen är överlägsna alla knep. Kanske kommer den aldrig att lära sig det.

KONSERVATIV FRAMRYCKNING

Som redan nämnts står frågorna om krigets slutförande nästan helt utom den politiska diskussionen i Amerika.

Regeringen får i kongressen utan kritik igenom nästan alla anslagskrav om de gäller krigföringen. Det finns ett par kongresskommittéer som kallar in vittnen och gör undersökningar rörande krigsutvecklingen. Men de är ganska fria från partipolitik och tar endast högsta möjliga effektivitet till rättesnöre.

Utanför själva partipolitiken står också i det väsentliga de internationella efterkrigsproblemen. Det finns i den amerikanska politiken en hel åsiktsskala mellan en förtäckt isolationism och en heroisk internationalism. Men alla åsikter är företrädda i båda partierna. Och i båda partierna samlar sig den stora massan av människor tillsvidare till den principiellt internationalistiska men praktiskt mycket bekymrade inställning som jag i ett tidigare kapitel sökt karakterisera.

Det finns en något starkare förtätning av förtäckt isolationism i det republikanska partiet än i det demokratiska. Inom det förra partiet har Wendell Willkie korat sig till stridsman mot dessa krafter. Han står därvid extremt. Men alltjämt fruktar ledarna för republikanerna att få sitt partinamn associerat med den gamla komprometteradeisolationismen. De har heller icke velat tillåta demokraterna att profitera på Roosevelts i stort sett populära utrikespolitik. När därför republikanerna samlats till konferenser har de fattat resolutioner om internationellt samarbete och Amerikas ansvar att delta i organiserandet av en trygg fred, som låter precis likadant som demokraternas resolutioner och som de vaga resolutioner vilka mot mycket små minoriteter drivs igenom i kongressens båda hus.

Den enighet mellan de båda partierna i de internationella efterkrigsproblemen vilken sålunda uppnåtts, är dock, som vi av det föregående förstått, en enighet blott om en mycket obestämd och allmän inställning som innesluter mycken tvekan, oklarhet, ängslan, pessimism och en långsamt stigande nationell snålhet. Detta motsäger emellertid icke tesen att den politiska striden i Amerika nu och, som det kan förmodas, genom detta års president- och kongressval står i de inrikespolitiska problemens tecken.

Det innebär naturligtvis heller icke, att icke den inre politiska utvecklingen i Amerika kommer att ha de allra viktigaste verkningar för de internationella problemens framtida läge. Till en början har inrikespolitiken en avgörande betydelse för den ekonomiska utvecklingen i Amerika vilken i sin tur troligen kommer att vara avgörande för hur hela världens ekonomi och politik skall gestaltas efter kriget.Amerika befinner sig för närvarande i en rörelse mot ökad makt för det republikanska partiet. Valet i november 1942 betydde att partiet kom upp till 209 mandat i representanthuset mot demokraternas 222. Det republikanska partiet gick framåt även i senaten. Samtidigt erövrade republikanerna regeringsmakten i de flesta nordstaterna. I sydstaterna, "the Solid South", är som bekant det republikanska partiet praktiskt taget obefintligt.

Både det republikanska och det demokratiska partiet innesluter politiker av såväl "konservativ" som "liberal" läggning. Sydstatsdemokraterna är nästan undantagslöst inte bara "konservativa" utan "reaktionära" på grund av historiska, sociala och maktpolitiska förhållanden som det här skulle föra för långt att närmare utveckla. Nordstatsdemokraterna är däremot i allmänhet New-Deal-liberala. Det demokratiska partiets röstunderlag i nordstaterna bildas framför allt av de fattiga massorna i storstäderna.

Republikanerna bildar således i så måtto ett mera homogent parti i kongressen som nästan alla republikanska kongressmän kommer från nordstaterna. Partiet rymmer visserligen stora åsiktsskillnader men ej så stora som det demokratiska partiet vilket ju har de reaktionära sydstatsdemokraterna som sin ena flygel.

Om vi bortser från dessa sista måste vid en jämförelse det republikanska partiets tyngdpunkt sägas ligga åtskilligt till höger om det demokratiska partiet. Detta förklaras dels av det republikanska partiets traditionellaförbindelse med "big business", dels av partiets oppositionsställning under trettiotalets New Deal. Republikanernas framgång vid valet hösten 1942 som ju i första hand betydde att många nordstatsrepublikaner uttrængde nordstatsdemokrater, resulterade därför redan i och för sig i en förskjutning av maktläget inom kongressen i konservativ riktning.

Denna rörelse förstärktes emellertid oerhört av två andra orsaker. För det första sammanföll — till stor del på grund av relativt tillfälliga lokala förhållanden utan större samband med valmanskårens politiska inställning i

rikspolitiska frågor — utvecklingen till republikanism med en utveckling till konservatism inom båda partierna. När man går igenom valresultaten mera i detalj finner man nämligen att i ett övervägande antal fall konservativa politiker slog ut liberala politiker både i kandidatnomineringarna för de båda partierna och i valen. Denna utveckling började redan i valet 1938 då ju Roosevelts försök att rensa sitt parti från reaktionärer i stort sett misslyckades, och har sedan långsamt fortsatt.

För det andra, och denna orsak är ännu viktigare, frigjordes genom den republikanska valframgången de reaktionära sydstatsdemokraterna från det New-Deal-fängelse vari de hållits sedan valet 1932. För att ha något inflytande alls hade de ju måst gå samman med Roosevelt och nordstatsdemokraterna. Nu åter kunde de tillsammans med det övervägande konservativt inställda republikanska partiet bilda majoritet i kongressen — mot Roosevelt. Detär denna koalition som behärskat kongressen sedan hösten 1942. Nu är det i stället Roosevelt som är i de reaktionära sydstatsdemokraternas fängelse.

Betydelsefullt för politiken i Amerika under den tid som gått sedan detta val var vidare, att man allmänt i Amerika tolkade valresultatet som ett tecken på att det amerikanska folket nått en vändpunkt och att den allmänna opinionen nu var i färd med att vändas från New Deals liberalism till politisk konservatism. I alla kommentarer till valet läser man långa utläggningar om reformtrötthet, missnöje med de höga skatterna o. s. v.

Det finns ingenting som tyder på att man i Vita Huset icke tolkade valet på samma sätt. Förklaringen är emellertid, som jag i nästa kapitel skall söka visa, en feltolkning eller i alla händelser en mycket stor överdrift. Det amerikanska folket var icke särdeles reformliberalt tidigare och hade i grunden inte blivit mer konservativt nu. Valutslaget hade mycket enklare och mer mekaniska orsaker.

Men en politiker måste räkna med rösterna i den lagstiftande församlingen och Roosevelts budskap till den nya kongressen i januari 1943 var en uvertyr till politisk konservatism. I sydstaterna var man emellertid inte nöjd med ord. Man krävde att New Deal skulle vara slut.

Det talades rentav allmänt om att sydstatsdemokraterna skulle bryta sig ut och bilda ett nytt konservativt parti.Denna rörelse som leddes av guvernör Jones i Louisiana och guvernör Dixon i Alabama nådde sin klimax i april 1943 då sydstaternas alla guvernörer höll en konferens och offentligen förklarade sig vara i opposition mot Roosevelt. Roosevelt fick gå till Canossa. Ett par veckor efter guvernörernas konferens gjorde han en mysteriös resa som förde honom till de flesta huvudstäder i sydstaterna. Under denna färd som officiellt angavs vara en oskyldig inspektion av armélägren gjordes kompromissen upp. Det var därefter för en lång tid tyst i Södern om planerna att bilda ett nytt parti.

Roosevelt å sin sida hade uppenbarligen fått utfästa sig att göra en ända på the New Deal. En hel del av de viktigaste administrativa organen för the New Deal — t. ex. the National Resources Planning Board, the National Youth Administration, the Work Progress Administration, the Civilian Conservation Corps — blev helt enkelt avskaffade. Andra — såsom the Farm Security Administration, the Office of War Information, the Office of Price Administration — krymptes samman genom en stark förminskning av deras budgetanslag.

Större delen av de tjänstemän och experter som burit upp the New Deal motades bort från sina platser. I den mån de fick stanna kringskars deras inflytande. Praktiskt taget de enda New Dealers som blivit lämnade kvar i en hög ställning är inrikesministern Ickes och arbetsministern Miss Perkins. Henry Wallace, vice presidenten, som juicke kunde avsättas från andra förvaltningsposter än dem som han uppbar vid sidan av vice presidentskapet fick alltmer nöja sig med denna rent dekorativa funktion.

President Roosevelt själv slutade att hålla liberala tal. Han godkände alla kongressbeslut av den konservativa kongressmajoriteten — utom en lag mot fackföreningarna och vissa lagar som höll på att göra inflationskontrollen ineffektiv. Han utnämnde en konservativ politiker från South Carolina, James F. Byrnes, till översta chef för hela den administrativa hemmafronten. Han gav oavbrutet vidgade funktioner och ökad makt åt två konservativa inom sin regering: handelsministern Jesse Jones och utrikesministern Cordell Hull. Hulls närmaste man, Sumner Welles, som var Roosevelts intima vän och rådgivare, fick gå. Det talas allmänt om att

Roosevelt, om han själv kandiderar vid presidentvalet i år, kommer att få släppa Henry Wallace som "running mate" och i stället välja en sydstatskonservativ som Byrnes eller Rayburn, talmannen i representanternas hus.

Redan tidigare hade Roosevelt gjort fred med "big business". Administratörer från detta intresseläger dominerar nu på ett helt annat sätt än tidigare Department of Commerce, War Production Board, War Manpower Commission, Office of Price Administration, Office of Economic Warfare, Lend-lease Administration, Office of the Coordinator for South American Affairs, War and Navy Departments m. fl. viktiga administrationsorgan.Efter alla dessa förändringar kan det knappast längre påstås att Roosevelt håller ledningen av den inre politiken i Amerika. Hans vänner framhåller att eftergifterna varit nödvändiga för att förhindra en fullständig stockning i statslivet och främst för att kunna hålla nationen samlad kring krigsansträngningarna. Det råder en mycket olustig stämning i hela administrationen och framför allt arbetar man under en ständig fruktan för kongressen och dess undersökningskommissioner.

Kongressen fortsätter att vara småaktigt misstänksam och demonstrerar sin makt vid alla möjliga och omöjliga tillfällen. Resultatet är oavbrutna slitningar. Treasury förföljs särskilt. Finansminister Morgenthaus förslag avslås eller misshandlas både vad gäller skatter och andra prisnedhållande åtgärder.

UTSIKTERNA FÖR VALEN I ÅR

Det finns starka skäl att anta att kongressvalen nu i november kommer att resultera i en minst lika republikansk och därför — på grund av de omständigheter som redan berörts — minst lika konservativ kongress som den nuvarande. Dessa skäl kan lämpligen framläggas genom en analys av huvudorsakerna till den republikanska framgången vid valen i november 1942.

I Amerikas inre politik kan man urskilja långa periodiska vågrörelser mellan de två partierna. Just nu befinner sig Amerika i en fas av den politiska konjunkturvågen varunder det republikanska partiet växer. Den drivande kraften i denna rörelse är amerikanernas kända benägenhet att rösta emot det parti som är vid makten. Stats- och kommunalpolitiken är ofta i viss grad korrumperad. De tidigare demokratiska regeringarna framför allt i många av de stora metropolerna hade icke gått fria härifrån. De hade således blivit mogna för den gamla amerikanska leken "Kick the rascals out".

Samma tendens kommer sannolikt att råda även i höst. Vi befinner oss ännu i den fas då republikanerna går framåt. De nya republikanska regimerna har vanligen ännu icke blivit kända för korruption i den grad ellereljest blivit så impopulära att väljarna skulle vara beredda för ett nytt omslag i valvinden.

Det är vidare känt att rösterna för Roosevelt och the New Deal under trettiotalet till viss del var "relief-votes" varmed menas att de arbetslösa röstade för sina arbetslöshetsunderstöd. Det får inte glömmas att Amerika hade mellan 10 och 12 miljoner arbetslösa när det andra världskriget började. Hösten 1942 hade denna siffra bragts ned till omkring 2 miljoner. Det var gott om arbete och lönerna var bra. En del av dem som tidigare varit arbetslösa och röstat för the New Deal underlät nu att rösta. Några följde den amerikanska trationen att rösta emot regeringen.

Även denna orsak kommer att bestå nästa höst. Det kommer då inte att vara någon arbetslöshet alls.

För det tredje bör vi observera att valdeltagandet 1942 var ovanligt lågt, lägre än det varit på årtionden. Lågt valdeltagande gynnar i allmänhet det republikanska partiet som innesluter ett proportionsvis relativt större antal personer i över- och medelklassen. Enligt många valstatistiska undersökningar från olika länder visar de högre inkomstklasserna alltid större valdeltagande.

Lågt valdeltagande förekommer normalt de år det icke samtidigt är presidentval. Till någon del förklaras det särskilt låga valdeltagandet hösten 1942 även av vad som nyss anförts om bortfallet av relief-votes. Men till stor del beror det låga valdeltagandet på två mera mekaniska faktorer.Den första av dessa är den väldiga inre omflyttningen orsakad av industrins krigsmobilisering. Därigenom hade många krigsarbetare förlorat

hemortsrätt. Bestämmelserna om registrering för röstning är i de flesta stater relativt krångliga och rätten till registrering bunden vid villkor om viss tids stadig vistelse i den nya hemorten. Den andra faktorn är krigsmobiliseringen. De inkallade soldaterna kunde av samma grund vanligen ej heller rösta vare sig de förts utomlands eller de låg i träningsläger någonstans i hemlandet.

Omflyttningen har fortsatt efter 1942. De mobiliserade kommer till hösten 1944 att ha ökats till över 11 miljoner man. En mycket stor del av soldaterna kommer då att vara utomlands. Förslagen om särskilda lagstiftningsåtgärder för att göra det möjligt för soldaterna att rösta ändå har hittills avslagits av kongressen som domineras av koalitionen mellan de sydstatsreaktionära demokraterna och de konservativa republikanerna. Det framstår sannolikt att Roosevelt även i fortsättningen kommer att misslyckas att genomdriva en dylik reform.

Dessa två mekaniska faktorer gynnar republikanerna i nordstaterna. Det har nämligen genom opinionsundersökningar uppvisats att både arbetarna i krigsindustrierna och soldaterna till övervägande del (65—75 procent) är New-Deal-demokrater.

Resultaten av denna analys talar för att vi icke har att vänta en förändring i demokratisk riktning vid höstenskongressval. En viss reservation i omdömet torde dock vara motiverad av följande skäl.

Under hösten 1942 avhöll sig Roosevelt helt och hållet från deltagande i valkampanjen. Det verkade som om han var så helt absorberad av krigföringens problem att han icke alls ägnade intresse åt valet. Om Roosevelt nästa gång arbetar i valstriden och i synnerhet om han ställer upp som presidentkandidat kan detta väntas ha visst inflytande på valutgången i demokratisk riktning.

Valet hösten 1942 inträffade någon vecka före Afrika-invasionen. Många har sagt att om invasionen kommit tidigare skulle detta i viss mån ha kunnat påverka valen till demokraternas förmån. För valen hösten 1944 bör den reservationen göras att krigshändelserna till dess och krigsläget då kan ha en verkan i den ena eller andra riktningen som inte nu kan överskådas.

Fackföreningsrörelsen var hösten 1942 relativt ineffektiv i sitt stöd för demokraterna. Det är möjligt att förhållandet kan ligga olika till hösten 1944. C. I. O. har avsatt en stor krigskassa för politisk verksamhet. A. F. of L. torde bli ett svagare stöd åt Rooseveltriktningen sedan nu Lewis, som står i opposition till Roosevelt, med kolgruvarbetarna återgått till A. F. of L.

Å andra sidan bör framhållas att den utveckling av opinionen i internationella frågor till större oro, pessimism och snålhet, som ovan utförligt redovisats, bör verka starkt till republikanernas förmån. Blir det enopinionsomsvängning i isolationistisk riktning står naturligtvis Roosevelt, trots den stora återhållsamhet han underkastat sig under det sista året, mera komprometterad och med honom hela det demokratiska partiet. Det republikanska partiet kan fortfarande lätt sadla om till isolationism eller den relativa grad av isolationism som då bäst svarar till det amerikanska folkets inställning. Det är ur den synpunkten ett utvecklingens tecken att Wendell Willkie, den främste anti-isolationistiske ledaren bland republikanerna, de allra sista månaderna blivit alldeles utslagen från möjligheten att bli partiets presidentkandidat.

Genom redovisningen av huvudorsakerna till republikanernas framgång hösten 1942 har vi redan antytt att valutslaget icke berodde på någon betydelsefull strömkantring åt höger i den amerikanska opinionen. Opinionsundersökningarna visar tämligen otvetydigt att det amerikanska folket har ungefär samma allmänna politiska inställning nu som tidigare. Intresset för utvidgad socialförsäkring och andra huvudpunkter i New Deals program är snarare i växande.

Tvärtemot vad utlänningar ofta föreställer sig är amerikanerna mycket "konservativa" i egentlig mening vad beträffar den djupare politiska inställningen. De är inte för hastiga förändringar. I en opinionsundersökning i april 1943 tillfrågades intervjuobjekten om de gillade ellerogillade the New Deal före kriget. 49 procent svarade att de gillade den, bara 30 procent att de ogillade den, medan 21 procent var osäkra eller gav mer speciella omdömen.

Tar man som jämförelseled folkopinionen i Amerika så är utan tvivel den nuvarande kongresspolitiken en

mycket kraftig överdrift åt höger. Förklaringen till hur det är möjligt har givits ovan. På samma sätt var enligt min mening trettiotalets New Deal en kraftig överdrift åt vänster från det allmänna opinionsläget i landet sådant det då verkligen var. Amerikanerna i gemen var sannolikt inte på långa vägar så liberala som Roosevelts politik. Men för att genomföra den hade denne världens kanske skickligaste politiker då en världsdepression med massarbetslöshet till förfogande och han hade inte som nu i stället ett världskrig på halsen.

Så mycket kvarstår likväl att Förenta staterna icke under kriget haft den kraftiga utveckling av den allmänna opinionen i radikal riktning som t. ex. Storbritannien eller än mer Kanada. Det bör även framhållas att i ett speciellt hänseende har opinionen mycket kraftigt gått i den riktning som man vanligen kallar höger, nämligen vad gäller inställningen till fackföreningsrörelsen. Detta har i sin tur haft sin påtagliga betydelse för den process varigenom Roosevelt förlorat kontrollen över inrikespolitiken i Amerika.

Fackföreningsrörelsen gick in i krigsperioden splittrad i två organisationer. Den äldre av dessa, AmericanFederation of Labor, är en konservativ, skråmässig, monopolistisk och åtskilligt korrumperad sammanslutning av de facklärda yrkesarbetarna medan den andra, Congress of Industrial Organisation, är modernare, radikalare och inriktad på organisation av storindustrins arbetare.

Såväl A. F. of L. som C. I. O. har med utnyttjande av den våldsamma krigskonjunkturen kraftigt utvidgat sina medlemskadrer. Fackföreningsrörelsen har emellertid icke konsoliderats. Den står längre från enhet än någonsin. Kanske flertalet av de nya medlemmarna är opålitliga. Fackföreningsrörelsen har heller icke reformerats. Vid sidan av det stora flertalet demokratiskt styrda, hederliga fackförbund innesluter i synnerhet A. F. of L. fortfarande en hel del korrumperade, diktatoriskt styrda "racketeering unions".

Fackföreningsrörelsen som helhet har under kriget i stora folklager blivit våldsamt impopulär. Detta gäller märkligt nog blott i mindre grad företagarvärlden som tvärtom nu börjat sätta sig in i att kollektivavtal och fackföreningar hör till den moderna arbetsmarknaden. Men det gäller städernas stora medelklass, de oorganiserade arbetarna — som fortfarande är i majoritet — och framför allt bönderna.

Det gäller dessutom soldaterna som reagerar mot allt vad de får läsa i tidningarna om topplöner i vissa krigsindustrier och om strejker. Lewis, kolgruvarbetarnas ledare, är mer ansvarig för denna farliga opinionskantring ännågon annan. Hans hårda, bittra strid mot regeringen har blåsts upp av pressen som till mer än två tredjedelar är lika fientlig mot fackföreningsrörelsen som mot Roosevelts New Deal. Framför allt pressens behandling av strejkerna har varit i hög grad överdrivande. I själva verket har fackföreningsledarna i stort sett lojalt och framgångsrikt lyckats hålla överenskommelserna mot arbetsstrider under kriget. Bland de organiserade arbetarna växer nu fram en bitter aggressivitet som icke bådar gott för förhållandena på arbetsmarknaden efter kriget.

Hatet mot fackföreningsrörelsen bland soldaterna är en särskilt oroande faktor. Amerika väntas efter detta krig ha 15 miljoner veteraner från krigen. De håller redan nu på att organiseras. Med sina närmaste anhöriga får de ett avgörande inflytande på den framtida politiken i Amerika.

Republikanerna profiterar utan tvivel på denna strömkantring i opinionen. En av de populäraste anklagelserna mot Roosevelt och the New Deal har hela tiden varit att regeringen gynnat fackföreningsrörelsen för mycket.

I sin strid om ledarskapet i det republikanska partiet var Willkie ärlig och framsynt nog att även varna sina partivänner för att söka göra politiska vinster på fackföreningsrörelsens stigande impopularitet. Han framhöll rättfärdigheten i arbetarnas kamp för medinflytande på arbetsmarknaden, den lojalitet som den överväldigande majoriteten av fackföreningsledare lagt i dagen under kriget och även de allmänna fördelarna för rationalitetoch stabilitet i näringslivet av att arbetsmarknaden blev reglerad genom kollektivavtal. Willkie framhöll att det var kortsynt i högsta grad och farligt för ett parti som eftersträvade regeringsmakten att binda sig vid den ovederhäftiga reaktionära kampanjen mot fackföreningsrörelsen.

Detta var vist talat av Willkie. Men som dessvärre opinionsvinden blåser stegrade det inte hans popularitet, allraminst bland de republikanska valbossarna. När Willkie nu blivit helt utslagen som republikanernas

presidentkandidat vittnar detta icke bara om den stigande strömningen i Amerika mot isolationism utan även om hur fackföreningsrörelsen blivit en syndabock för nationens känsla av oro och olust. På denna viktiga punkt är utvecklingen av amerikanernas utrikespolitiska uppfattningar till stegrad nationalism förbunden med en utveckling till inre politisk reaktion.

I ännu ett viktigt hänseende har utvecklingen i Amerika lett fram till skärpta motsättningar, nämligen vad gäller förhållandet mellan vita och negrer. I sydstaterna råder det oro under den relativt lugna ytan. De vita är beslutna att med hårdhet återställa det kastsystem som under krigsförhållandenas tryck något uppluckrats. I nordstaterna har negrerna denna gång liksom under förra kriget kommit in på många arbetsplatser där de förut hållits borta. När efter krigets slut arbetslösheten breder ut sig översamhällena måste vi liksom efter förra kriget dessvärre räkna med blodiga raskrig både i sydstaterna och på många platser i nordstaterna. Detta framstår nu tyvärr ganska klart för iakttagaren.

En relativt tillfällig faktor har kraftigt bidragit till att minska negrernas gemenskapskänsla med nationen och stegra deras missnöje. I detta krig har negrerna icke tillåtits att delta som stridande trupper annat än i mycket ringa mån, huvudsakligen för propagandaändamål.

Flertalet gamla officerare är sydstatsvita och många av dem ser ogärna vapen i händerna på negrer. Men förhållandet var likadant i förra kriget och ändock släpptes då vissa negerregementen till fronten, låt vara att även den gången negrerna mest hölls i arbetsförband. I detta krig har det emellertid varit knapphet på tonnage och varje soldat har inneburit en mycket stor materialåtgång.

När det gällde att utvälja trupper som skulle sändas till Afrika eller långt bort i Stilla havet och då truppkontingenterna med nödvändighet måste göras begränsade var det ur militär synpunkt naturligt att man höll sig till de bästa och säkraste trupperna som vanligen var vita, helt enkelt därför att de vitas levnadsstandard och bildning var högre. Politiken var således förklarlig och, ur rent militär synpunkt, säkert försvarlig. Nu är det för sent att ändra politik. Kännedomen att de icke skall få strida har spritt sig bland negertrupperna och fullkomligt ödelagt deras moral.Men ej blott soldaterna utan hela negerbefolkningen är upprörd på det djupaste. Negrerna får inte dela nationens heroiska upplevelse. De känner sig utstötta. De vita å sin sida har befästs i sin vantro att negrerna är sämre människor.

De stegrade motsättningarna i negerfrågan liksom i fackföreningsfrågan är ingalunda utan inflytande på amerikanernas inställning till världsproblemen. Ju mera de inre bekymren tornar upp sig efter kriget, ju mindre sammangjuten i sina ideal och intressen nationen känner sig och ju mer amerikanerna får anledning att skämmas över sina egna inre förhållanden, desto ovilligare kommer de att bli att lägga sig i de internationella problemen. Blir det dessutom, som jag tror, ekonomisk depression och massarbetslöshet i Amerika försvagas än mer nationens villighet och möjlighet till ledning i världspolitiken.

Det är mycket svårare att göra en någorlunda säker förutsägelse beträffande presidentvalet i höst än beträffande kongressvalet. Vad som här följer är närmast blott ett försök att kartlägga möjlighetsfältet.

Om Roosevelt ställer upp för fjärde gången blir han utan tvekan demokraternas kandidat. Om han inte ställer upp är det mycket svårt att gissa vem demokraterna skulle kunna ta till presidentkandidat. Det är dåligt medåterväxten på ledarplanet under Roosevelt. Det måste vara en nordstatsman. Sydstaterna är på förhand säkra för demokraterna och hela valet beror på om de kan få tillräckligt många röster i nordstaterna för att säkra sig en majoritet bland elektorerna. En sydstatsman skulle dessutom vara ett rött skynke för negrerna i nordstaterna som i många stater har utslagsrösten. Henry Wallace är antagligen omöjlig. Den vanligaste uppfattningen är att Roosevelt verkligen kommer att ställa upp.

En annan fråga är om han blir vald. Det beror bl. a. på vem republikanerna kommer att kora som sin kandidat.

Den livligaste politiska striden under det sista halvåret har pågått inom det republikanska partiet. Denna strid som huvudsakligen försiggått i det fördolda har hittills varit en strid för och emot Wendell Willkie. Herbert Hoover har varit ledare för kampanjen mot Willkie men han har själv icke sökt kandidatur.

Willkie har haft emot sig den stora majoriteten av republikanska kongressmän, den nationella republikanska partimaskinen och flertalet statsmaskiner. Av de bestämmande i det republikanska partiets ledning har han varit illa omtyckt för sin liberalism i inrikespolitiska frågor. Hans internationalism har dessutom ansetts farlig för partiet om opinionsvinden skulle svänga i isolationistisk riktning.

Hans styrka har legat i hans stora popularitet, särskilti arbetarkretsar och bland de mera upplysta och liberala i alla samhällsskikt. Man har intill den sista tidens strömkantring mot isolationism allmänt antagit att knappast någon annan skulle kunna slå Roosevelt. Han har dessutom fruktats för sin hänsynslöshet. Willkie är ingen pålitlig partiman. Det har misstänkts att Willkie, om han bleve försmådd, skulle kunna göra som Theodore Roosevelt 1902 och bryta sönder det republikanska partiet. Åtminstone har man befarat att han skulle finna en eller annan väg att stödja Roosevelt mot det republikanska partiets kandidat. Det ansågs därför farligt för republikanerna att gå förbi Willkie.

Efter valet i Wisconsin av representanter för det republikanska valkonventet som ju gick kraftigt emot Willkie, har emellertid denne helt utträtt ur tävlan. Som vi redan påpekat indicerar detta val och Willkies omedelbara beslut att dra sig tillbaka att opinionsvinden i Amerika går i riktning mot isolationism. Ty även om striden mellan partierna hittills blott gällt inrikespolitiska problem har striden inom det republikanska partiet främst gällt inställningen till utrikespolitiken. Willkie fälldes emellertid dessutom på grund av sin inrikespolitiska liberalism, främst i arbetsmarknadsfrågor.

Den största populariteten inom det republikanska partiet åtnjuter utan tvivel Thomas Dewey som är guvernör i staten New York. Han har upprepade gånger förklaratatt han icke kandiderar. Många insiktsfulla bedömare har ansett att han menar allvar och att han inte vill bli president i år. Dewey är ung och har framtiden för sig. Han gör kanske den kloka reflexionen att den som blir Amerikas president 1944 icke kommer att bli det 1948.

I alla händelser har Deweys hittills avvisande inställning till kandidaturen tillåtit honom att avstå från nästan alla uttalanden i nationens utrikespolitiska och inrikespolitiska problem. Som situationen för närvarande ligger i Amerika är detta besynnerligt nog också det klokaste en presidentkandidat kan göra för att stärka sina chanser till valet.

Det finns dessutom en hel svärm av andra republikanska presidentämnen. General Mc Arthurs kandidatur främjas försiktigt av de gamla isolationisterna. Om inte världsutvecklingen och opinionsutvecklingen i Amerika tar en fullkomligt katastrofal vändning torde han emellertid inte ha stora chanser. Stassen, den unge guvernören i Minnesota, som gått ut som frivillig i kriget är en liberal och internationalistisk man av Willkies kynne. Willkies anhängare kommer nu sannolikt att ställa sig bakom Stassen.

Presidentvalet är naturligtvis mycket viktigt men dess betydelse skall icke överskattas. Om Roosevelt skulle bli vald men om samtidigt kongressen skulle få ungefär samma sammansättning som nu, kommer också de rådande slitningarna mellan presidenten och kongressen attbestå. En president av Stassens typ skulle vara i nästan samma läge.

Han skulle dock, i motsats till Roosevelt, som varje ny president som tillträder ämbetet vid ett partibyte ha förmånen av en "smekmånad" medan en mängd platser i administrationen skall nybesättas. Han borde dessutom som republikan kunna ha åtminstone ett visst inflytande på det konservativare nordstatspartiet och kanske rentav lyckas åvägabringa en majoritetskoalition mellan de liberalare elementen i det republikanska partiet och nordstatsdemokraterna.

Ser man på det kommande kongressvalet på det sätt som jag nyss skisserat, vore utan tvivel det bästa som kunde hända ur internationella synpunkter att Amerikas president nästa gång bleve en liberal republikan. Då en republikan även skulle ha bättre hand med den amerikanska affärsvärlden vore detta även att föredraga ur synpunkten av en effektiv ekonomisk politik.

Dewey har aldrig demonstrerat en verkligt liberal syn på de inre sociala och ekonomiska problemen. Men han skulle sannolikt gå utmärkt väl ihop med det slags kongress som Amerika väl troligen får vid nästa val. Dewey

har vidare visat sig äga utmärkta administrativa talanger och en ovanlig förmåga att välja dugliga personer som medhjälpare. Han är på det området säkert mycket överlägsen Roosevelt. Dewey har för staten New York lyckatslägga upp en efterkrigsplanering av offentliga investeringar som är föredömlig.

I utrikespolitiken saknar Dewey helt erfarenhet och har icke visat självständiga synpunkter. Tidigare har han drivit en hel del flirt med isolationisterna. När han på senare tid i mycket vaga ordalag uttalat sig för en allians med Storbritanninen och för samarbete med Sovjetunionen vittnar det bara om att han känner sig säker om isolationisternas röster och anser sig ha råd att söka goodwill bland internationalisterna.

Dewey är med andra ord sannolikt i utrikespolitiken den rena opportunisten. Som president skulle han sakna en egen linje. Men ibland händer det ju att den Gud ger ett ämbete ger han också förmåga att förvalta det.

KRIGSKONJUNKTUREN

Krigskonjunkturen i Amerika bör ses mot bakgrunden av det ekonomiska tillståndet i landet under åren närmast före kriget. Vid en sådan tillbakablick står de konjunkturrörelser i fallande och stigande riktning under trettiotalets olika år, som ägnats ett så livligt studium i den löpande ekonomiska diskussionen i Amerika, alldeles tillbaka för det dominerande faktum att Amerikas ekonomi under hela decenniet befann sig i en enda lång, djup och till synes ohjälplig stagnation.

När det andra världskriget började hade nationalinkomsten ännu icke nått upp till den toppnivå som markerades av högkonjunkturen under tjugutalets sista år. Detta konstaterande är desto märkligare då i den alltjämt progressiva befolkningsutvecklingen i Amerika arbetsutbudet växer med mer än en halv miljon arbetare om året och då den tekniska produktivitetsutvecklingen i Amerika stiger med i genomsnitt omkring 2,5 procent om året. Produktiviteten per arbetstimme beräknas under trettiotalet ha stigit med sammanlagt 32 procent.

Vilka förtjänster the New Deal än hade på det socialpolitiska området, såsom ekonomisk politik måste den sägas ha misslyckats i uppnåendet av sitt primära syfte att höja produktionen och stegra sysselsättningen. Densynnerligen intressanta frågan om orsakerna till detta flagranta misslyckande skall här förbigås.Amerika mitt i världen, sid. 82 ff. Jag nöjer mig med att påminna om att arbetslösheten vid det andra världskrigets början alltjämt höll sig på en nivå av 10—12 miljoner arbetslösa. Nerdimensionerat till svenska mått skulle detta motsvara den för oss oerhörda arbetslöshetssiffran av omkring 1/2 miljon. Och därvid är icke inräknade den inom de proletära delarna av det amerikanska jordbruket improduktivt sysselsatta arbetskraften som uppgick till flera miljoner. I själva verket arbetade den amerikanska ekonomin år 1939 med en total arbetsstyrka som trots en folkökning på ungefär 10 miljoner personer var 2 miljoner mindre än år 1929.

Under tioårsperioden 1929—1938 utgjorde i genomsnitt nettokapitalbildningen endast 3 procent av nationalinkomsten, medan denna kvot aldrig tidigare under någon tioårsperiod sedan 70-talet ens fallit under 10 procent. Mätt i oförändrat penningvärde utgjorde nettokapitalbildningen under trettiotalet endast 23 procent av motsvarande siffra för tioårsperioden 1919—1928.

Upprustningen lyckades med vad the New Deal aldrig förmådde: att sätta Amerikas väldiga produktionskapacitet i fullt arbete. Olikheten mellan de båda faktorerna betraktade såsom stimuli till produktionsexpansion liggerfrämst i tre förhållanden: 1) Upprustningen innebär en köpkraftsinsprutning av en helt annan storleksordning än the New Deal orkade med. Skillnaden är större än förhållandet tio till ett. 2) Upprustningen är genomförd under en centralt dirigerad, med tvångsmedel utrustad planhushållning. 3) Upprustningen och likaså medlen för dess genomförande är accepterade såsom en nödvändig och klok nationell politik av näringslivets män vilket the New Deal med sina blygsamma mått aldrig var.

Den amerikanska upprustningen som vidtog på allvar först efter Hitlertysklands världsskakande erövringar våren och sommaren 1940 och som gavs full fräs först efter Pearl Harborkatastrofen i december 1941, lyfte på en otroligt kort tid Amerikas ekonomi upp ur stagnationen och till den fulla sysselsättningens ekonomi.

Arbetslösheten har ända sedan den senare hälften av 1942 varit nedbringad till ett praktiskt minimum och har i själva verket inom de flesta fack och regioner förbytts i en mycket kännbar brist på arbetskraft. Miljoner av oskolad arbetskraft har under kriget utbildats till skickliga yrkesarbetare. Samtidigt har antalet unga män under fanorna stigit från några hundra tusen till nu nära 11 miljoner.

Totalt sett har nationens arbetsstyrka stigit från 55 miljoner till i runt tal 64 miljoner, alltså med nio miljoner.Siffrorna över totala arbetsstyrkan m. m. är något varierande. Om vi från den förra siffran räknar bort 9 miljonerarbetslösaSom är det mera officiella talet; det torde innebära en underskattning. och från den senare i miljon arbetslösa plus 10 miljoner soldater, kan siffran 7 miljoner få i runt tal beteckna ökningen av de i produktionen verkligt sysselsatta arbetarna.

Många av dessa nya miljoner arbetare är överåriga som under arbetsefterfrågans tryck stannat kvar i produktionen eller unga som eljest skulle ha varit i skolor och utbildningsanstalter. Ökningen i den kvinnliga arbetsstyrkan svarar också för en stor del av sysselsättningsökningen. Den kvinnliga arbetsstyrkan har stigit från 13 miljoner (varav ungefär 2 miljoner arbetslösa) före kriget till nära 18 miljoner arbetare under hösten 1943. Om man bortser från soldaterna uppgår den kvinnliga sektorn i produktionen nu till nära en tredjedel av hela arbetsstyrkan medan den var mindre än en fjärdedel år 1940. Utöver ökningen av sysselsatta arbetare har arbetskraften i produktionen dessutom ökats genom en kraftig stegring av arbetstiden, genomsnittligt inom industrin från 38 timmar per arbetsvecka i augusti 1939 till 45 timmar i mitten av år 1943.

Inom de krigsviktiga industrierna har det byggts nya fabriker för 20 miljarder dollars. Storleksordningen av denna investering förstås om jag samtidigt nämner att hela det, låt vara nedamorterade, värdet av industrins anläggningskapital före kriget blott var 26 miljarder dollars. Detsammanlagda återanskaffningsvärdet utan avskrivningar av det gamla industrikapitalet var omkring 50 miljarder dollars.

Totala produktionsvärdet i Amerika (utan frångdrag för deprecieringar m. m.) som ännu 1940 låg under 100 miljarder dollars beräknades för december 1943 ha nått en årsnivå av 200 miljarder dollars. Även efter alla rimliga reduktioner med hänsyn till prisstegring innebär detta en real stegring av produktionsvolymen i landet från förkrigstiden till nu på minst 50 procent.

Inkomstbildningen särskilt inom industrin har givetvis kraftigt påverkats av denna jättelika expansion av produktionen. Mellan 1939 och 1943 har den totala utbetalade lönesumman inom industrin mer än tredubblats. Största andelen i denna ökning eller 70 procent beror på sysselsättningsökningen inom industrin som ju dragit till sig det totala tillskottet av arbetskraft och mer därtill. Dess sysselsatta arbetsstyrka har ökats från 10,5 miljoner till 18 miljoner. På grund av stegringen av antalet arbetstimmar per vecka och den höga ersättningen för övertidsarbete har reallönen räknad per år stigit med i genomsnitt 45 procent. Den nominella timlönen för industriarbetare har stigit med i genomsnitt 50 procent men levnadskostnadsfördyringen har tagit bort omkring hälften av denna stegring.

På samma sätt visar bolagsvinsterna en kraftig uppgång. För 1943 beräknas de totala bolagsvinsterna efterskatteavsättningarna överstiga 8 miljarder dollars vilket är ett absolut rekord. Siffran är dubbelt så hög som 1939 fastän i bolagsbeskattning nu uttas ett tio gånger så stort belopp som 1939; skattesatserna har nu stigit till omkring 60 procent. Resultatet överträffar till och med den tidigare toppen år 1929 då siffran var 7,9 miljarder dollars. Jämför man i stället bolagens totala vinster före skatteavsättningarna finner man att 1943 års vinster på 22 miljarder dollars utgör mer än dubbla beloppet för bolagsvinsterna år 1929 och mer än det fyrdubbla för år 1939.

Den drivande kraften i denna våldsamma högkonjunktur är krigsproduktionen som nu värdemässigt tar inemot hälften av totalproduktionen (i real produktionsvolym något mindre på grund av att i krigsindustrin produktionskostnader och pris är, även relativt, inflaterade). Det kan vara av intresse att påpeka att inom själva krigsproduktionen pågår förskjutningar och cykliska rörelser som ur konjunkturteoretisk synpunkt är synnerligen intressanta. Kurvan för realinvestering, d. v. s. i första hand byggandet av fabriker och deras utrustning med maskiner, kulminerade redan under senare delen av 1942. Från och med sommaren 1943 påbörjas praktiskt taget

inga nya anläggningsinvesteringar. Ytterst få pågår för närvarande.

Krigsproduktionen som helhet, vilken — liksom totala nationalinkomsten i landet — företer en oavbrutet sjunkande tillväxtkvot, beräknas för innevarande år kommaatt stå ungefär oförändrad. Mätt i anspråk på arbetskraft väntas emellertid produktionen för armén komma att minska något. Produktionen för flottan planeras kräva en ungefär oförändrad arbetsstyrka. Produktionen för flygvapnet skall fortsätta att kraftigt utvidgas. Inom vart och ett av dessa tre produktionsområden sker också förskjutningar. Inom t. ex. produktionen för armén — som ju nu ej längre nyuppsätts utan underhålls — sjunker den tunga industrins andel (stål, tanks, kanoner etc.) medan i allmänhet den lätta industrins andel står någorlunda oförändrad.

Totalbilden är, som var och en finner, den som motsvarar *konjunkturfasen efter en investeringskulmination, fastän krisen och depressionen förebyggts genom en fortsatt, icke slappnande efterfrågan på industrins produkter.* Översatt i konjunkturpolitiska termer skulle saken även kunna uttryckas så, att inom krigsproduktionen omställningsproblemet redan sedan länge är aktuellt, ehuru blott i den gestalt det tager inom en centralt dirigerad planhushållning varinom både varumarknaden och arbetsmarknaden även efter investeringskulminationen hålls hårt ansträngda genom omättade *behov som ges köpkraft utifrån.*

Under år 1943 tog staten i anspråk ungefär hälften av den löpande nationalinkomsten. Trots att intäkterna i unionsbudgeten snart nära nog tiodubblats sedantrettiotalet, har finansieringen av krigskostnaderna blott till omkring en tredjedel täckts genom skatter.

Den federala skulden som 1939 efter New Deals långa underbalanseringsperiod uppgick till omkring 40 miljarder dollars, hade vid utgången av 1943 stigit till omkring 170 miljarder dollars och beräknas vid budgetårets slut den 1 juli 1944 uppnå 210 miljarder dollars. Vanligtvis räknar man nu med en totalskuld vid krigets slut på omkring 300 miljarder dollars. Till jämförelse må nämnas att skulden ännu år 1916 inte hade överskridit miljarden och att den år 1919 efter första världskrigets slut låg vid 25 miljarder dollars.

Större delen av den ökade statsskulden, närmare bestämt ungefär två tredjedelar, har upptagits av finansinstituten, försäkringsbolagen och andra bolag. Federal Reserve Banks och de rena affärsbankerna tillsammans har absorberat nära hälften av den totala skuldökningen, och det måste sägas att affärsbankerna i stigande grad blivit stora reservoarer för uppsamling av statspapper i stället för kreditförmedlare mellan sparare och investerare.Nära tre fjärdedelar av affärsbankernas tillgångar består nu av statspapper. Denna utveckling hade börjat redan under trettiotalet men har accentuerats under kriget. Endast omkring en tredjedel av skuldökningen har kunnat placeras hos enskilda personer och troligen blott en mindre del av denna tredjedel representerar verkligt nytt tillskottssparande.Räntenivån har hållits låg, 1 eller 1 1/2 procent under den svenska räntenivån. Såvitt den långa räntan gäller, kan man anta att den kommer att ligga tämligen fast vid denna mycket låga nivå både under och efter kriget.

Många bankmän i Amerika hyser en annan uppfattning och tror att räntenivån efter kriget måste komma att stiga. De motiverar denna mening med marknadspsykologiska skäl och med behovet av statsskuldens konsolidering. Det är emellertid svårt att se hur staten, sedan den med lock och pock sökt sprida sina obligationer till väldiga belopp i alla samhällslager, skall våga genomföra en sådan förändring av räntenivån som mera väsentligt skulle sänka förmögenhetsvärdet på dessa obligationer.

Då dessutom bankerna — som tidigare vanligtvis haft intresse av relativt höga räntor vilka möjliggjort en fördelaktigare räntemarginal — nu mest blivit reservoarer för statspapper i stället för kreditförmedlare mellan enskilda, kan bankerna icke påräknas för en press till ränteökning. Vissa av dem skulle rentav riskera insolvens som resultat av stigande räntenivå. Statens fiskala intresse som stegrats i takt med skuldsummans ökning, liksom sedan gammalt böndernas och företagarnas vinstintressen sammanlöper till att stödja vidmakthållandet av nuvarande mycket låga räntesatser.

På något längre sikt torde en av den väldiga statsupplåningens bestående verkningar bli ett nästan fastlåst, mycket lågt ränteläge. Räntenivåns låga höjd liksom dessorörlighet kommer i sin tur att vid stigande eller hög

konjunktur kräva kvarhållandet av andra, mer direkta offentliga kontroller av investeringarna, produktionen och prisen.

Men detta var en utvikning från ämnet som ju tillsvidare blott gäller en analys av krigskonjunkturen. Beträffande prisutvecklingen skulle man efter alla konstens regler vänta sig, att mot bakgrunden av vad här anmärkts om inkomstbildningen och framför allt om krigsutgifternas finansiering skulle avteckna sig en väldig prisstegring.

För mig var det ingen överraskning att amerikanerna lyckades med sitt fantastiska krigsproduktionsprogram. Jag kände både måttet av de oerhörda produktionsresurser som under trettiotalets stagnation fått ligga obrukade och viljekraften och organisationsförmågan inom näringslivet hos denna unga, progressiva nation — om strävandena bara en gång bleve samordnade och inriktade på en enig anspänning. Men jag måste bekänna att jag, just på grund av min tillförsikt till produktionsprogrammet, väntade en våldsamt prisstegrande köpkraftsexplosion. Till delvis förklaring vill jag nämna att jag tidigare icke intensivt studerat det amerikanska konjunkturproblemet utan mera dömde på grundvalen av mycket allmänna överväganden.

Jag var desto säkrare i min skepsis beträffande prisprogrammets genomförande eftersom jag väl kände bristernai den offentliga förvaltningen i Amerika. Amerika är ju ledande i fråga om företagsorganisation. Även enskilda organisationer för välgörenhet och andra allmänna syften är ofta administrerade på ett lysande sätt. Men den offentliga förvaltningen är oftast svag och oskicklig. Och i detta individualistiska land ligger den medborgerliga respekten för dess påbud lågt.

I fråga om prisutvecklingen misstog jag mig emellertid. I själva verket har prisen i Amerika stigit mindre än hos oss och mindre än i England. Levnadskostnadsindex har således från 1939 gått upp med blott omkring 25 procent och partiprisindex med ungefär 40 procent. Vid motsvarande tidpunkt under det första världskriget låg partiprisnivån 100 procent högre än före kriget.

Av olika skäl — kvalitetsförsämring, bortfall av kundtjänst, rabatter samt direkta manipulationer med viktsystemet vid indexberäkningarna m. m. — har vi visserligen i dessa tider anledning att ställa oss mycket misstänksamma mot alla prisindextal. Men de amerikanska indexberäkningarna förefaller inte att vara mera felvisande än andra länders, snarare kanske tvärtom.

Vid en närmare granskning av de ingående komponenterna i dessa allmänna indextal finner vi en mycket divergerande prisutveckling för olika varugrupper. Allmänt kan det sägas att prisen stigit avsevärt mer på varorna i de tidigare produktionsstadierna än på slutprodukterna. Medan således råvaruprisen inom partiprisindex nu liggermer än 60 procent över förkrigsnivån har de industriella färdigprodukternas pris stigit med endast omkring 25 procent. Vidare får t. ex. jordbrukarna nu i genomsnitt nära 100 procent mer för sina saluprodukter medan genom stora livsmedelssubventioner detaljhandelsprisen på livsmedel icke tillåtits stiga mer än 45—50 procent. Detta tal betecknar likväl en betydligt större prisstegring än för övriga varugrupper inom levnadskostnadsindex som ju blott stigit med något över 25 procent.

Denna allmänna prisutveckling måste bedömas såsom alldeles oväntat lugn med hänsyn till den finansiella och monetära utveckling jag nyss skisserat. Jag måste bekänna att saken alltjämt för mig framstår svårförklarlig och jag kan här inte åta mig mer än att peka på vissa faktorer vilka måste ha bidragit till resultatet.

För det första har civilproduktionen trots den hastiga och oerhörda utvidgningen av krigsproduktionen i stort sett uppehållits och även stegrats i förhållande till förkrigstiden. Medan den reala konsumtionen i England år 1942 beräknades ligga 20 procent under förkrigsnivån, låg den samma år i Amerika 13 procent över förkrigsnivån.

Det är sant att tillverkningen och så småningom även försäljningen av praktiskt taget alla slags varaktiga konsumtionsförnödenheter nedskurits och sedan årsskiftet 1941—1942 till stor del stoppats. Men produktionen av övriga konsumtionsvaror har inte bara hållits uppe utantill och med stegrats i förhållande till den genom inkallelserna minskade civilbefolkningen. Jordbruksproduktionen har t. ex. ökat så kraftigt att, trots leveranserna till Amerikas allierade och trots krigsmaktens stora krav, den civila livsmedelskonsumtionen i stort sett nu ligger lika högt som 1941 och betydligt högre än 1939. Ransoneringen har varit behövlig blott för att avskära den

ytterligare stegring av konsumtionen som tenderat att inträda på grund av inkomstökningen. I fråga om ett stort antal andra varor har vi vidare att anteckna att det ända till Pearl Harbor ägde rum en kraftig spekulativ lagring. Lagren har därefter successivt kunnat tillgripas för att möta efterfrågeökningen.

Men denna förklaringsgrund räcker inte. Oaktat uppehållandet av varuutbudet har klyftan mellan de löpande konsumentinkomsterna och varuutbudet mer och mer vidgats. Medan således summan av till enskilda utbetalda inkomster, efter att skatterna fråndragits, år 1943 uppgick till 126 miljarder dollars beräknas konsumtionsutgifterna för samma år endast till 88 miljarder dollars. Däremellan ligger alltså ett "inflationary gap" av 38 miljarder dollars eller nära en tredjedel av totala inkomstsumman. Större delen av detta köpkraftsöverskott har sparats, eller låt mig säga icke konsumerats. Blott 2 miljarder har tagit sig uttryck i — och gått åt för att — betala högre pris på grund av prisstegring. Detta väldiga sparande som för åren 1942, 1943 och 1944 beräknas uppgå tillsammanlagt 100 miljarder dollars, är då det som behöver förklaras.

Summan av det mera reguljära sparandet och det nya sparande, som lockats fram av patriotisk propaganda för war bonds m. m., kan inte förklara mer än en bråkdel därav. Den viktigare faktorn är sannolikt en mera automatisk reaktion från inkomsttagarna till kombinationen av kraftig inkomstökning å ena sidan och varubrist å den andra. Människornas konsumtionsvanor är tydligen mycket mer stela än vi ekonomer hittills antagit.

När folk stått där med stigande inkomster och inte kunnat köpa bilar, kylskåp, tvättmaskiner och radioapparater och när konfektionsvaror inte bara varit dyrare utan också av sämre kvalitet medan en hel del löpande konsumtionsvaror varit ransonerade, har de tydligen inte haft fantasi och begåvning nog att kunna göra av med sina pengar på ett rimligt sätt utan helt enkelt fått pengar över. Pengarna har använts för att betala intecknings- och avbetalningsskulder eller för att betala kontant där eljest skuldsättning varit det normala eller för nya försäkringar. Eller de har satts in på bank eller helt enkelt fått ge upphov till en ökad mängd sedlar i cirkulationen. Jag påpekar att likadana erfarenheter gjorts även i England.

I diskussionen med amerikanska kolleger har jag även ibland hört framkastas den tanken att amerikaner kanske har en något annorlunda typisk reaktion mot inflationsrisk än vi européer. Ekonomiska resonemang har vanligenutgått ifrån att då allmänheten fruktar prisstegring, sker en flykt till sakvärden. Människor vill köpa innan prisen hunnit stiga. I Amerika har det ända från krigets början varit en livlig publicitet kring inflationsrisken. Psykologiskt borde således förutsättningarna ha funnits för en efterfrågeökning och prisstegring.

Men genomsnittsamerikanen skulle i ett sådant läge tvärtom snarast vara benägen att söka hålla sig likvid för att vara beredd att passa på det riktigt goda tillfället till spekulationsköp i avvaktan på den väntade prisstegringen. Hans läggning för hasard och risktagande skulle med andra ord verka i prisstabiliserande riktning. Vilken realitet som möjligen ligger i denna hypotes lämnar jag därhän. Jag har blott velat antyda tankegången för att påvisa hur dunkel och outklarad hela denna fråga om prisutvecklingens orsaksförklaring fortfarande ligger.

Till slut har uppenbarligen de offentliga åtgärderna för att hindra prisstegring varit något effektivare även i Amerika än åtminstone jag räknat med. Bortsett från hur man vill samordna de nämnda och eventuellt andra inflationshindrande faktorer, ett faktum är i alla händelser att prisstegringen varit rätt måttlig och särskilt under det sista året försiggått blott mycket långsamt.

En omständighet som talar för att även under krigets fortsättning en större prisstegring skall kunna förebyggas är det förhållandet, att från och med nu i oavbrutet ökad grad råvaror och material kommer att kunna ställas tillförfogande för civilproduktionen. Stålproduktionen har redan sedan hösten 1943 gått upp till och överskridit krigsproduktionens maximibehov. En del stålverk har börjat minska sin produktion och lagren ökas. Detsamma gäller produktionen av aluminium och många andra grundläggande råvaror. Av artificiellt gummi lär det finnas en så stor produktion att redan nu en ökad biltrafik skulle kunna försörjas om inte gummiringsfabrikerna utgjorde en flaskhals. Och så förhåller det sig på många andra håll inom produktionen. I den mån konsumtionsvarumarknaden kan förses med ett stigande utbud kommer naturligtvis spänningen mellan köpkraft och varutillgång, "köpkraftsgapet", att minska.

Alldeles säkra om en någorlunda lugn prisutveckling i Amerika under krigets fortsättning kan vi emellertid inte vara. Den regeringsfientliga kongressmajoritet av reaktionära sydstatsdemokrater och konservativa republikaner som uppkommit efter valet i november 1942, fullföljer nu medvetet eller omedvetet en inflationistisk politik. Det centrala priskontrollerande organet — O. P. A. — förföljs och försvagas på alla upptänkliga sätt. Treasurys förslag om nya skatter för att hålla ner köpkraftsgapet avslås eller stympas.

Mot fortsättandet av de livsmedelssubventioner som införts för att hålla ner livsmedelsprisen, har kongressmajoriteten satt i gång en opposition som regeringen ännu inte funnit medlen att bemästra. Skulle denna aktion intekunna drivas tillbaka kan den bli ytterligt farlig för prisstabiliseringsprogrammets lyckliga genomförande. Det relativa lönestopp som upprätthållits är nämligen upphängt på levnadskostnadsindex vari livsmedelsprisen naturligtvis väger tungt. De organiserade arbetarna trycker hårt mot det relativa lönestoppet även vid nuvarande levnadskostnader. Skulle livsmedelssubventionerna avskaffas och levnadskostnaderna börja mera påtagligt röra sig uppåt igen, så kunde mycket väl den välkända inflationsskruven med levnadskostnaderna och arbetslönerna i inbördes växelverkan sättas i rörelse.

Hur prisnivån kommer att röra sig efter krigets slut är alldeles omöjligt att bedöma utan en ingående analys av de allmännare konjunkturfaktorerna och bedömandet blir i alla händelser bara en gissning. Med föregripande av vad jag skall ha att säga i det följande vill jag bara deklarera, att jag för min del närmast ser en deflationsprocess som sannolik, åtminstone efter den korta tid av "sellers' market" som troligen följer omedelbart efter krigets slut i Europa. Kurvan kan komma att löpa mycket krokig med stora "ups and downs" och säkert blir dessutom hela prisbilden ytterligt splittrad för år framåt.

Mera i förbigående och på nytt en smula utom sammanhanget må det vara mig tillåtet att påpeka att jag i amerikanska expertkretsar inte träffat någon som haft en annan *prispolitisk* målsättning än stabilisering av prisnivån utanvare sig inflation eller deflation, i det läge som uppkommit när kriget är över eller stabilisering kan nås.

Jag har uppskjutit till sist att säga några sammanfattande ord om jordbruksekonomin och jordbrukspolitiken i Amerika under krigsåren. Den sysselsatta arbetsstyrkan i jordbruket har icke minskat utan ligger oförändrad vid omkring 10 miljoner. Produktionen har stegrats med nära nog en tredjedel jämfört med genomsnittet under perioden 1935—1939. Produktionsstegringen i jordbruket är emellertid inte särskilt märkvärdig eftersom hela jordbrukspolitiken före kriget gick ut på att med subventioner tubba jordbrukarna till produktionsinskränkning. Ingen mera omfattande mekanisering har ägt rum.

Jordbrukets salupris har, som redan nämnts, tillåtits stiga med omkring 100 procent vilket, då produktionskostnaderna inte gått upp lika kraftigt, resulterat i en genomsnittlig stegring av jordbruksföretagarnas inkomster till det tredubbla. Genom stora subventioner har emellertid, som också nämnts, detaljprisstegringen på livsmedel hållits under 50 procent. Men i alla fall bär stegringen av livsmedelsprisen en huvudskuld till stegringen av levnadskostnadsindex.

Bakom denna jordbrukspolitik och prisutveckling ligger det faktum att det s. k. farmarblocket som vanligen manövrerar majoritetskoalitionen mellan reaktionära sydstatsdemokrater och konservativa republikaner, nästan helt behärskat kongressen. Mot denna bakgrund förefaller detmåhända förvånande att när Dr Roper som levererar opinionsundersökningarna åt Fortune Magazine i höstas ställde frågan vilken samhällsgrupp som gjort den största insatsen för att vinna kriget, jordbrukarna fingo en överväldigande majoritet av rösterna. Förklaringen ligger i den stora och fördelaktiga publicitet farmarblocket skaffat jordbrukets utövare för produktionsstegringen, som emellertid som nyss sagts mest möjliggjorts av den tidigare produktionsinskränkningspolitiken. Sannerligen, i Amerika har bönderna "got away with murder" som det amerikanska uttryckssättet lyder.

Men även från en långt djupare synpunkt utgör enligt min mening den i Amerika under kriget förda jordbrukspolitiken ett det allra allvarligaste missgrepp. Den betecknar en icke utnyttjad chans att sanera jordbruket. Vi måste minnas att avbrottet i Amerikas industriella utveckling under trettiotalet tillsammans med de sedan länge rådande höga fruktsamhetstalen i jordbruksdistrikten fört till en svårartad överbefolkning inom

stora delar av jordbruket. I de produktionskraftiga jordbruksregionerna med en rationell och nästan industriellt organiserad produktion står Amerikas jordbruk på en hög nivå. Men större delen av jordbrukets folk i Amerika driver ett primitivt jordbruk och lever på en proletär levnadsstandard.

En tredjedel av alla jordbrukare producerar 80 procent av alla från jordbruket försålda produkter, hälften producerar 90 procent av hela saluproduktionen. Resten ärtill större delen utfattiga husbehovssmåbrukare som inte kan hjälpas genom några prisstegringar. Men även ett stort flertal av de saluproducerande jordbrukarna är rena proletärer som driver ett tekniskt sett ytterst primitivt jordbruk och lever på en otroligt låg levnadsstandard. Detta gäller t. ex. de ytterligt beroende, svarta och vita bomullsodlarna i de gamla sydstaterna, mestadels arbetare, "share croppers" och småarrendatorer på plantagerna.

Kriget bjöd nu Amerika till skänks ett gudagivet, kanske aldrig återkommande tillfälle att hastigt dra ut de fattiga jordslavarna från de överbefolkade proletära jordbruksområdena, att leda in dem i krigsproduktionen och armén. Jordbrukets saluproduktion beror inte i så hög grad på de fattigjordbruk det här är fråga om.

Produktionen skulle för övrigt även utan dessa ha kunnat stegras mycket mer än som faktiskt skett genom en samtidigt insatt aktion för mekanisering. Det anföres visserligen att jordbrukets mekanisering genom mera jordbruksmaskiner låg i direkt konkurrens med produktionen av tanks m. m. I viss mån är detta riktigt. Men man borde då genom investering ha skaffat sig ökad kapacitet för produktionen av jordbruksmaskiner liksom för produktionen av annan krigsviktig produktion.

Men den politiken passade icke plantageägarna i Södern. En dylik sanering skulle ha gått deras intressen emot, som de uppfattade dem. Genom lagstiftningsbestämmelser och genom en godtycklig och korrumperad tillämpning avdessa bestämmelser har de fått även improduktiva jordbruk räknade som "krigsviktiga" så att brukarna befriades från krigstjänst fastän till och med experterna i Washingtonadministrationen skoningslöst kallas till fanorna om de är i den åldern. Genom andra bestämmelser har de satt ett hinder även för den officiella arbetsförmedlingen att rekrytera arbetskraft till krigsindustrin i dessa jordbruksdistrikt såvida inte "the county agent" — vilken vanligtvis är plantageägarnas handgångne man — lämnar sitt medgivande, och detta under en tid då bristen på arbetskraft varit en ibland överväldigande svårighet i upprustningen.

Det värsta är att dessa jordbruksarbetare och småarrendatorer i Södern därigenom kommit i fullständigt beroende av jordägarna som genom en vink kunnat få dem inkallade till krigstjänst. En ny basis har skapats för den särskilda art av livegenskap som i Amerika kallas peonage och som under trettiotalet höll på att utrotas under det dubbla trycket av överflöd på arbetskraft och Roosevelt-administrationens humanitära och rättsvårdande strävanden.

Om denna skandal i jordbrukspolitiken nämns det ingenting i Amerika, varken i tal eller skrift. Tystnad härom föreskrivs av fruktan för det i kongressen dominerande reaktionära blocket. Att överse med skandalen ligger i linje med den stora kompromiss som Roosevelt fick sluta med sydstatsdemokraterna efter novemberavtalet1942 för att någorlunda hålla ihop nationen i den stora krigsansträngningen. Man måste känna förhållandena, arbeta med siffrorna och pressa sina vänner bland experterna för att få korn på allt det orättfärdiga och samhällsskadliga som döljer sig i dagens jordbrukspolitik i Amerika.

Kvarhållandet av överflödig arbetskraft i det amerikanska jordbruket måste internationellt komma att verka skärpande på den stora överproduktionskris inom jordbruket vilken alla sakkunniga räknar med efter det knapphetsläge som kommer att råda genom hela kriget och väl sannolikt ett par år därefter.

OMSTÄLLNINGSPROBLEMET

Det läge som beräknas råda genom år 1944 har redan karakteriserats såsom en våldsam högkonjunktur, uppburen av krigsproduktionen. Det märkliga med denna högkonjunktur är ej blott att den stigit så oerhört högt, utan kanske än mer att den hålls stabil i tiden trots att investeringsfasen för länge sedan är passerad.

Huvudvillkoren för denna högkonjunkturens stabilitet är: 1) ett kraftigt inflationstryck underifrån framkallat av den statliga efterfrågan på alla slags varor för krigföringen, 2) en hård tvångsreglering uppifrån varigenom hela produktionen och prisbildningen centralt dirigeras och kontrolleras. Det ekonomiska efterkrigsproblemet i Amerika är: vad skall hända med konjunkturen när 1) den statliga efterfrågan för krigföringen minskar och så småningom helt upphör och när, som man i allmänhet antar, 2) tvångsregleringen samtidigt avlöses av "fri företagsamhet"?

Utanför nazismens Tyskland och kommunismens Ryssland samt hushållningen i flera andra länder nu under kriget — d. v. s. i centralt tvångsreglerade ekonomier — finns ingen historisk erfarenhet att man någonsin någonstädes lyckats stabilisera en högkonjunktur. Högkonjunkturen tycks i ett privatkapitalistiskt samhälle alltid ha enövergång och mynna ut i en kris och en depression, och som vi vet finns det goda konjunkturteoretiska skäl för att så blir fallet. Vi kan tillägga att Amerika i förra decenniet ju kapitalt misslyckades med den konjunkturpolitiskt mycket lättare uppgiften att häva en depression. Och vi i vårt välorganiserade, lättreglerade lilla konungarike lyckades heller inte alltför bra den gången, trots att vi till skänks och mot våra besvärjelser fick starta med en deprecierad valuta och dessutom sedan hade tur med den internationella handelsutvecklingen.

Att stabilisera en högkonjunktur i en fri ekonomi är i alla händelser en mycket svårare sak. Och den amerikanska högkonjunkturen är våldsammare än någon föregående. Den innehåller dessutom mycket större disproportionalitetsmoment än tidigare någon ens skulle kunnat drömma om. Hur skall man kunna förhindra kaos när en gång det våldsamma inflationstrycket underifrån slappas och samtidigt de balanserande kontrollerna uppifrån rycks undan?

Men särskilt i Amerika med dess stora arbetslöshet före kriget och med ej blott full sysselsättning utan stigande levnadsstandard särskilt för de breda lagren nu under kriget är det hart när omöjligt att hävda en annan mening än att efter kriget full sysselsättning kan och måste tryggas åt hela folket. Full sysselsättning, det betyder en stabiliserad högkonjunktur. Samtidigt ser man naturligtvis fram mot freden som en tid när staten icke stöder produktionen genom en krigsefterfrågan lika stor som halvanationalinkomsten. Och man vill allmänt komma bort ifrån statsregleringarna och krisbyråkratin. Däri ligger Amerikas åsiktsdilemma vad gäller ekonomin.

För ett par år sedan medan konjunkturen ännu steg och kontrollerna höll på att utformas, var uppfattningen både bland experterna och bland allmänheten att efter kriget hotade en ekonomisk kris med svår arbetslöshet som man borde räkna med och rusta sig att möta. När man återvänder till Amerika idag blir man överraskad att nu finna en mycket större optimism vad gäller konjunkturutvecklingen efter kriget. Amerikanerna tror faktiskt mycket allmänt att de skall lyckas stabilisera krigskonjunkturen in i efterkrigstiden. Samtidigt sveper som en hårdnande vind över landet den allmänna opinionen att detta skall vara näringslivets egen uppgift och att statskontrollernas snabba avskaffande rentav är en förutsättning för den fulla sysselsättningens vidmakthållande.

Denna konjunkturoptimism och den därmed förbundna propagandan mot statsingripande har sin stridande kyrka i företagarnas egna organisationer. Den briljante, unge presidenten för the U. S. Chamber of Commerce, Mr Eric Johnston, understryker oavbrutet näringslivets både ansvar och förmåga att direkt överta krigskonjunkturen och föra den vidare till en fri stabil fredskonjunktur som ger sysselsättning åt alla. Paul G. Hoffman, presidenten för TheStudebaker Corporation och samtidigt ledare för C. E. D. — Committee of Economic Development som är storindustrins fredsplaneringsorgan — drar sig inte för att framhålla att det helt enkelt inte kan få bli fråga om någon ny massarbetslöshet efter kriget: antingen kommer det enskilda näringslivet att bjuda full sysselsättning åt folket eller också kommer staten att få göra det.

Detta är privatkapitalismens stora prov, sägs det, och man tvekar inte att den skall bestå provet med glans. Samma evangelium predikas av the National Association of Manufacturers, Amerikas stora industriförbund. Jag brukade framhålla för mina vänner i företagarvärlden därborta att de inte borde vara så vårdslösa med den lilla babyn — jag avser privatkapitalismen. Hon kunde ju vara ett sunt barn fastän hon skulle kunna bli förkyld om hon på detta vis sattes ut avklädd i det väldiga drag som kommer att blåsa när krigshushållningen skall likvideras. Men jag vann föga gehör för min skepsis.

Som indicium på denna märkliga utveckling till optimism kan det vara skäl att referera ett par opinionsundersökningar gjorda av den stora affärstidskriften Fortune. Vid Amerikas inträde i kriget år 1941 trodde endast 10 procent av befolkningen på möjligheten att undvika en utbredd arbetslöshet efter kriget. Nu är däremot fyra femtedelar av de amerikaner som idag har ett arbete övertygade om att de skall kunna behålla det även efter kriget.Särskilt inom affärslivet ser man mycket ljust på sina efterkrigsutsikter. En i oktober 1943 företagen opinionsundersökning bland amerikanska affärsmän och företagare gav till resultat att 70 procent förutsåg synnerligen goda tider efter det att omställningen från krigs- till fredsproduktion avklarats. Detta står i skarp kontrast till den stora pessimism beträffande själva den fria företagsamhetens framtid som samma befolkningsgrupp gav uttryck åt i november 1941. Medan 92 procent då föredrog fri företagsamhet efter kriget var det endast 7 procent som trodde att ett dylikt system skulle komma att överleva kriget.

Jag har sökt begripa och psykologiskt analysera denna förvånande optimism och kommit till ungefär följande resultat. Till en del är den en mycket antastlig slutsats från framgången med produktionsprogrammet under kriget. Denna framgång är lysande och den ger ett mycket gott betyg åt vad det amerikanska näringslivets män kan prestera av teknik, organisation och expansionsförmåga — när det ställs obegränsad köpkraft bakom en outtömlig efterfrågan. Men så ligger ju inte efterkrigsproblemet till: i synnerhet eftersom man vill ha sunda finanser. Expansionen hade sina tekniska och företagsekonomiska svårigheter att övervinna. Men konjunkturpolitiskt är en expansion en mycket lättare sak att genomföra än att hålla nivån sedan köpkraftsstödet och balanskontrollerna undanryckts.Bakom optimismen ligger också amerikanernas vanliga benägenhet för överdriven tillförsikt så länge framgången följer dem. För den som också var i Amerika i slutet av tjugutalet känns stämningen igen. Det var även då en allmän föreställning bland affärslivets män — och skam till sägandes även bland nationalekonomerna — att det aldrig mer skulle bli någon depression. Förvisso är optimismen bland företagarna själv en konjunkturuppehållande kraft i den mån den leder till riskvillighet och investeringar. Men exemplet från 1929 visar att ifall ekonomin innehåller allvarliga jämviktsrubbningar, ingen optimism i världen hjälper att förhindra en kris.

Omsorgen om krigsmoralen är också en del av förklaringen. I ett krigförande land är det liksom inte riktigt passande att se på framtiden genom annat än rosafärgade glasögon. Ingen vill vara "defaitist" och däri ligger en massuggestion som även övar sitt inflytande på experterna i deras arbete.

Bakom ligger också med all säkerhet medvetna eller omedvetna inrikespolitiska intressen. I ett läge där folket kräver full sysselsättning är naturligtvis det enklaste medlet att förhindra radikala åsikters spridning att helt enkelt hävda att fri företagsamhet skall klara den saken. Det är emellertid påtagligt att detta är ett högt spel. Ty klaras inte den fulla sysselsättningen på den vägen kan folkets missnöje med det privatkapitalistiska systemet bli stort och radikalismen verkligt farlig. Med rätt eller orätt ur sinaintressesynpunkter är emellertid "American business" inställt på att vilja ha ett minimum av statsingripanden efter kriget. Och enklaste sättet att motivera denna åsikt är då att påstå att de inte behövs. Men därtill kräys ju optimism.

De amerikanska nationalekonomerna delar i stort sett denna affärsvärldens tillförsikt inför efterkrigstidens ekonomiska problem. Det har redan framskymtat att jag för min del i motsats till flertalet av mina kolleger i Amerika känner en allvarlig och orolig skepsis inför hela denna inställning till efterkrigsplaneringens problem i Amerika. Jag skall nu mera systematiskt gå igenom de allmänna skälen för min större pessimism i fråga om konjunkturutsikterna i Amerika efter kriget. Men låt mig först ge själva ytterkonturerna för den omställning av hela näringslivet det gäller att genomföra när kriget är över. Det är kanske mest praktiskt att först se frågan ur sysselsättningssynpunkt.

Krigsmakten skall avmobiliseras. På sin höjdnivå kommer den att ha sugit åt sig 11 1/2 miljoner man. Krigsdepartementen har hittills i sina kalkyler räknat med en fredsstyrka i alla vapenslagen av 1 1/2 miljon man. Men den utrikespolitiska situationen mörknar ju. Låt oss därför vara generösa och anta att försvaret efter kriget kommer att kräva 2 1/2 miljoner man i stället för 1 1/2. Det gäller då att placera in 9 miljoner i fredsproduktionen.Krigsproduktionen måste starkt nedskäras. Tillverkningen av flygplan kommer kanske att

inskränkas till 5 procent, skeppsbyggnadsindustrin kommer att få krympa sin produktion till, säg, 7—10 procent av den nuvarande. Fabrikationen av verktygsmaskiner har under de tre senaste åren i genomsnitt varit 10 gånger större än under något hittillsvarande fredsår. Denna industri har en kapacitet stor nog att förse ett land som Italien med alla dess verktygsmaskiner på 6 veckor. Redan för närvarande arbetar denna viktiga industri under utnyttjande av endast 75 procent av sin högsta kapacitet. Även under de gynnsammaste förutsättningar i fråga om export till Ryssland, Kina och andra industriellt outvecklade regioner kan man knappast förutsätta att dess produktion kan komma att ligga högre än 60 procent av den nuvarande.

Kommer härtill produktionen av industriella råvaror. De syntetiska gummifabrikerna beräknas under 1944 uppnå en tillverkning på 800.000 ton vilket utgör mer än två tredjedelar av hela världsproduktionen av gummi före kriget och med mer än en tredjedel överstiger Amerikas hela förkrigsbehov. Vi förstår alla att om Amerika inte skall införa en importbarriär mot naturgummi — vilket skulle mycket svårt skada brittiska och holländska intressen i Fjärran östern — så kan denna produktion icke upprätthållas ens tillnärmelsevis. Stålindustrin har nu en årlig kapacitet av 90 miljoner ton eller 10 miljoner ton mer än före kriget. Produktionen har stigit mycket mereller med 80 procent. En avsevärd produktionsbegränsning av stålproduktionen kan tryggt förutsättas.

Aluminiumproduktionen har tiodubblats sedan 1938 och beräknas för år 1943 ha uppgått till 900.000 ton. 80 procent av aluminiumproduktionen går till flygplanstillverkningen, vilken vi antagit kommer att nedskäras till 5 procent. Magnesiumproduktionen har stigit från futtiga 2.410 till 300.000 ton. Nu väntar man sig allmänt en ökad användning för lättmetallerna i civilproduktionen efter kriget. Och det rör sig ju dock inte om så stora kvantiteter. Räknar vi i användningsvärde 1 ton lättmetall = 2 ton stål, skulle hela lättmetallproduktionen bara motsvara 3—4 procent av stålproduktionen. Men ett visst friställande av arbetskraft blir utan tvivel nödvändigt, antingen direkt i lättmetallindustrierna eller som en extra inskränkning av stålindustrins arbetskraftsbehov.

Vad dessa produktionsinskränkningar skulle innebära i friställd arbetskraft är inte så gott att säga. Låt oss emellertid för att kunna föra kalkylen till slut anta att nedskärningen av arbetsefterfrågan i krigsindustrierna kommer att röra sig omkring 5 miljoner arbetare eller något däröver, varav minst 80 procent skulle komma från de fyra stora grupperna flygplans-, skeppsbyggnads-, järn- och stål- samt maskinindustrin.

Arbetsefterfrågan i vissa andra industrier som i stället hållits tillbaka under kriget — pappers-, textil-, läder-, glas-, möbelindustrierna m. fl. — skulle emellertid stiga,låt oss anta med omkring 1 miljon eller något däröver. Industrin som helhet skulle då friställa inalles 4 miljoner arbetare. Detta skulle motsvara en total sysselsättning inom den egentliga industrin av 14 miljoner arbetare mot 18 miljoner för närvarande och 10 miljoner före kriget vilket uppenbarligen är ett mycket optimistiskt antagande med hänsyn till utvecklingstendenserna.

Från transportväsendet kommer vidare att frigöras kanske nära 1/2 miljon man. Krisadministrationen och den uppsvällda federala förvaltningen bör kunna avskeda mer än 1 miljon personer. Lägger vi ihop våra poster — 9 miljoner från krigsmakten, 4 miljoner från industrin, 1/2 miljon från transportväsendet och 1 miljon från administrationen — når vi en totalsumma av friställd arbetskraft på 14 1/2 miljoner.

Det bör påpekas att denna siffra för den nödvändiga förflyttningen inom produktionen är en minimisiffra. Hela kalkylen förutsätter ju vidmakthållandet av full sysselsättning. Blir det arbetslöshet friställs en motsvarande mängd mer arbetskraft. Siffran är dessutom ett nettotal som blott redovisar skillnadstalet av förflyttningarna mellan de angivna stora sysselsättningsområdena. I verkligheten måste, även i gynnsammaste fall, omställningsflyttningarna i Amerika omfatta bortåt halva befolkningen.

Låt oss emellertid fortsätta kalkylen. Var skall dessa 14 1/2 miljoner arbetssökande kunna placeras in ifredsproduktionen? Antag att 3—4 miljoner kvinnor, unga personer och överåriga frivilligt drar sig tillbaka från produktionen. Återstår 11 miljoner. Till jordbruket kommer kanske 1 miljon att återvända trots att det ur alla rationella synpunkter är galet. Vid full sysselsättning bör handeln kunna ge arbete åt 2—3 miljoner mer än nu under krigets tryck på arbetsmarknaden. Andra "service-industrier" — däri inberäknat tjänare och hembiträden m. fl. — bör under gynnsamma förhållanden kunna absorbera ytterligare 3 miljoner. Återstår 4—5 miljoner.

Arbetslösheten kan naturligtvis inte ligga under 1 miljon som nu utan får stiga till 3 miljoner (motsvarande 150.000 man i Sverige). Återstoden blir då bara 2—3 miljoner. Dessa måste placeras i byggnadsindustrin. I bottenläget under kriget sysselsätter denna industri bara 1/2 miljon man. Efter kriget borde således sysselsättningen i byggnadsindustrin stegras till omkring 3 miljoner man. Då man beräknar att för varje miljon av byggnadsarbetare byggnadsproduktens årliga värde är 5 miljarder dollars, skulle detta kräva ett byggnadsprogram på ungefär 15 miljarder dollars.

Och så är trolleriet gjort. Fredsbalansen i ekonomin är uppnådd. Kalkyler av denna typ möter man ofta i Amerika. Variationer i siffrorna spelar mindre roll för kalkylernas syfte som är att ge en översiktlig men realistisk föreställning om vad fredsomställningsuppgiften verkligen innebär. Men som "bevisning" för fredsoptimismen ärkalkylerna alldeles odugliga. Hela analysen är statisk. Den hoppar alldeles över hur det hela skall gå till — genom en utveckling i tiden. Som resonemang i syfte att skapa tilltro till efterkrigstidens konjunktur är analysen blott en "begging the question": den förutsätter sannolikheten av det som skall göras sannolikt.

Analysen förutsätter full sysselsättning och studerar bara efterfrågans ungefärliga inriktning vid realiserandet av denna förutsättning. Antar vi i stället, att det inte blir full sysselsättning, så blir friställandet av arbetskraft i industrin större i alla industrigrenar. Och möjligheten att placera in arbetskraften blir mindre nästan överallt. Det blir då arbetslöshet vilket just är ett annat uttryck för att det inte blir full sysselsättning.

Ändå är kalkylen mycket nyttig. Den ger konkretion åt vårt plantänkande. Låt oss nu göra om räknestycket men denna gång från produktions- och inkomstsynpunkt i stället för från sysselsättningssynpunkt. Jag följer därvid den lysande studie som i Bureau of Foreign and Domestic Commerce inom Department of Commerce, Amerikas handelsdepartement, är utförd av S. Morris Livingston och som blivit den affärsoptimistiska efterkrigsplaneringens bibel i Amerika, "Markets after the War", publicerad våren 1943.Livingstons studie är en projektion framåt i fredstiden av begreppet "full sysselsättning". Han väljer året 1946 men kalkylen kan lika gärna göras till ett annat år. Han definierar full sysselsättning ungefär på följande sätt: År 1940 var det 9 miljoner arbetslösa och 46 miljoner sysselsatta. Mellan 1940 och 1946 ökas den civila arbetsstyrkan med 2 1/2 miljoner personer på grund av befolkningstillväxten. Större delen av de kvinnor, åldringar och ungdom som icke var i arbete före kriget antas träda bort från arbetsmarknaden vilket resulterar i en minuspost på 5 miljoner. De väpnade styrkorna kommer att kräva 2 miljoner man mot mindre än 1/2 före kriget. Arbetslösheten antas bli 2 miljoner. Den nödvändiga ökningen från 1940 av sysselsättningen av arbetskraft vid full sysselsättning enligt denna definition år 1946 blir då omkring 10 miljoner man.

Arbetsproduktiviteten per arbetstimme antas stiga med omkring 2 1/2 procent per år. Arbetstiden per vecka förutsätts återgå till 38 timmar som var genomsnittstalet år 1940. Bruttonationalinkomsten, omräknad till 1940 års penningvärde, kommer då att ligga vid 142 miljarder jämfört med 97 miljarder dollars år 1940. Omräknad till 1942 års penningvärde kommer den att ligga vid 165 miljarder dollars. Vid stabil full sysselsättning skulle nationalinkomsten stiga med 3 procent per år vilket betyder att år 1948, om beräkningarna i stället skulle ha gällt detta senare år, motsvarande tal för bruttoinkomsten skullebli 149 miljarder dollars i 1940 års penningvärde eller 175 miljarder dollars i 1942 års penningvärde. Genom korrelationsberäkningar för många år bakåt fördelar därefter Livingston den totalproduktion som motsvarar den fulla sysselsättningen på olika produktionsgrenar och produkter. Han kan därigenom översätta den fulla sysselsättningens program i konkreta produktions- och investeringsplaner för de särskilda industrigrenarna.

Livingston är mycket angelägen att understryka, att detta icke är en förutsägelse om framtiden. Kalkylen visar bara vad full sysselsättning skulle innebära i fråga om produktion av olika slags förnödenheter. Omvänt påvisar han att om den reala produktionsvolymen år 1946 endast skulle vara densamma som år 1940 — vilket ingalunda var ett riktigt dåligt år i jämförelse med trettiotalet — så skulle arbetslösheten uppgå till de 9 miljoner som var arbetslösa 1940, *plus* de 2 1/2 miljoner som arbetsstyrkan växt med, *plus* de 8 miljoner som skulle frigöras genom stegringen av produktiviteten per arbetstimme eller sammanlagt nära 20 miljoner arbetslösa. Även med

en arbetsvecka i industrin på blott 33 timmar i stället för 38 år 1940 och 45 nu, skulle arbetslösheten betydligt överstiga 13 miljoner om nationalinkomsten år 1946 inte lyckas komma över 1940 års nivå.Livingstons synnerligen intressanta studie gav mig anledning till två frågor av betydelse för bedömningen av konjunkturutsikterna efter kriget. Den första frågan anslöt sig till det förhållandet att en hel serie enskilda industrier och industribranscher tagit Livingstons siffror för nationalproduktion och nationalinkomst och på grundval av dessa allmänna konjunkturförutsättningar gjort ingående kalkyler över sin egen produktion och sina egna investeringar. Jag sporde hur resultaten av dessa kalkyler, när de i efterhand sammanställs, korresponderar till totalsiffrorna. Svaret var att de ligger på en betydligt lägre nivå än som skulle fordras för förutsättningarnas uppfyllande.

Detta betyder att företagarna bara tror på full sysselsättning i största allmänhet. Var och en menar att alla andra kommer att handla så att det blir full sysselsättning medan i verkligheten var och en för egen del hyser handlingsplaner som icke förverkligar hans egen anpart av motsvarande produktion. Skulle således de under den allmänna förutsättningen om full sysselsättning framkalkylerade handlingsplanerna förverkligas, så skulle resultatet bli att krigstidens fulla sysselsättning icke bibehölls utan efterträddes av produktionsnedgång och arbetslöshet. Depressionsskruven neråt skulle så sättas i rörelse med trolig följd att produktionsplanerna ytterligare beskars på alla håll o. s. v. på välkänt sätt.

Min andra fråga tog utgångspunkten i Livingstons konstaterande att full sysselsättning efter kriget så gottsom omedelbart skulle innebära en omkring 50-procentig stegring av totalproduktionen och nationalinkomsten i jämförelse med förkrigsläget. Varifrån skall den köpkraft och efterfrågan komma som skall uppbära denna efterkrigskonjunktur när staten slutar att kräva nästan hälften av nationalinkomsten för kriget? Denna fråga gäller naturligtvis i första hand lönebildningen. Är det verkligen sannolikt att de amerikanska företagarna skall träda inför landet och bekymrat förklara, att det allvarliga ekonomiska läget tvingar dem att föreslå en väldig stegring av lönenivån för att det skall finnas några utsikter att ett tillräckligt köpkraftsunderlag skall finnas för produktionen vid full sysselsättning? Sådant händer dock inte i det verkliga livet och knappast ens i sagans värld.

Och vi bör begripa företagarna som individuella arbetsgivare. De framlägger i stället nu krav på lönenedsättningar och framhåller, att under kriget industrins produktpris på grund av priskontrollen och konkurrensen kommit att stiga mycket mindre än arbetslönerna. Om ändock och trots tiodubblade skatteavsättningar industriföretagens totala nettovinster stigit till mer än det dubbla, så beror det uteslutande på att den kraftigt ökade produktionsvolymen inneburit förbättrat kapacitetsutnyttjande och därmed större spridning av både fasta kostnader och vinster. Per producerad enhet har bolagens nettovinst faktiskt gått ned med omkring 10 procent.

Men då de således i sin lönepolitik icke vågar lita påfortsatt full sysselsättning eller menar att den i alla händelser blott kan tryggas genom sänkta produktionskostnader, hjälper det inte alls hur mycket de tror på full sysselsättning och högkonjunkturens stabilisering i största allmänhet. Genom att lönerna icke sätts upp och än mer genom lönesänkning bortrycks nämligen köpkraftsunderlaget för den fulla sysselsättningen och depressionsskruven sätts i rörelse neråt.

Problemet om köpkraftsunderlaget för en fortsatt högkonjunktur efter kriget är emellertid ännu vanskligare än så. Låt oss anta att de enskilda företagarna av en generositet som ur vars och ens individuella synpunkt måste vara helt våghalsig och rent ut oförsvarlig, inte skulle sträva efter lönenedsättning utan t. o. m. medge en viss lönestegring. Låt oss vidare anta att staten genom köpkraftstillskott, ernådda genom fortsatt kraftig underbalansering av budgeten, fyller i vad som ändock möjligen saknas av inkomster för att bära upp den fortsatta högkonjunkturen. Även under dessa medvetet verklighetsfrämmande antaganden förefaller det otroligt att konsumenterna skulle visa tillräcklig framtidstro och ha tillräckligt av intelligens, fantasi och kultur för att verkligen *så hastigt* och *så mycket* stegra sin levnadsstandard som skulle erfordras för den fulla sysselsättningens vidmakthållande.

Att stegra konsumtionen med 50 procent är ett konststycke som ställer mycket högre krav på konsumenternaän

man genomsnittligt kan förutsätta i något land. Vi skall inte tro att det går av sig självt. För att resultatet skall nås, räcker det med andra ord icke att säkra ett tillräckligt inkomstunderlag. Om konsumenterna inte köper upp sina inkomster i tillräcklig utsträckning kommer ändock högkonjunkturen att falla ihop som ett korthus när krigsefterfrågan viker.

Denna särskilda svårighet som ligger i det bristande inkomstunderlaget och i de stela konsumtionsvanorna är extraordinärt stor just i Amerika på grund av ett helt årtiondes stagnation före kriget. Fastän produktivitetsstegringen kraftigt fortsatte hade nämligen Amerika under hela trettiotalet icke — som vi i Sverige — en motsvarande levnadsstandardsstegring. För Amerika gäller det därför inte bara att ta igen vad som avståtts under själva kriget utan att åvägabringa den ackumulerade, av produktionstekniken betingade fastän inte förverkligade levnadsstandardsstegringen under fulla 15 år.

Och då utgångsläget är högkonjunktur måste denna levnadsstandardsstegring ske hastigt och kan icke som under en konjunkturuppgång få försiggå så småningom. Ty annars sätts den kumulativa depressionsskruven i gång neråt.

KONJUNKTURUTSIKTERNA EFTER KRIGET

Efter dessa anmärkningar som närmast anknutit till statiska frågeställningar skall jag härefter kortfattat söka mera direkt belysa omställningsproblemet ur dynamiska synpunkter, d. v. s. kritiskt analysera de särskilda faktorerna i själva den ekonomiska utveckling som skall beteckna omställningen från krigs- till fredsekonomi. För bekvämlighets skull sorterar jag dessa faktorer i sådana som ter sig gynnsamma och sådana som ter sig ogynnsamma för högkonjunkturens vidmakthållande.

Omedelbart efter krigets slut finns det en del omständigheter, som i sin mån borde kunna bidra till att hålla uppe efterfrågan under själva övergångstiden. Behovet att fylla på uttömda lager till normal storlek kan kanske för ett par år skapa en efterfrågan på 10 miljarder dollars.

På samma plan ligger det extraordinära behov av amerikanska produkter från olika länder och det varubehov som nödhjälpsarbetet under UNRRA kommer att utlösa. Hur stor den omedelbara efterkrigsexporten från Amerika kommer att bli, är omöjligt att mera exakt förutsäga. Men framför allt då den delvis kommer att inriktasig på varor som även i Amerika blir knappa under övergångstiden, är det sannolikt att den icke kommer att uppnå den nu under kriget uppblåsta och i huvudsak av Amerika självt genom låne- och uthyrningsadministrationen finansierade exporten som för 1943 uppgick till ungefär 13 miljarder dollars. Där blir det alltså, tvärtemot vad i den allmänna diskussionen vanligen påstås, i stället fråga om en köpkraftsminskning.

Största förhoppningarna knyts emellertid till den stora "deferred demand", den efterfrågan på alla möjliga varaktiga konsumtionsnyttigheter som uppsparats under kriget. Det gäller alla slags industriprodukter från köksgeråd till automobiler. År 1941 fanns det t. ex. 27 miljoner personautomobiler i användning. Till början av nästa år bör den normala avgången ha minskat bilparken till 20 miljoner bilar. Under tiden har emellertid befolkningen ökats något men å andra sidan har bilkapitalet slitits mindre än normalt.

Bilbehovet varierar naturligtvis även med konjunkturerna. Skulle Livingstons idealbild med en nationalinkomst 1946 på 142 miljarder dollars i 1940 års penningvärde förverkligas, så skulle det 1945 behöva finnas en vagnpark på 32 miljoner personbilar för att svara mot efterfrågan. Som ytterligare illustration må påpekas att i en opinionsundersökning 53 procent av Amerikas familjer påstått, att "om kriget slutade i morgon" skulle de inköpa en eller flera "major artides" varibland 2,6miljoner bilar värda 2,3 miljarder dollars och för nära 1 miljard "household appliances".

Mot dessa eftersatta behov står de väldiga besparingarna i likvid eller realiserbar form. Det är en öppen fråga i vad mån de verkligen kommer att uppträda som köpkraft på marknaden. För min del tror jag inte på någon köpkraftsexplosion utan anser att större delen av besparingarna kommer att bevaras som kapital. Genom den

större säkerhet de skänker, kommer de emellertid att i högre grad tillåta folk att leva upp sina inkomster utan oro för framtiden vilket är viktigt nog för utvecklingen på längre sikt. På kort sikt kommer det i alla händelser att finnas tillräckliga medel för ett hastigt tillfredsställande av stora eftersatta behov i den mån de verkligen gör sig gällande.

Vi bör emellertid akta oss för att överdriva storleksordningen av denna faktor. Alvin Hansen räknar med att totala efterfrågan på konsumtionskapital under de två första åren i genomsnitt kommer att hålla sig omkring 10 miljarder dollars. Under mycket gynnsamma förhållanden skulle siffran kunna stiga till 13—14 miljarder. För närvarande håller sig denna efterfrågan omkring 3 miljarder dollars och 1937 var siffran 7,6 miljarder.

Vi måste också komma ihåg att ej heller i detta fall kommer efterfrågeökningen att representera en sysselsättningsökning utan bara en inskränkning isysselsättningsminskningen. De industrier det här är fråga om hör till de typiska krigsindustrierna och det är i själva verket av det skälet som produktionen av varaktiga konsumtionsvaror så starkt inskränkts. Om således bilproduktionen skulle utvidgas till 8 miljoner vagnar om året mot 6 miljoner som tillverkades under toppåret 1937, så skulle bilindustrin ändå stå inför tvånget att avskeda flera hundra tusen man. Detta förhållande förbises oftast i den populära diskussionen.

Till de avgjort viktigaste bland de gynnsamma omständigheterna hör förhoppningarna om en livlig byggnads- och anläggningsverksamhet. Trettiotalets ekonomiska stagnation och produktionsbegränsningarna under kriget som naturligtvis hårt gått ut över bostadsproduktionen, har skapat alla förutsättningar för en byggnadshausse omedelbart efter kriget.

Hela det vanskliga problemet om hur det skall gå till att få en tillräckligt hastig och kraftig stegring av levnadsstandarden för att kunna bära upp produktionen vid full sysselsättning hänger i själva verket på möjligheten att lägga en väsentlig del av denna stegring på bostadsstandarden. Detta beror på två omständigheter. Bostäder såsom mycket varaktigt kapital kräver en investeringskostnad och följaktligen en produktion många gånger större än den omedelbara levnadsstandardsstegringen vilket minskar kraven på dennas storlek. En stegrad bostadsstandard drar vidare med sig många andrabehov av stegrad levnadsstandard i fråga om möbler, husgeråd etc.

Kvantitativt kommer emellertid bostadsbyggandet under allra gynnsammaste omständigheter och med hjälp av en kraftfull offentlig bostadspolitik att kunna stegras till på sin höjd 5 miljarder dollars om året. En så hög investeringssiffra skulle innebära att bostadsbeståndet skulle öka med 1 1/4 miljon familjebostäder per år vilket är en mycket hög siffra. Nerdimensionerat till svenska proportioner betyder det en bostadsproduktion av över 60.000 lägenheter om året. 1939 års toppsiffra rörde sig i Sverige omkring 45.000.

På grund av de stora investeringarna i krigsindustrin under kriget kan man knappast räkna med att övrig enskild byggnadsverksamhet — inklusive omställningsinvesteringar — kan ta i anspråk mer än 2—3 miljarder dollars. Till jämförelse må nämnas att utläggen för "business plant construction", däri inbegripet även jordbrukets och handelns byggnation, under tjugutalet uppgick till i genomsnitt 3,9 miljarder dollars årligen medan motsvarande siffra för perioden 1936—1939 endast var 1,9 miljarder.

Det skulle alltså krävas ett tillskott av offentliga arbeten — federala, statliga och kommunala — för 7—8 miljarder dollars för att byggnadsproduktionen skulle komma upp till den volym av 15 miljarder, som jagtidigare angivit såsom dess andel på något längre sikt i totalproduktionen vid full sysselsättning.

Alvin Hansen som är den bland de amerikanska ekonomerna som klarast ser allvaret i situationen och särskilt tryckt på nödvändigheten av en heroisk bostadspolitik för att lösa efterkrigstidens sysselsättningsproblem, har nöjt sig med ett önskemål om ett totalt byggnadsprogram på 10—12 miljarder dollars och hoppas att detta blir tillräckligt under de båda första efterkrigsåren medan ännu lagerpåfyllningarna och den extraordinära exporten kan beräknas ligga högt. Därefter skulle emellertid byggnadsprogrammet för åtskilliga år framåt och till dess den allmänna inkomst- och levnadsstandardsnivån hunnit fatt sina förutsättningar, behöva höjas till 15—18 miljarder dollars, varav då enligt Hansens uppfattning bostadsproduktionen skulle ta 7—8 miljarder medan samtidigt

byggandet av skolor, sjukhus etc. skulle utvidgas relativt ännu mer. De politiska förutsättningarna för förverkligandet av dylika program är emellertid knappast för handen i Amerika.

Det råder däremot tämligen stor enighet om att de arbetslösa denna gång bör få rikligt tillmätta arbetslöshetsunderstöd. Det kommer efter detta krig att finnas bortåt 15 miljoner krigsveteraner. Tillsammans med sina närmaste anhöriga kommer de att dominera politiken. I många hänseenden blir de troligen reaktionära. Meni fråga om understödens höjd kan de väntas kräva en generositetens linje. Denna politik kommer naturligtvis att i sin mån verka köpkraftshöjande.

I Amerika räknas det allmänt med att kriget i Stilla havet skall pågå minst ett och sannolikt två år efter europakrigets slut. Detta brukar märkligt nog anföras bland de gynnsamma konjunkturfaktörerna. Skälen är två. För det första kan då alltjämt en hel del pris- och produktionskontroller tillsvidare vidmakthållas. För det andra kommer då de genom underbalansering och kreditutvidgning finansierade krigsutgifterna, som ju uppburit den våldsamma högkonjunkturen, inte att falla bort så plötsligt utan till en början bara minska från nivån 100 miljarder till nivån 60 miljarder.

Det är rätt lustigt att i samtal få höra dessa allmänna argument framförda av personer som intar en framskjuten ställning i den segerrika propagandan för statsregleringarnas avskaffande fortast möjligt och för sunda finanser såsom nödvändiga förutsättningar för att det fria näringslivets helande krafter skall göra sig gällande. Meningen är emellertid att krigets långsammare avveckling ger omställningen ett behövligt andrum. Det medges allmänt att om japanerna skulle vara kloka nog att ge upp när Hitler besegrats — vilket ju alltid är en risk — så skulle detta föra till ekonomisk katastrof i Amerika.Av samma något ironiska slag är hänvisningen till de stora federala utgifterna även efter fredens återställande. Fastän saken inte diskuteras mycket offentligt, råder det allmän enighet bland de insiktsfulla i olika läger att den statliga efterfrågan som nu ligger uppe i en nivå över 100 miljarder dollars och efter japankrigets slut beräknas falla till 60 miljarder dollars, efter krigets slut knappast kan bringas ner under 30 miljarder.

Enbart räntan på statsskulden kommer efter kriget att erfordra en merutgift av omkring 5 miljarder dollars. Stegringen av försvarsutgifterna i jämförelse med förkrigstiden kan knappast hållas under 6 miljarder. Pensioner och andra ersättningar till veteranerna från kriget kommer att kräva minst 2 miljarder. Den utbyggnad av socialförsäkringen som är planerad och allmänt understödd av den allmänna opinionen kommer att ställa anspråk på ytterligare 3—4 miljarder dollars.

Enbart dessa utgiftsökningar uppgår således till 16—17 miljarder dollars. Härtill kommer nya utgifter av nära nog samma storleksordning för understödspolitiken, skolväsendet, hälsovården, bostadspolitiken o. s. v. Vi bör här erinra oss att den federala budgeten under trettiotalet, trots att the New Deal programmatiskt genomförde en underbalansering i syfte att skapa köpkraft och stimulera produktionen, höll sig omkring fattiga 8—9 miljarder, alltså bara på en tredjedel så hög nivå.

Det är, som sagts, något ironiskt att i samtal få hörade höga statsutgifterna efter kriget anförda som en tröstegrund även av de sunda finansernas förkämpar. Uppenbarligen menar man, fast man icke gärna säger det rentut, att statsutgifterna icke skall täckas av verkliga statsinkomster, åtminstone ej innan välståndet och den fulla sysselsättningen är säkert tryggad. Ett faktum är att kraven på en balanserad budget i Amerika på senare tid fått en alltmer undanskymd plats och abstrakt formulering i diskussionen. Man överbjuder i stället varandra i att kräva skattelindringar i produktionsstegrande syfte.

Samtidigt sprider sig uppfattningen att en stor och växande statsskuld kan vara ekonomiskt fördelaktig i det den kommer medborgarna att känna sig förmögna och därför beredda att konsumera sina inkomster, i dåliga tider även något därutöver, vilket allt tenderar både att uppehålla och stabilisera totalefterfrågan i samhället. Jag vågar uttala den förutsägelsen att alldeles oavsett hur partiställningen i kongressen kommer att utveckla sig, vi icke på länge, åtminstone icke i detta decennium, får återse en balanserad unionsbudget i Amerika.

Därmed är de ur kortsiktig konjunkturpolitisk synpunkt gynnsamma konjunkturfaktorerna genomgångna. Jag

övergår nu till de ogynnsamma.

Det är betecknande för den överoptimistiska inställning jag talat om, att de senare intar en mycketblygsammare plats i den allmänna diskussionen. Det påpekas således mycket sällan att efterkrigstiden måste väntas starta med ett kraftigt köpkraftsbortfall. En mycket stor omställningsarbetslöshet vore ju att vänta, även om det därefter skulle vara möjligt att ganska snabbt koppla in utvecklingen i den fulla sysselsättningens ekonomi. Soldaterna kommer visserligen att få sina avskedspremier och arbetslöshetsunderstöden kommer allmänt att bli höga. Men trots allt kommer denna omställningsarbetslöshet att innebära inkomstminskning, åtminstone för en kortare tid.

Det är vidare i krigsindustrierna som arbetslönerna varit särskilt höga. Redan av detta skäl kommer krigsproduktionens sammankrympning att betyda en mycket kraftig tendens till sänkning av den genomsnittliga arbetslönenivån. Återgången till normal arbetstid kommer dessutom att medföra ett mer än proportionellt inkomstbortfall eftersom övertiden betalats med 50 och 100 procents förhöjning.

Nu är det visserligen sant att folk gjort stora besparingar under kriget och att en viss del av dessa hopsparade medel befinner sig i arbetarfamiljernas ägo. Men den omedelbara nedgången i arbetsinkomster har likväl den effekten att de tal man bollar med för den eftersatta efterfrågan och för de sparmedel som allmänheten efter krigets slut skulle sätta in som aktiv efterfrågan, icke representerar nettotillskott av köpkraft utan i förstahand bara ett köpkraftstillskott att väga emot det köpkraftsbortfall som är ett lika säkert inslag i omställningsprocessen.

Oroande är det också att hela konjunkturdebatten även bland ekonomer av facket mestadels endast rör sig om totalsituationen. Man söker se bort ifrån att Amerika efter kriget ju måste få Englands "depressed areas" efter förra kriget i jättelikt förstorad skala. Sedan 1940 har 30 s. k. "war centers" genom inflyttning ökat sin befolkning med mellan 10 och 60 procent.

När flygmaskinsproduktionen och skeppsbyggeriet krymper ihop till en bråkdel av sin nuvarande omfattning måste vissa områden i västkuststaterna Kalifornien, Oregon och Washington komma att drabbas mycket hårt. Det vore inte otroligt att varannan arbetare i en hel stat som Kalifornien som både till areal och folkmängd är ungefär lika stort som Sverige, blir arbetslös.

Men Stillahavskusten kanske dock får en liten galgenfrist, om nämligen japankriget fortsätter efter europakrigets slut och för en tid ger ökad relativ betydelse åt väststaterna. Mera omedelbart kommer staterna i det gamla Södern att drabbas av massarbetslöshet. Där har förlagts många ammunitionsfabriker och andra sådana anläggningar för vilka det blir svårt att finna någon användning alls i fredstid. Vid kusten neremot Mexikanska bukten finns också stora skeppsvarv. Överbefolkningen och fattigdomen i kringliggande jordbruksområden kommer attförvärra situationen. Det finns också andra industridistrikt strödda överallt i Nya England och i Mellanvästern som kommer att drabbas hårt av krigsindustrins likvidering.

Ett väldigt problem reser sig för amerikansk ekonomisk och social politik att få arbetskraften snabbt flyttad emellan industrierna och de geografiska regionerna till en ny jämvikt. I den gamla, jag höll på att skriva goda, tiden när den amerikanska ekonomin befann sig i hastigt växande, hade Amerika en särskilt stor arbetarrörlighet. Man finner i samtalen och delvis i de offentliga diskussionerna att många amerikaner utan mycken tankespillan föreställer sig att det skall bli möjligt att återuppliva denna tradition nu efter kriget. Emellertid har mycket inträffat sedan den expansiva fria företagsamhetens och massimmigrationens tid i Amerika, inte minst på arbetsmarknaden.

Ett av de mera oroande tecknen på den brist på samordnad ekonomisk efterkrigsplanering som är ett resultat av den olyckliga inrikespolitiska situationen i Amerika, är underlåtenheten att se detta omflyttningsproblem klart i ögonen och att vidta åtgärder för att praktiskt bemästra det. Även om, vilket jag för min del inte tror, Amerika skulle få en god allmän konjunktur efter kriget, kommer det att bli mycket svårt att få rörelse på arbetskraften i arbetslöshetsdistrikten. Många som flyttat till den paradisiska västkusten kommer att vilja hålla sig kvar där, även om sysselsättningen krymper. Allakommer att hoppas på en förändring och hoppas att arbetslösheten i längden inte skall drabba just dem.

Även mera allmänt kommer arbetskraften att visa sig trögrörlig. Hela folket är, som redan påpekats, inställt på mycket höga arbetslöshetsunderstöd denna gång, och de 15 miljonerna veteraner som tillsammans med sina anhöriga kommer att dominera Amerikas politik efter kriget kommer att göra varje annan linje omöjlig. Höga understöd kan vara rättfärdiga och önskliga ur sociala synpunkter. De är därtill en god hjälp för att underbygga köpkraften och konjunkturen. Men inte bidrar de till att öka arbetarrörligheten. Blir det då till på köpet ändock svåra tider med allmän brist på sysselsättning så vet vi från trettiotalets stagnation hur trögrörlig arbetskraften numera är även i Amerika.

Detta problem får desto allvarligare innebörd då det kan säkert förutses att förhållandena mellan parterna på arbetsmarknaden kommer att bli mycket besvärliga efter kriget. Arbetsgivarna är allmänt inställda på reduktion av lönesatserna och de kan till sitt försvar framhålla att prisnivån på deras produkter icke stigit tillnärmelsevis i samma grad som lönerna. De stora bolagsvinsterna är, som vi påpekat, i första hand ett resultat av det fullständigare kapacitetsutnyttjandet.

Arbetarna å sin sida som — med enstaka stora undantag i kolgruvindustrin och flera små kortvarigare konfliktungar överallt i produktionen — lojalt hållitöverenskommelsen om att inte strejka under kriget och i stort sett även anpassat sig efter lönestoppspolitiken, har allmänt en känsla att de har rätt till kompensation efter kriget. Redan nu har fackföreningsledarna den största möda att hålla sina skaror tillbaka. Det förhållandet att arbetarna i allmänhet efter krigskonjunkturens fulla sysselsättning har litet pengar sparda kommer inte att göra dem mindre stridslystna.

När vi då samtidigt tar med i räkningen hela oron under omställningsprocessen, massarbetslösheten i de särskilda krigsproduktionsdistrikten och med all sannolikhet en mycket förvirrad inrikespolitisk situation, kan resultatet på många håll bli en radikalisering av arbetaropinionen och verkliga sammandrabbningar på arbetsmarknaden. Dessvärre måste man även räkna med att rasfrågan då skall uppträda i sin ruskigaste form. En epidemi av svårartade och i många fall kanske blodiga strider på arbetsmarknaden kommer — alldeles bortsett från sina mera direkta konsekvenser — naturligtvis att verka mycket deprimerande på konjunkturutvecklingen.

Dessa ting ligger outtalade som skuggor över den ekonomiska framtidsdiskussionen i Amerika men de bidrar till att ge denna en egendomlig stämning av overklighet och illusionsmakeri. Det finns en del andra efterkrigsbekymmer som man i stället desto ivrigare diskuterar ochför vilka man även söker bereda sig till en praktisk planering, även om man inte kommit långt ännu. I det rådande politiska läget är det ganska naturligt att de alla hänför sig till samhällsekonomiska problem som mera direkt också är affärsproblem för de enskilda företagarna.

Ett sådant problem är dispositionen av de statsägda lagren. Kriget som "going concern" innebär att krigsdepartementen ständigt förfogar över oerhört stora förråd av alla slags förnödenheter alltifrån bilar, verktygsmaskiner och kontorsutrustning till tyger, skodon, filtar och livsmedel. Ännu vid japankrigets slut beräknas dessa lager uppgå till ett värde av omkring 60 miljarder dollars eller inemot en tredjedel av den årliga totalproduktionen i landet.

Det gäller uppenbarligen att göra sig av med dessa lager i sådan tidsföljd, på sådana håll och till sådana pris att man inte förstör marknaden för den löpande produktionen. Nödhjälps- och återuppbyggnadsbehoven i det sönderslagna Europa och på andra håll i världen bjuder naturligtvis möjligheter till humanitär dumping i stor skala under UNRRA:s regi, även om jämsides också andra utvägar måste sökas. För min del tror jag att Amerika kommer att lyckas väl med att administrera lageravvecklingen. En viss konjunkturnedtryckande verkan kan dock troligen inte helt undvikas.Ett annat och sannolikt mera besvärligt avvecklingsproblem erbjuder de vid krigets slut kvarstående kontrakten om leverans av krigsmateriel. De skall annulleras och individuella skadestånd skall fixeras. Man räknar att det vid japankrigets slut ännu kommer att finnas icke fullgjorda kontrakt till ett värde av 75 miljarder dollars. Denna siffra är tio gånger större än motsvarande summabelopp vid förra världskrigets slut. Dessa kontrakt beräknas vara fördelade på ungefär 100.000 huvudleverantörer, men dessa har i sin tur mer än tio gånger så många underleverantörer vilka är minst lika beroende av en uppgörelse. Större delen av Amerikas

industri är således involverad i denna kommande jätteuppgörelse mellan det allmänna och de enskilda företagen.

Det är naturligtvis en huvudförutsättning för en smidig omställning av näringslivet att på tidigaste tidpunkt full klarhet skapas om vad var och en är skyldig och har till godo. Detta förutsätter en lagstiftning om vilken man ännu inte kunnat vinna enighet. Men det förutsätter dessutom en oerhört omfattande judiciell administration som skall avgöra frågorna i det enskilda fallet. Och dessa avgöranden måste för det mesta träffas efter krigets slut, d. v. s. under själva omställningstiden. Om icke hela frågan förbereds med stor vishet skulle de resulterande tvistefrågorna kunna ge sysselsättning under lång tid för en mycket större advokatkår än den mångtaliga som Amerika nu har att dragas med.Diskussionen om efterkrigsavvecklingen av kontrakten kommer att kompliceras därigenom att redan nu och i stigande utsträckning ju närmare vi kommer slutet, de militära anskaffningsorganen bringas att undan för undan annullera vissa beställningar. Vid sidan av den i och för sig svårlösta ersättningsfrågan uppkommer därvid det ännu svårare problemet i vilken ordning mellan företagen inbördes annulleringen skall ske. Det företag som först frigörs från sitt kontrakt kommer att få försprång framför de andra i kampen om efterkrigsmarknaden.

Som lagstiftningen nu är utformad måste i allmänhet det företag som arbetar med de högsta produktionskostnaderna först få sitt kontrakt annullerat eftersom statskassan därigenom sparar pengar. Betalningen har nämligen icke utgått efter ett enhetspris för samma vara. Ofta har företagen fått betalt för självkostnaden plus en viss vinstmarginal, den s. k. "cost-plus"-klausulen. Även då fixerat pris fastställts har detta varierat och måst anpassas efter företagens produktionskostnader. Att tillämpa denna annulleringsprincip blir emellertid högeligen irrationellt mot krigets slut eftersom detta skulle innebära att de minst effektiva företagen ges den extra chansen att först få ställa om till fredsproduktion.

Det allra svåraste avvecklingsproblemet gäller emellertid frågan vad man skall göra med de statsägda fabrikerna. Dessa fabriker drivs av enskilda företag, men för att snabbt och effektivt få i gång krigsproduktionensatsade i stor utsträckning staten hela kostnaden för investeringar i både fabriker och maskiner och behöll i gengäld äganderätten till detta produktionskapital. Det gäller oerhörda belopp. Av de under kriget nybyggda fabrikerna som beräknas kosta 20 miljarder dollars äger nu staten tre fjärdedelar eller ett anläggningskapital på 15 miljarder dollars.

Frågan är hur man efter kriget skall förfoga över den väldiga industriella produktionsapparat som den amerikanska staten på så vis kommit i besittning av. På viktiga områden rentav dominerar de statsägda industrikomplexen. Staten behärskar sålunda på detta sätt 100 procent av Amerikas totala produktion av syntetiskt gummi och högvärdig flygbensin, 92 procent av magnesiumproduktionen, 90 procent av flygplansfabrikerna, 50 procent av aluminiumproduktionen, 50 procent av produktionen av verktygsmaskiner och även 10 procent av ståltillverkningen.

Dessa fabriker är inte av kriskvalitet utan synnerligen solitt byggda och hypermodernt utrustade. En fjärdedel av dem kan i allmänhet inte beräkna få någon fredstidsanvändning alls utan får sättas i reserv som förberedelse till nästa krig. Men resten kan antingen utan vidare sättas in på fredsproduktion eller kan — med vissa kostnader — omställas till fredsproduktion. Då krigsbehoven fått vara helt dominerande är fabrikerna emellertid inte alltid väl lokaliserade med hänsyn tillfredsproduktionens behov. Men detta fel är icke genomgående och även det är i sista hand en kostnadsfråga.

Vad skall nu Amerika ta sig till med sin socialiserade sektor av industrin? Att ta över den till statsdrift strider fullkomligt mot alla amerikanska traditioner. Det allmänna driver ju i Amerika inte ens järnvägar och andra kommunikationer, städerna äger inte affärsdrivande verk, till och med sjukhusen är oftast privata. För en övergång till statlig industriverksamhet finns det för närvarande inga som helst politiska förutsättningar i Amerika och heller inte för en drift i blandade bolag med viss statlig kapitalinsats i botten av den typ som vi framgångsrikt laborerat med i Sverige. Den naturliga utvägen i Amerika blir att industrin får överta anläggningarna.

Men frågan blir då om köpesummornas höjd. I kanske flertalet fall har de bolag som driver fabrikerna

tillförsäkrats optionsrätt till ett inköpspris som motsvarar anläggningskostnaden med nedsättning för viss årlig avskrivning. Industrin har redan tillkännagivit att den i allmänhet icke ser sig i stånd att betala så mycket och hänvisat till att anläggningskostnaderna varit abnormt höga under den hektiska byggnadstid då de flesta uppförts, att de inte alltid är idealiskt lokaliserade, att många måste byggas om för att passa till en fredsproduktion av andra produkter o. s. v.

Det är ett oerhört allmänt intresse att dessa affärer blir uppgjorda så snabbt som möjligt så att inte helaomställningsprocessen råkar i stockning och depressionsskruven sätter in. Om då staten skulle börja att realisera anläggningarna billigt så revolterar emellertid hela jordbrukarvärlden, inklusive sannolikt den reaktionära plantageägararistokratin i Södern och troligen också alla småföretagare (se nedan). Man kommer på den kanten att dra upp minnena från korruptionsskandalerna för många generationer sedan, då staten skänkte bort stora jordområden till järnvägsbolagen. Men om å andra sidan det allmännas representanter håller upp priskraven så kommer fabrikerna att stå osålda.

I detta ofrånkomliga dilemma är det många som föreslagit att, för att produktionen icke skall stoppas, fabrikerna skall arrenderas ut till bolagen. Men detta är naturligtvis heller inte någon tillfredsställande lösning. Därigenom konserveras ju bara en politiskt ytterligt explosiv orosanledning under den mest ömtåliga grundpelaren för näringslivets institutionella struktur: äganderätten till produktionsmedlen.

Situationen kompliceras oerhört av det sällan påpekade förhållandet att såsom statens motpart egentligen blott står jättebolagen. Om någon konkurrens på den andra sidan förhandlingsbordet blir det i vanliga fall icke fråga. Det är här fråga om fabrikskomplex i ofantligt format även bedömda efter tidigare gällande amerikansk måttstock.Av de statsfinansierade anläggningarna på över 15 miljarder dollars ligger sålunda 12,5 procent i företag med ett värde per anläggningsenhet på 100 miljoner dollars och däröver, 30 procent — häri inräknade sålunda även de 12,5 procenten — i anläggningar på 50 miljoner dollars och däröver. Endast 4 procent av totala investeringskapitalet ligger i vad man i Amerika möjligen numera kan kalla små anläggningar med ett värde mindre än 1 miljon dollars. Det i Amerika ofta hörda talet att småföretagen borde gynnas vid dispositionen av de statsägda anläggningarna är rena illusionstänkandet. Inga småföretag kan överta och driva dessa kolossala industrianläggningar.

Detta för mig till förhållandet mellan storföretag och småföretag i Amerika vilket är ett annat mycket brännande efterkrigsproblem.Amerika mitt i världen, sid. 92 ff. Kriget har inneburit en ytterligare accentuering av tendensen för storföretagen att ta överhanden över småföretagen i hela näringslivet.

På bara de två åren 1941 och 1942 minskade antalet löntagare med 35 procent hos företag med under 7 anställda och med 18 procent hos företag med 8—20 anställda. För samtliga småföretag — upp till 125 anställda — höll sig antalet löntagare konstant mellan januari 1941 och januari 1943. Samtidigt steg sysselsättningen i denegentliga industrin med omkring 70 procent. Den totala sysselsatta arbetsstyrkan i Förenta staterna ökade från början av år 1941 till slutet av år 1943 med 15 procent, eller från 46 miljoner till 53 miljoner arbetare.

Inom industrin förklaras delvis denna process av att fördelningen av kontrakten för krigsproduktionen med nödvändighet gynnade storföretagen, i synnerhet som det gällde att hastigast möjligt få produktionsprogrammet att löpa. Under halvåret efter Frankrikes fall erhöll de hundra ledande amerikanska storföretagen 86 procent av statsbeställningarna i värde räknat. Ännu sommaren 1943 låg 70 procent av kontrakten hos de hundra största företagen. Enbart hos General Motors-koncernen har placerats beställningar till ett sammanlagt värde av 8,5 miljarder dollars. Den under 1941 och 1942 pågående nedskärningen av den civila produktionen gick samtidigt hårdast ut över småindustrin.

Under senare delen av år 1942 och under år 1943 fick likväl småindustrin en ny chans när storindustrin tvingades att se sig om efter underleverantörer. Resultatet är att småindustrin för närvarande, i den mån den överlevat, kunnat öka sysselsättningen något men på samma gång kommit att stå i starkt beroendeförhållande till storindustrin.

Samtidigt med att storföretagen brett ut sig har i Amerika liksom i andra länder monopolistiska sammanslutningar fått en kraftig stöt framåt. Det har ju varitnödvändigt att centralt reglera näringslivet med kartellernas gamla instrument: produktions- och priskontroller. Den avdelning i justitiedepartementet som har till uppgift att nedkämpa monopolen i amerikanskt näringsliv — the Anti-Trust Division i the Departement of Justice — förbereder sig till en kampanj av stora mått efter kriget för att bryta sönder monopolringarna. Dylika strävanden är sedan gammalt mycket populära i Amerika och vederbörande i departementet menar att de är säkra att få kongressen bakom sig.

Det kan också anföras vissa tendenser under kriget som i sin mån kommer att verka i antimonopolistisk riktning efteråt. På vissa fält har antalet självständiga företag ökat. Det finns t. ex. nu fyra bolag som producerar aluminium i stället för tidigare bara ett enda. Erfarenheterna från produktionsomställningarna under kriget kommer vidare sannolikt att leda till en lägre grad av fast specialisering och därför en större inbördes konkurrens mellan de olika industrierna som inte kommer att känna sig lika bundna till vissa produkter som förut.

Framför allt påpekar man att storindustrin nu allmänt förstått att tillvaron av en livskraftig småindustri har en mycket viktig ideologisk betydelse för storindustrin, som eljest kommer att ha svårt att söka betäckning bakom de gamla individualistiska principerna, så kära för Amerika, om den enskilde företagarens roll och om det fria företagandets betydelse. En stor strid med mångakomplikationer förestår emellertid på monopolfronten. Andra intressekonflikter kommer att gälla motsättningen mellan olika regioner och mellan industri och jordbruk o. s. v.

Ett mycket oroande förhållande är att ej blott lösandet av alla dessa problem om lagren, kontrakten, de statsägda fabrikerna m. m. utan hela den ekonomiska efterkrigsplaneringen skall genomföras i år. De politiska partierna bereder sig nu till presidentval och ett sådant år är alltid en tid av största osäkerhet i Amerika med sjunkande auktoritet hos den sittande regeringen.

Som jag visat är därtill den politiska situationen just nu och ända sedan hösten 1942 mer tillspetsad än normalt. Nationen står politiskt enig bara om själva krigsprogrammets restlösa genomförande. I de flesta inre frågor och särskilt sådana som rör efterkrigstiden är regeringen lamslagen av en alldeles villrådig men upprorisk kongress.

Hela omställningen skall sedan genomföras under en period som börjar någon gång efter höstens val. Om detta val kan man redan nu säga att det är troligt att det kommer att resultera i en kongress som är lika negativistisk som den nuvarande.

Jag står nu färdig att dra de sammanfattande slutsatserna från min analys av konjunkturutsikterna. Slutsatserna blir följande. *Det framstår sannolikt att Amerikaefter europakrigets slut kommer att ha en mycket orolig ekonomisk utveckling. Det kommer att råda knapphet på vissa områden och överkapacitet inom andra sektioner. Prisutvecklingen är osäker och prisbilden blir sannolikt ytterligt splittrad. Det kommer med säkerhet att råda massarbetslöshet inom stora regioner. Svåra oroligheter på arbetsmarknaden synes sannolika. Det är dock möjligt att så relativt allmänt en "sellers' märket" kommer att råda att en omedelbar allmän depression förebyggs. Men det är sannolikt att inom en tidrymd av, säg, från ett halvt till tre år utvecklingen löper över i en kris. Denna kris kan innefatta en kumulation av deflationskrisen i början på tjugutalet och jättekrisen från 1929 till 1932. På jordbrukets område är att vänta fortsatt knapphet på jordbruksprodukter och höga pris under kanske ett par år efter europakrigets slut. Men därefter hotar en överproduktionskris. Denna kan komma att bli desto mera svårartad och verka förvärrande på industrikonjunkturen om denna senare ungefär samtidigt tenderar att löpa över i kris och depression.*

Denna konjunkturprognos är naturligtvis osäker liksom alla konjunkturprognoser. Historien är aldrig bestämd förrän den är genomlevd. Det kan hända mycket under mellantiden som förändrar utvecklingsgången.

Jag vill tillägga att jag alls icke vill förneka den teoretiska möjligheten att lägga upp en sådan ekonomisk plan att i stället de optimistiska förhoppningarna om enstabiliserad full sysselsättning säkras, låt vara att uppgiften för Amerikas del vore övermåttan svår. Men den politiska utvecklingen i Amerika kommer med stor sannolikhet icke att möjliggöra en sådan planläggning.

Den ekonomiska utvecklingen i Amerika kommer att ha allvarliga konsekvenser för hela världen. I första hand kommer Amerikas importförmåga att sjunka.

Amerikas import rör sig bara omkring några procent av dess nationalinkomst men Amerika är likväl det näst största importlandet i världen. Denna import som till 70 procent representerar råvaror och halvfabrikat för produktionen varierar i direkt men något förstorad relation till totalproduktionen.

I en följdstudie till Livingstons undersökning gjord i Department of Commerce, "Foreign Trade after the War", av August Maffry och Hal B. Lary, publicerad i oktober 1943, beräknas för 1948 hela importen till 6,3 miljarder dollars i 1942 års penningvärde under förutsättning om full sysselsättning och en totalproduktion på 175 miljarder dollars. Andra betalningar för tjänster samt lån till utlandet beräknas under samma extremt gynnsamma förutsättningar nå siffran 4 miljarder dollars om året vilket betyder att till utlandets förfogande skulle ställas omkring 10 miljarder dollars. Amerikas export skulle i så fall uppgå till 7 miljarder dollars om året.Denna siffra är dubbelt så stor som den år 1937 vilket var toppåret under det sista decenniet. Amerika var före kriget världens största exportland.

Den synnerligen intressanta frågan om Amerikas internationella handel och kreditverksamhet kan här inte behandlas. Till de anförda mycket hypotetiska maximitalen för Amerikas utrikeshandel under antagen full sysselsättning efter kriget knyter sig emellertid naturligt två allmänna reflexioner.

Den ena anmärkningen är hänvisningen till det kända förhållandet att för Amerikas egen ekonomiska utveckling på kort sikt utrikeshandeln — även om man betraktar dess marginala betydelse — spelar en relativt underordnad roll. Det är visserligen sant att många av Amerikas centralt ställda storföretag börjat föras över till ett större intresse för världsmarknaden, och detta torde ligga bakom utvecklingen i företagarkretsar till en mera frihandelsvänlig inställning. På ett tidigare stadium av kriget gjorde sig också gällande mycket vidlyftiga planer för långivning och export i stor skala till outvecklade regioner av världen. Som av de nyss anförda maximisiffrorna framgår gör sig nu en mycket kyligare bedömning av dessa möjligheter gällande. Man räknar i allmänhet icke med utrikeshandeln som en mera väsentlig hävstång för att efter kriget hålla uppe sysselsättningen i amerikansk industri.

Den andra reflexionen är följande. De för Amerikasmå talen är stora för världen. Går Amerika in i en kris och depression så tenderar både import och långivning att mycket kraftigt sjunka och resultatet blir att utkomstmöjligheterna försämras överallt i världen. I slutet av tjugutalet uppgick summan av dollars som Amerika ställde till världens förfogande genom köp av varor och tjänster samt långfristiga investeringar, till över 7 miljarder dollars årligen. 1932 hade denna siffra sjunkit till 2,4 miljarder eller endast 1/3 av 1929 års siffra. 900 miljoner av dessa 2,4 miljarder representerades av sådana betalningar av räntor och amorteringar på lån vilka icke erlades av de utländska låntagarna. De var m. a. o. en tvungen kapitalexport. Hade betalningarna fullgjorts så skulle Amerika år 1932 ställt till världens förfogande ett dollarbelopp motsvarande endast 1/5 av 1929 års siffra.

För balansen i världsekonomin är det av en ödesdiger betydelse att de internationella affärerna är så relativt betydelselösa ur Amerikas synpunkt och att de, delvis på grund av sin marginala plats i den amerikanska ekonomin, får variera inom så oerhört stora latituder. Strävanden är, som vi vet, å bane att genom internationell organisation skapa en säkerhet mot denna världsfara. Av framställningen i nästa avdelning om de internationella förhandlingarna rörande världens efterkrigsproblem kommer vi dessvärre icke att vinna någon trygg tilltro till att de skall föra till resultat inom den korta tid som står oss åter för att förebygga stora ekonomiska olyckor.

PROBLEMET

Överallt i världen synes man vara ense om att det andra världskriget kommer att bilda epok i den internationella ekonomiska samfärdselns historia. Ingen tycks vänta en återgång till mellankrigstidens villkor för den

internationella handeln, kapitalrörelserna, valutaförbindelserna och varuprisbildningen på världsmarknaden. Få skulle önska det ty dessa förhållanden räknas allmänt som ytterst otillfredsställande och labila. De betecknar för de allra flesta iakttagare en hjälplös drift emot det andra världskriget.

Inom kretsen av sakförståndiga råder det vidare en relativt stor enighet både om de specifika misstag inom den internationella ekonomiska politiken, som av olika stater begicks under detta ödesdigra interregnum mellan världshistoriens hittills båda största krig, och om den allmänna riktning vartill reformer bör sikta. Dessa insikter har som allmänna teser trängt djupare ned i folklagren än någonsin tidigare. Åtminstone gäller detta Amerika.

Vår samlade kunskap om hithörande ting är ofantligt mycket rikare än vid förra fredsslutet. Många fler experter arbetar träget att ytterligare utvidga detta vårt vetande och att omsätta det i praktiska förslag tillinternationella överenskommelser. De leds av en gemensamt delad insikt att, om icke en hållbar ny struktur för den internationella ekonomiska samfärdseln kan skapas omedelbart efter kriget, faran är överhängande för autarkisk stelkramp i den internationella handeln, stark förtvining av kapitalrörelserna och skadlig politisering av vad som blir kvar, fullständig oreda på valutaområdet, inflatoriska och deflatoriska kris- och depressionsutvecklingar i de nationella ekonomiska systemen överallt i världen och mycket allvarliga internationella spänningar för vilka den gamla termen handelskrig torde vara blott en eufemistisk omskrivning.

Under dessa förutsättningar skulle man kanske vänta att de internationella förhandlingar som nu pågår i Washington mellan de allierade nationerna verkligen utvecklar sig så fördelaktigt som tid efter annan propagandan västerifrån velat intala oss. Dessvärre torde denna uppfattning vara oriktig.

Vi kan också peka på vissa allmänna orsaker varför förhandlingarna hittills mestadels kört fast och nu står och stampar på fläcken. För det första har naturligtvis detta otäcka krig släppt lös barbaren i människomassorna och bl. a. stärkt nationalismen i alla nationer. Den mycket stora olikheten i tidigare kulturutveckling och politiska ideal mellan de folk som genom historiska tillfälligheter sammankastats i de Förenade nationerna, skillnaden i de öden de genomgått under kriget och ojämnheten i debördor de burit har varit ägnade att öka den inbördes misstron.

Kriget har vidare tvungit både Storbritannien och Amerika, de två stora demokratierna inom de Förenade nationerna, till en autarkisk tvångshushållning som det icke är så lätt att utan vidare avlösa. Den handel som ägt rum och de lån som givits mellan de Förenade nationerna har varit alldeles frånkopplade ekonomiska motiv och räknats som helt utom det normala. Betalningsbalanserna är i alla land fullkomligt bragta ur jämvikt. Valutakurserna är rena fiktioner. Statsfinanserna är på alla håll tyngda av oerhörda skuldbördor. Banksystemen har förlorat sin självständighet och mest blivit reservoarer för upptagning av statspapper i stället för kreditförmedlare mellan sparare och investerare.

Samtidigt har alla stater under tvångshushållningsepoken lärt sig varjehanda i fråga om att manipulera produktion, pris, konsumtion, inkomster, investeringar, kredit och handel. Alla stater är främst förbundna till att tvärsigenom och på andra sidan den väldiga ekonomiska omställningen vid krigsslutet tillförsäkra sina nationer full sysselsättning nästan genom vilka medel som helst, också handelspolitiska, — även om världen går under.Se mitt föredrag inför Nationalekonomiska föreningen den 6 mars 1943 "Det internationella återuppbyggnadsproblemet". Föredraget är avtryckt i Amerika mitt i världen, kapitel 10.Amerika har en strategisk ställning i de pågående internationella förhandlingarna. Washington har tagit ledningen. Men i Amerika har en betydelsefull opinionsförskjutning ägt rum.

För två år sedan var det amerikanska folkets inställning till de internationella problemen hoppfull och mycket positiv. Amerika befann sig då ännu i den nationella kris som Pearl Harborkatastrofen orsakat. Det amerikanska folket var då allmänt ej blott — liksom nu — enigt och fast beslutet att föra kriget till ett segerrikt slut. Man var även beredd att sätta sitt inflytande bakom strävandena att bygga upp en ny värld efter kriget — en trygg, god, demokratisk värld, fri från nöd och fruktan.

Sedan dess har, som i första avdelningen av denna bok skildrats, mycket hänt inom och utom Amerika som vänt

opinionen till en osäker, orolig, pessimistisk och även mera nationellt snål inställning till världsproblemen. I kongressen lamslår en koalition av reaktionära sydstatsdemokrater och konservativa republikaner Roosevelts regering på det inrikespolitiska området och vänder sig misstänksamt mot alla internationella utfästelser. Administrationen har berövats mycket av sin mest konstruktiva intelligens.

Regeringen stretar träget vidare. Sin internationella efterkrigspolitik söker den hägna genom propaganda och hemlig diplomati. Politiken läggs till rätta efter den enda linje som synes praktiskt framkomlig under kriget: den nya "realistiska politiken" vilken ju innefattar ett försökatt nå enighet mellan stormakterna medan den universella demokratiska organisationen av världens olika stater skjuts på framtiden. Denna linje är emellertid främmande för det amerikanska folkets moraliska medvetande och detta ökar oron och misstänksamheten.Andra kapitlet om stormaktspolitikens dilemma, som skildrar den politiska ramen till de internationella förhandlingar vilka i denna avdelning skall närmare belysas, bör läsas såsom bakgrund till det följande.

På detta vis förbereder händelsernas egen logik vad man nu med allt större sannolikhet måste befara kan komma att bli ett av historiens mest katastrofala misslyckanden: freden efter det andra världskriget.

VALUTASTABILISERINGEN

Genom publiceringen i början av april 1943 av de s. k. Keynes- och Whiteplanerna är vissa utgångspunkter för förhandlingarna om en internationell valutastabilisering förhållandevis välkända. En mycket omfattande vetenskaplig diskussion av de ursprungliga planerna och hela det internationella valutaproblemet har följt både i England och framför allt i Amerika. Det vore lockande att något referera denna diskussion och att självständigt fullfölja analysen. Teoretiska penningproblem är lika intressanta som någonsin schackgåtor och genren har ju av gammalt odlats i den svenska nationalekonomiska skolan alltifrån Davidson, Wicksell och Cassel. Denna frestelse skall jag nu motstå för att i stället söka belysa den praktiska och förhandlingspolitiska sidan av saken.

Så mycket må dock förutskickas att Keynesplanen som bekant syftar till upprättandet av en överstatlig clearingbank, en slags centralbankernas centralbank. Det skall inte behövas några insatser alls för att grunda banken. Banken skapar själv genom kreditgivning de medel den behöver och kan alltså aldrig bli utan rörelsekapital. Medlemsstaterna skall ges kvoter i banken i proportion till sin andel i världshandeln. Dessa kvoter skall bestämmainte bara deras ansvar för bankens förbindelser och deras rösträtt utan också storleken av de krediter som de skall kunna dra på vid behov.

Det har beräknats, att dessa kreditmöjligheter skulle kunna gå upp till 25—30 miljarder dollars — eller ett ännu mer fantastiskt belopp om vissa antydningar i planen om behovet av utvidgade kvoter skulle efterkommas. Då krediter blott skulle ges i samband med affärstransaktioner medlemsstaterna emellan, skulle alltså i realiteten kreditorstaterna få satsa allt kapitalet helt enkelt genom att samla upp fordringar på sina räkningar i banken. Debitorstaterna skulle få dessa väldiga krediter i princip utan ränta. Någon annan begränsning för en enskild stats kapitalinsats på denna väg än storleken av alla de andra staternas kvoter samt bankens allmänna kreditpolitik finns inte stipulerad.

Detta är naturligtvis ett drag i planen som särskilt oroar amerikanerna vilka som alla andra i allmänhet förutsätter att det blir knapphet på dollars i hela världen efter kriget. Keynes tröstar dem med att det kommer att stå dem alldeles fritt att minska sina tillgodohavanden i banken. De behöver ju bara stegra sin import och vara frikostiga i sin utländska långivning om de inte vill lägga sig till med mera guld. Men amerikanerna låter sig icke trösta så lätt. Här bryts intressen.

Medan Keynesplanen är våldsamt expansionistisk utmärks Whiteplanen av finansiell återhållsamhet. Denöverstatliga bank som White föreslår, skall ha ett andelskapital på bara 5 miljarder dollars av vilket belopp blott hälften behöver inbetalas genast. En mindre del av denna insats skall ske i guld, resten i medlemsstaternas egen valuta och i deras egna statspapper. Medlemsstaternas kreditmöjligheter skall enligt Whiteplanen i

allmänhet begränsas till samma belopp som deras insatskapital. Krediter skall vara räntebärande. Ingen stat skall annat än frivilligt behöva skaffa sig fordringar hos banken utöver insatskapitalet eller kunna tvingas att sälja sin valuta mot andra valutor.

Liksom Keynes sett till att enligt hans plan Storbritannien får högsta röstetalet bland nationerna så lagar White, genom att anknyta även till nationalinkomsten, att Förenta staterna får denna maktställning. För säkerhets skull tillfogar White en bestämmelse som i praktiken ger Förenta staterna vetorätt i alla viktigare frågor.

Båda planerna etablerar en ny monetär räkneenhet ("Bancor", resp. "Unitas") som sätts i relation till guld, i Keynesplanen dock med en mera framhävd möjlighet till ändrat guldvärde. Båda planerna syftar till en stabilisering av växelkurserna men skapar en mekanism för kursändringar vid behov. Whiteplanen synes göra växelkursändring något svårare än Keynesplanen men skillnaden är inte stor. Båda planerna syftar till en expansion av deninternationella handeln och en möjlighet att gradvis avskaffa valutakontroller, valutaspärrar, frusna krediter, olika kurs för samma valuta i olika användning, bilaterala clearingarrangemang och andra nymodigheter på valutaområdet från trettiotalet vilka anses utgöra hinder för den internationella ekonomiska samfärdseln.

Sedan genom dessa båda planer grundvalen lagts, fortsattes diskussionen mellan engelsmän och amerikaner under våren 1943. Under försommaren vidgades förhandlingskretsen till de andra staterna inom de Förenade nationerna vilka var för sig och i grupper fick diskutera frågan med Treasury. Därunder producerades flera nya varianter. Den viktigaste av dessa var den kanadensiska planen som syftade till att vara en kompromiss men som mycket nära anslöt sig till Whiteplanen.

Treasury förfärdigade därefter i juli en omarbetad amerikansk plan och en ingående textkommentar. Den omarbetade planen skiljer sig inte mycket från den ursprungliga. I september vidtog så nya förhandlingar mellan engelsmännen och amerikanerna. Avsikten var att nå enighet om en praktisk lösning som därefter skulle kunna underställas alla de andra staternas regeringar för konfirmation med möjlighet till detaljändringar. Försöket misslyckades.

Resultatet blev i stort sett blott en precisering av åsiktsdifferenserna vilken icke gjordes offentlig. Amerikanerna dolde knappast att eftersom det är de som är och blirhela världens fordringsägare medan Storbritannien blott är den främsta av de stater som behöver hjälp, måste Förenta staternas slutliga ståndpunktstagande bli avgörande för hur den överstatliga valutabanken till slut skall gestaltas. Keynesplanen var redan utslagen och diskussionen rör sig därefter endast om olika modifikationer av Whiteplanen.

Sovjetunionen som tidigare avhållit sig från deltagande i dessa diskussioner, har efter Moskvamötet låtit sig representeras av en valutadelegation som Treasury förhandlat med. Enligt tidningsnotiser förbereds nu en ny allmän förhandlingssejour till någon gång i vår eller sommar.

Just när denna skrift går i press når oss ett telegram som förmäler, att amerikanska och brittiska experter förenat sig om en gemensam plan att framlägga för denna konferens. Experterna från 32 andra stater, bland dem Sovjetunionen, har anslutit sig till kompromissen. Den följer i stort sett Whiteplanen. Kapitalfonden har emellertid utökats till 8—10 miljarder dollars. Det har även gjorts vissa andra modifikationer i riktning mot den brittiska ståndpunkten.

Till skillnad från de ursprungliga planerna förklaras det nu om kompromissplanen att denna skall träda i funktion först efter det att de första efterkrigsårens speciella problem lösts i annan ordning. Inget meddelande ges om någon överenskommelse hur dessa senare problemskall lösas. Ej heller synes man ha kunnat enas om bestämda principer för hur växelkurserna skall fixeras. Det understryks att kompromissplanens publicering icke får förstås såsom en förpliktande överenskommelse mellan regeringarna.

Med hänsyn till allt vad man vet om de starka meningsmotsättningarna inom och mellan Storbritannien och Amerika får kompromissplanens publicering icke tillmätas alltför stor politisk betydelse.

När vi skall försöka förklara varför engelsmännen och amerikanerna haft så svårt att komma överens i

valutafrågan, kan det vara skäl att börja med en uppräkning av alla de ting varom de har lätt att enas. Amerikanerna har ett starkt intresse att guldet icke skall demonetariseras. De har nu i sina valv guld på 23 miljarder dollars vilket är mer än två tredjedelar av allt guld i hela världen.

Vi kan således vänta att amerikanerna har ett starkt intresse att hålla uppe guldet och den saken märktes också tydligt i Whiteplanen. Men de största guldgruvorna ligger i Sydafrika och Storbritanniens imperieintresse leder därför i samma riktning, fastän knappast lika starkt, vilket märktes i Keynesplanen. Då guldproduktionen är stor i Sovjetunionen också kan det konstateras att "de tre storas" intressen sammanlöper i att bereda en hedrad och trygg plats åt guldet i världens penningsystem.Märkligt nog vill det se ut som om inte heller pund-dollarkursen skulle ge upphov till svårare intressekonflikter. Man kunde kanske vänta att engelsmännen, som förlorat större delen av sina inkomstgivande investeringar i utlandet och även av andra skäl ser fram emot oerhörda svårigheter med sin framtida betalningsbalans, skulle vara intresserade av att sänka pundvärdet för att stimulera exporten och dämma upp importen. Men engelsmännen lär inte ha tagit den ståndpunkten.

Att undvika en punddepreciering tycks till en början vara en äresak för engelsmännen. Vid bedömningen av detta skäl bör vi erinra oss att äran i detta fall inte behöver vara en tom stolthet. Det gäller ju att uppehålla världens respekt för den engelska valutan och för City som internationell penningmarknad i ett läge, när Storbritannien även vid gynnsammaste utveckling faktiskt för år framåt måste förbli en illikvid nation. En depreciering av pundet i en sådan situation kunde förvisso vara ett farligt äventyr.

Vidare är engelsmännen med skäl rädda för att en punddepreciering skulle kunna oförmånligt påverka relationen mellan export- och importpris. Importprisen kunde komma att stiga i pund räknade medan exportprisen inte följde med vilket skulle betyda en försämrad internationell bytesbalans för England.

Dessutom bereder sig tydligen engelsmännen i alla fall för att möta svårigheterna med betalningsbalansen genomolika slags inre och yttre regleringar av handeln. Då deprecieringen även om den inte genom att minska utlandets förtroende för pundets framtid skulle direkt förstora dessa svårigheter, i alla händelser inte mera väsentligt kän väntas minska dem, framstår det naturligt att skära till de planerade regleringarna så kraftigt att de även räcker att ersätta en eljest möjlig depreciering.

Slutligen räknar nog engelsmännen med sannolikheten av en fortsatt prisstegring i Amerika medan de menar att de själva kommer att kunna hålla sin prisnivå väl kontrollerad. Skulle en sådan utveckling gå för långt kunde det rentav bli ett brittiskt intresse att värdestegra pundet i förhållande till dollarn.

Då amerikanerna av konkurrensskäl inte vill ha en punddepreciering och — åtminstone för närvarande — inte gärna kan begära en pundappreciering, föreligger tydligen förutsättningar till enighet i fråga om pund-dollarkursen. För ryssarna kan ju frågor om valutakurserna överhuvudtaget inte vara av större intresse då de ju reglerar sin utrikeshandel centralt och monopolistiskt och därför alltid har möjligheter att kompensera kursförändringen genom ändringar av prisen.

Utifrån betraktad borde heller inte frågan om andra länders växelkurser ge anledning till alltför stora meningsskiljaktigheter mellan amerikaner och engelsmän. Engelsmännen har visserligen nu under kriget kommit i ett långt starkare ideologiskt beroende av denmanipulatoriskt inställde Lord Keynes och hyser uppenbarligen mycket allmänt en förkärlek för större frihet och rörlighet i penningsystemet än de mer ortodoxa amerikanerna.

Men man tycks rätt allmänt ha kommit överens om att stor frihet skall lämnas de nu ockuperade staterna och likaså stater som beror av en ensidig export att reglera sina valutor ungefär som de finner gott, med bara den säkerhetsgränsen att de icke skall tillåtas att löpa ut i inflation på egen hand och heller inte använda växelkursändringar som handelspolitiska vapen i den kortsiktiga nationella konkurrensen om exportmarknaderna. Andra stater, som t. ex. Sverige, bör däremot enligt både engelsk och amerikansk uppfattning bringas att hålla fasta kurser.

Amerikanernas krav på en begränsad kapitalfond, en viss kapitalinsats i bottnen på den överstatliga valutabanken, en väsentlig guldinsats och en strängt begränsad kreditgivning från varje enskilt land mötte

däremot engelsmännens motstånd. I och för sig framstår visserligen kraven rimliga nog. Men engelsmännens egentliga intresse i hela planen och särskilt deras intresse i att lägga den expansivt är naturligtvis i första hand att därigenom få den stora och billiga valutakredit som de nödvändigtvis behöver omedelbart efter kriget för att klara sin betalningsbalans. Whiteplanen skulle ge dem för litet kredit. Och där har tydligen förhandlingarna stått och stampat.Den utomstående frågar sig naturligtvis varför en så enkel sak gjorts så krånglig. Om man skilde ut och tillfredsställde Storbritanniens akuta behov av ett stort likviditetslån borde hela valutastabiliseringsproblemet kunna förenklas oerhört och framför allt inte kräva en så väldig kreditbas som engelsmännen krävt.

Detta har understundom påpekats från privatbankshåll. Leon Fraser, presidenten för First National Bank of New York, har varit taktlös nog att rentut föreslå som första steg i valutastabiliseringen en guldkredit till Storbritannien på 5 miljarder dollars (och dessutom en omedelbar avskrivning både av krigslånen från förra kriget och av nettoförbindelserna till Amerika på grund av leveranserna enligt låne- och uthyrningslagen under detta krig). Men han ropade i öknen.

Uppenbarligen vill inte engelsmännen klara sin likviditet med ett reguljärt lån. Man kan också förstå att Storbritanniens kreditrelationer — med krigsskulderna till Amerika från första världskriget fortfarande ouppklarade, en väldig inre och yttre upplåning nytillkommen nu under andra världskriget och så till på köpet de alltjämt odefinierade men ständigt växande låne- och uthyrningsskulderna till Amerika — är så pass tillkrånglade att en ytterligare kreditkategori kan kännas ömtålig.

När emellertid amerikanerna inte låtit rucka på sig i expansionistisk riktning i fråga om den överstatliga valutabanken drevs engelsmännen in på frågorna omAmerikas konjunktur- och handelspolitik och om konkurrensen om marknaderna i världen. Vilket utlopp för brittisk export kunde amerikanerna garantera engelsmännen om de skulle lämnas att klara sin förtvivlade betalningsbalans efter kriget utan Keynesplanens vidlyftiga underskottsarrangemang?

Därmed har diskussionen lämnat den specifika valutafrågan och flutit ut i efterkrigstidens hela olösta ekonomiska politik. Om amerikanerna då i förtvivlan slår upp händerna och engelsmännen svarar med att skissera sina hoppfulla idéer om bilateral handelsreglering inom ett återupprättat och förstärkt sterlingblock samt hela sin protektionistiska kartellpolitik vilket allt måste verka som ett rött skynke för amerikanerna, så har konversationen låst sig.

Nu är det klart att förhandlingarna inte i allmänhet följer den linjen ända ut. Vanligtvis diskuterar man väl någon teknisk detalj. Men huvudfrågeställningen är den angivna.

Ett minst lika svårt hinder som den bristande enigheten mellan engelsmännen och amerikanerna bildar emellertid bankvärldens och kongressens motstånd. Som redan nämnts har från amerikansk sida Treasury monopoliserat valutaförhandlingarna. Experter från andra grenar av administrationen — närmast Federal ReserveBoard (centralbanken) och State Department (utrikesdepartementet) — har varit inkallade blott för att yttra sig i särskilda delproblem. Maktkoncentrationen är i själva verket än fullständigare eftersom inom Treasury en man, Dr Henry D. White, understatssekreterare hos Secretary Morgenthau, gjort sig enväldig på området. Whites maktställning grundar sig på Morgenthaus oreserverade stöd.

Den amerikanska förhandlaren kan inte garantera att hans land verkligen följer honom om en uppgörelse kommer till stånd. Det bör påminnas om att Mr. Morgenthau och hela Treasury har en mycket svag ställning i kongressen och numera regelbundet får nästan alla sina viktigare förslag förkastade eller alldeles omstöpta. De är lika misstrodda i bankvärlden.

I förhållande till kongressen var det naturligtvis ett taktiskt misstag att låta förslaget få namn av en person utom kongressen och till på köpet av en tjänsteman i det illa tålda Treasury. Det var dessutom ett misstag av Treasury att presentera en i detalj utformad konstitution för valutabanken, vilket Whiteplanen är, i stället för en expertutredning vari själva problemen särlades och principiella linjer för dess lösande uppdrogs. Whiteplanen innehåller överhuvudtaget ingenting av detta. Den saknar alldeles motivering. Den har liknats vid en "bill" i

kongressen fastän utan "preamble".

Kongressen misstänker — f. ö. inte utan skäl — att vadTreasury här söker driva igenom utan en diskuterande motivering, är något helt annat än det ges sken av att vara. Det kallas en valutastabiliseringsplan men under den oskyldiga täckelsen döljer sig uppenbarligen ett jättelån till Storbritannien och andra illikvida stater. I kongressen frågar man varför detta icke får vara detta. Vore det inte redigare att föreslå en reguljär kredit åt de stater som behöver det och först överväga den saken för att sedan se efter vad som möjligen måste göras för att stabilisera valutorna på längre sikt?

Man vänder sig således mot den sammanblandning av långa och korta kreditbehov som onekligen föreligger i både den engelska och den amerikanska valutaplanen och det sammantvingande under en formel som bägge planerna gör av de två artskilda problemen: hur en provisorisk internationell ordning efter kriget skall kunna återupprättas och hur denna därefter skall kunna gradvis stabiliseras och förbättras. I kompromissplanen har man uppenbarligen mött denna kritik genom att inskränka sig till en organisation för den senare tidsperioden. Men till dess en tillfredsställande lösning vunnits för den omedelbara efterkrigstidens problem, blir då hela planen av en utpräglat akademisk karaktär.

Inom bankvärlden möter en liknande kritik. Som viktigast ser man i allmänhet åvägabringandet av en valutauppgörelse mellan Storbritannien och Amerika på basen av guldmyntfot och en fast pund-dollarrelation. De andraländerna kan då lätt finna sina jämviktslägen i förhållande till denna valutaaxel.

En hel mängd svåra internationella kreditfrågor återstår visserligen att ordna efter kriget. Men man misstror Treasury och den vidlyftiga organisation White spekulerat ut. Skall det skapas en internationell bank bör denna växa fram ur kreditmarknadens egna behov och intentioner. Den skall inte vara en skrivbords- och förhandlingsprodukt.

Meningarna växlar naturligtvis men med det sagda har jag nog träffat en huvudlinje i de uppfattningar som hyses i bankkretsar. För min del menar jag att man där underskattar behovet av en överstatlig organisation på valutaområdet både under övergångstiden omedelbart efter kriget och på längre sikt. Å andra sidan vill jag icke dölja att jag anser, att både Keynes- och Whiteplanerna sakligt och politiskt är felkonstruerade just däri att de på ett nästan ohjälpligt sätt sammanblandat illikviditets-, valuta- och kreditproblemen under den omedelbara efterkrigstiden och på längre sikt.

De har gjort motsatsen till vad en vetenskaplig analys skall göra, nämligen att särlägga. Så går det för resten ofta när experter skall vara politiker. De blir lätt för naivt politiska och söker för opportuna lösningar. De lyckas då stundom trassla till både sakfrågorna och politiken. Vad beträffar Keynes med hans geniala, ironiska men i grunden mycket vänliga människokännedomöverraskar detta faktiskt. Hans läggning för fintliga intelligenskonstruktioner har tydligen denna gång övermannat hans sunda förstånd. I fråga om White är det nog en allmän uppfattning att han har haft en väsentlig del av skulden för att denna världsviktiga angelägenhet för tillfället gått i baklås.

Treasury kommer att sörja för fördelaktig internationell publicitet för sina valutastabiliseringsplaner allt framgent. För min del uppskattar jag sannolikheten för en politisk lösning under detta år knappast högre än till 10 procent.

Sveriges intresse för dessa förhandlingar kan tillsvidare icke vara annat än den vänligt intresserade åskådarens. Vi kommer för övrigt icke att beredas möjlighet att deltaga. Meningen är att vi skall lämnas att ansöka om inträde i en institution vars konstitution vi icke haft någon möjlighet att påverka. Vi har ju på området en viss prestige både för vårt solida och upplysta bankväsen, våra sunda statsfinanser och vår moderna budgetordning och för svenska vetenskapsmäns insatser i penningteori och penningpolitik. Man är älskvärd nog att antyda att man är angelägen om att vi skall ansluta oss till och stödja institutionen så snart den kommit till stånd.

Skulle man verkligen lyckas att skapa en dylik överstatlig valutabank, om inte i år så kanske nästa år elleråret därpå, möjligtvis då med en helt annan uppsättning av personer i Treasury, kan vi naturligtvis i längden knappast

underlåta att träda in i den. Det finns ju även tvångsmedel som kommer att tillgripas om vi tredskas. Och vi har i själva verket föga anledning att tredskas. Ordning på valutaområdet är även ett svenskt intresse — låt vara att svensk medverkan icke i högre grad kan främja detta intresse, allra helst vi icke får deltaga i de förberedande förhandlingarna.

Av samma skäl kan vi emellertid utan att skada några berättigade internationella intressen ägna både kraft och tid åt att noga granska projekten i alla sömmar. Vår undantagsplats på världsteaterns parkett medan de andra agerar på scenen, bör utnyttjas till observation och kritisk eftertanke, på ett senare stadium måhända även till ett mera konstruktivt tillrättaläggande av hur på det internationella planet intressena står och möjligheterna öppnar sig.

DEN INTERNATIONELLA INVESTERINGSBANKEN

Sedan rätt länge har i de inre cirklarna diskuterats olika utkast till en överstatlig investeringsbank. Under den mycket positiva stämning för internationellt ekonomiskt samarbete efter kriget som rådde första året efter Pearl Harbor fanns det i Amerika ett livligt intresse för stora lån till främmande länder. Dessa planer ingick i programmet för att "vinna freden" genom att bygga upp en fridsam, demokratisk, lycklig värld, där alla folk skulle vara fria från nöd och fruktan och där de fattiga och exploaterade regionernas standard skulle stegras till människovärdig nivå.Se Amerika mitt i världen, sid. 22 ff. och 102 ff.

Framför allt ville man genom att ställa kapital och teknik till förfogande kraftigt stödja industrialiseringen och höja den ekonomiska, hygieniska och kulturella nivån i mindre utvecklade områden av världen såsom Kina, Indien och hela Asien, Afrika och Sydamerika. Den söndertrasade europeiska kontinenten undantogs den tiden icke principiellt från dessa planer. Sovjetunionens stora kapitalbehov framhölls emellertid särskilt.

Dessa investeringslån skulle samtidigt tjäna till att skapa avsättning och full sysselsättning för Amerikas ochde andra högindustriella ländernas väldiga produktionskapacitet som ju icke minst inom metall- och maskintillverkningen under kriget stegrats ofantligt. Det gällde helt enkelt att genom internationellt samarbete skapa nya industriella expansionsområden sedan de gamla överutbyggts. När man såg frågan solidariskt ur världsinkomstens synpunkt fick småaktiga räntabilitetshänsyn vika liksom de tidigare fått vika när investeringsprojekt inom de enskilda staterna bedömts ur nationalinkomstens synpunkt.

Dessvärre har sedan dessa planer först slog ut i blom mycket hänt, som stämt ner amerikanernas tilltro till den fred som vi nu för varje dag kommer allt närmare, och därmed även minskat deras generositet gentemot världen.

Klarheten om att engelsmännen och de andra europeiska kolonibesittande staterna inte är intresserade i kolonialimperialismens likvidering har härvid varit av mycket stor betydelse fastän det sällan berörs i den offentliga diskussionen. Det är mycket som amerikanerna vore beredda att göra för fria, fattiga, uppåtsträvande folk men som de inte vill göra för att stötta det brittiska imperiet, för att inte tala om det belgiska, det holländska eller det franska. Afrika och stora delar av Fjärran östern trycks därför nu tillbaka från amerikanernas investeringsintresse.Sovjetunionen oroar, som redan sagts, genom sina gränskrav det amerikanska samvetet. Affärerna med Sovjetunionen lösgör sig i alla händelser till en fråga för sig utan stort samband med den allmänna investeringsplanen.

De latinamerikanska republikerna är kraftigt missnöjda med det monopolistiska tryck som Amerika och England lagt över hela deras ekonomi under kriget. De samlar dessutom nu valutareserver och blir alltmera sturska. De ser med åtskillig misstro på amerikanernas vänliga investeringsintresse.

När Kina för initierade amerikaner nu börjar stiga ut ur det första krigsbrödraskapets romantiska dimma så visar det sig naturligtvis vara ett pinat, splittrat, korrumperat välde med små utsikter för ett snabbt uppbyggande av en sådan fast, progressiv ordning som förutsätts för att stora investeringar skulle kunna göras med rimlig grad av trygghet.

För stora återuppbyggnadslån till Europa har intresset denna gång aldrig varit särskilt stort. Minnena av

Tysklands cyniska skuldsättning förra gången glöms inte fort i fordringsägarlandet. De stigande möjligheterna att Europa kommer att delas upp i en brittisk och en rysk intressesfär, tenderar att ta bort det amerikanska investeringsintresse för Europas räkning som kunde återstå.

Under tiden har också själva intresset för ett exportöverskott dämpats i Amerika. Alla initierade vet naturligtvis att Amerika aldrig kommer att få något tillbakaför vare sig de alltjämt oreglerade krigslånen från första världskriget eller för nettotillgodohavandena på grund av låne- och uthyrningsleveranserna under det andra världskriget. De förståndigare kan säga sig att det även är i Amerikas intresse att de fortast möjligt skrivs av.

Men inte ens denna mest välvilliga inställning är ägnad att göra amerikanerna intresserade för nya lån. Hur skulle amerikanerna någonsin kunna få betalt för dem? Opinionen är nämligen icke mogen för den mycket radikala och självförnekande åsikten att Amerika skulle under formen av lån skänka bort ett väldigt exportöverskott år efter år bara för att hålla sin produktion i gång och bevara världen i övrigt progressiv, tillfredsställd och fredlig.

Även i och för sig framstår en stor export inte alls önsklig för många amerikaner, i synnerhet icke omedelbart efter kriget. Den komme då att till stor del inrikta sig på knappa varor och verka inflationsdrivande. Allt oftare hör man nu framhållas även i expertkretsar, att utlandet icke kan begära att få importera vad det vill och hur mycket det vill från Amerika.

Jag har redan påpekat att när amerikanerna räknar upp de faktorer som är gynnsamma för ett vidmakthållande av krigstidens våldsamma högkonjunktur, en stor export vanligen icke figurerar bland dessa faktorer. Även i exportintresserade kretsar stannar man numera vidmycket måttliga belopp när framtidens export och utlåning till främmande länder beräknas.

Genom utvecklingen till konservatism i den inre politiken sedan valet hösten 1942 har vidare privatbankernas män fått stigande mod och ökat inflytande. I den amerikanska bankvärlden står man av naturliga skäl mycket skeptiskt till planerna på en vidlyftig socialpolitisk långivning i världsformat. Vad av utländsk långivning som skall medgivas vill man dessutom helst göra själv, fastän kanske med staten som riskbärare. Mot de kringflygande planerna på en överstatlig investeringsbank förhåller man sig på bankhåll lika kritisk och på grund av samma slags intressen som svenska grossister mot ett statligt kaffeimportmonopol.

Medan dessa politiska och psykologiska processer pågått har i de successiva utkasten den projekterade överstatliga investeringsbanken oavbrutet krympt till sina proportioner. Räntesatserna har i stället stigit och kraven på bankmässiga garantier skärpts. Anpassningen till de privata finansinstitutens intressen har gjorts fullständigare.

Eftersom Storbritannien inga krediter har att avvara — utan bara i gynnsammaste fall kan tjäna som kreditförmedlare med Förenta staterna som förläggare — har ansvaret för denna plans utformning nästan odelat fallitpå amerikanerna och där närmast på Treasury, d. v. s. Mr. White. Planen lär ännu i höstas inte ha diskuterats mera i detalj ens med engelsmännen.

Publiceringen av projektet sköttes inte på det lyckligaste sättet ur inre amerikansk synpunkt. Kongressmännen som från alla håll hört talas om Treasurys planer på en investeringsbank men själva inte fått del av den, började mot hösten 1943 kälta på att bli underrättade om vad det hela gällde. I oktober begick så en engelsk finanstidning den indiskretionen att referera ett utkast.

Det är nu i Amerika en allmän missnöjesanledning att engelsmännen tillåts att göra "scoops". Treasury fick hastigt laga till en kommuniké: "Guiding Principles for a Proposed United Nation's Bank for Reconstruction and Development" och i november publicera ett något fullständigare utkast som samtidigt översändes till finansministrarna i alla de Förenade nationerna. Projektet skall upptagas till övervägande i samband med de stundande valutaförhandlingarna.

Enligt denna plan skulle investeringsbanken ha ett insatskapital på 10 miljarder dollars. Blott 20 procent skulle omedelbart inbetalas, en mindre del i guld och resten i nationell valuta. Aktiekapitalet skulle fördelas mellan de Förenade nationerna efter en formel som lägger en tredjedel av insatsen på Förenta staterna. Med vederbörande

stats tillstånd skall banken kunna utge och sälja sina egna obligationer eller andra värdepapper som denförvärvat. Reglerna om administrationen av banken m. m. är utformade rätt parallellt med motsvarande regler för valutabanken.

Motiveringen för investeringsbankens grundande är tämligen självgiven. Den behövs för att inte valutabanken redan från början skall storkna i frusna krediter. Den behövs vidare för att i gemensamt intresse underlätta återuppbyggnadsarbetet i krigshärjade länder och för att påskynda industrialiseringen i efterblivna regioner. Mycket mera allmänt måste det befaras en stockning i de internationella långfristiga krediterna om inte staterna träder in organiserande och garanterande.

Påtaglig möda har nedlagts vid planens utarbetning för att lugna privatbanksintressena. Banken skall till en början aldrig konkurrera om att möta sådana investeringsbehov, som privatkapitalet är villigt att utan den överstatliga bankens mellankomst tillgodose. Dess huvudsyfte skall vidare blott vara att förmå privata finansinstitut att ge sig in på sådana investeringar utomlands som de eljest ej skulle överväga.

För detta ändamål skall banken kunna ställa sin garanti som pant. Den skall också tillsammans med privata finansinstitut kunna deltaga med egna medel i långivningen. I yttersta fall, d. v. s. om privat kapital ej ens med bankens borgen och bistånd står till förfogande, skall banken själv ge lån.Banken skall i sin verksamhet lägga enbart ekonomiska synpunkter på låneverksamheten och icke belasta sin portfölj med finansiellt osunda investeringar. Den skall alltid i det land där investeringen sker, kräva regeringens fulla borgen för både kapital och ränta såvida inte lånet givits till regeringen själv. Banken skall förbehålla sig en skälig ersättning för den risk den påtar sig genom lån eller borgen. Detta betyder att krediterna måste bli mycket kostsammare än man i tidigare utkast räknat med.

Man kan utgå från att engelsmännen inte kan ha något att invända mot grundandet av en sådan bank. Det kapital som faktiskt sätts i rörelse genom banken måste ju till allra största delen i sista hand komma från Amerika. Det bör kunna skapa marknader även för brittisk export. Som banken skisserats inskränker den inte ens de möjligheter City kan ha att verka som kreditförmedlare ty banken skall ju icke konkurrera med enskild bankverksamhet. Genom banken kan vidare brittiska investeringar finansieras, framför allt i kolonierna. Sovjetunionen kan blott ha ett positivt intresse av att ett nytt utlåningsorgan tillskapas.

De privata finansinstituten i Amerika borde, som banken nu slutligt upplagts, heller icke ha alltför stora skäl att ställa sig avvisande men däremot mycket viktiga intressen att noga syna bankens administration ochfinansiella sundhet. Åtminstone fram till julen 1943 kom i banktidskrifterna ingen nedgörande kritik mot den överstatliga investeringsbanken lik den kritik som tidigare mött valutabanken.

Den största svårigheten bildas ånyo av kongressen. Det gäller ju för det första att vinna kongressen för den uppfattningen att Amerika överhuvudtaget bör vara berett att ställa stora krediter till utlandets förfogande efter kriget. Som jag redan påpekat har vinden inte blåst i den riktningen det senaste året.

Men vidare gäller det att få kongressen att vara beredd att låta denna kredit flyta genom en överstatlig investeringsbank i stället för genom en helt amerikansk statsbank. En dylik amerikansk "Export Import Bank" har ju redan tillskapats och även fungerat för de sydamerikanska affärerna.

Ett argument för den överstatliga banken framför en helt amerikansk exportbank är att Amerika då inte behöver satsa hela riskkapitalet självt. Ett argument emot — som väger desto tyngre eftersom ju Amerika ej blott skall svara för en tredjedel av insatskapitalet utan väl för huvuddelen av det verkliga lånekapitalet — är givetvis att krediterna då inte blir förbehållna amerikansk export.

Marken är ännu inte alls förberedd för detta projekts förverkligande. Beslut om instiftandet av denna bank ärnäppeligen att vänta inom detta år. Vad som anmärkts till de politiska aspekterna av valutaproblemet gäller till stor del även i fråga om den överstatliga investeringsbanken.

I Sveriges intresse ligger det utan tvivel att en sådan bank kommer till stånd och att den får en bärig grundval och en försiktig men kraftfull ledning. Vi kommer inte att bli inbjudna att deltaga i dess stiftande. Men man kommer

efteråt att vara angelägen att få oss med.

Ur svensk synpunkt måste det framför allt vara viktigt att noga granska bankens konstitution med hänsyn till den internationella handelns frihet, så att krediten blir alldeles frikopplad från frågan om i vilket land inköpen skall göras. Eljest kan det befaras att banken bara blir ett instrument för den ekonomiska stormaktsimperialismen.

Utkastet från Treasury är mycket bestämt på denna punkt. Men liksom beträffande den föreslagna valutabanken kommer det även beträffande investeringsbanken att vara för oss mycket betydelsefullt, inte bara hur konstitutionen skrivs utan även hur bankens ledning och förvaltning faktiskt kommer att handhas.

INTERNATIONELLA RÅVARUPRISKARTELLER

En av de svåraste vanföreställningarna i mellankrigstidens politiska tänkande — som liksom en hel hop andra kringflytande ekonomiska tokerier infogades i den antirationalistiska nazistiska ideologin och således inte varit utan skuld till det andra världskrigets uppkomst — var tesen om knappheten på råvaror. I verkligheten bottnade tvärtom trettiotalets världsdepression bland annat i överproduktionen av råvaror. Det fanns alldeles för gott om råvaror. Råvarorna var för billiga och däri låg bekymret. De råvaruproducerande länderna på andra sidan oceanerna utarmades. Krediter där blev frusna. Deras valutor råkade i oreda. För oss förstördes dessa länder som marknader för våra industriprodukter.

Det finns alla utsikter att samma tragiska växelspel skall i forcerat tempo återuppföras igen efter det andra världskriget, om internationella åtgärder icke vidtas för att höja och stabilisera råvarupriserna. Kriget självt har i de flesta hänseenden bara ytterligare stegrat bristen på jämvikt mellan utbud och efterfrågan på råvaror. Det är naturligt att bland de frågor det nu förhandlas om i Washington också hör det som där ute med ett förmildrande uttryckssätt kallas "Commodity Agreements" eller"Commodity Arrangements", men som på ren svenska betyder internationella råvarupriskarteller. (Karteller är i Amerika ett fult ord sedan den frejdiga antimonopolkämpen, numera domaren, Thurman Arnold för ett par år sedan skickligt började använda detta hittills i Amerika föga brukade ord för att suggerera in föreställningen om något tyskt, hemskt och hemligt anslag mot människorna och deras lycka.)

Åtgärder att reglera de internationella råvarumarknaderna är ingenting nytt. En mycket lärorik historia skulle kunna skrivas därom. Ingreppen har gällt socker, gummi, tenn, kaffe, kött, vete och en hel mängd andra varor. De har ofta varit statssanktionerade. Metoderna har innefattat lagring och reglerad produktionsbegränsning, prisbindning och uppdelning av marknaderna. Överenskommelserna som ibland innefattat även importländerna, har varit förbundna med importtullar, skatter, exportpremier och olika slags dubbelprissystem.

Regleringsåtgärderna har i allmänhet lidit av bristande nationalekonomisk klarsyn. Kortsiktiga producentintressen har dominerat, ofta till producenternas egen skada, stundom till deras ruin. Ibland har man bokstavligen försökt det omöjliga och följaktligen misslyckats. Åtgärderna har ofta inte omfattat en tillräckligt stor del av utbudet och efterfrågan. Tillräckliga kapitalresurser harofta inte stått bakom. Det internationella samarbetet har brustit. Historien, om den skrevs, skulle styckevis ägna sig väl som en frihandelspredikan. Ändock måste vi dra oss till minnes att enbart frihandel klarar icke problemet.

Det andra världskriget har avbrutit alla normala handelsförbindelser och erbjuder möjligheter till en ny start. En utgångspunkt för diskussionen bildade vissa förslag från det stora råvaruimportlandet Storbritannien som ju dessutom har så betydelsefulla producentintressen på andra sidan haven. Keynes och Robbins framkastade tanken att råvaruprisproblemet skulle kunna lösas helt enkelt genom en lagring som i storlek fick växla med prisens höjd.

Ett system med "buffer stocks" som finge växa vid låga pris och säljas ut vid höga skulle icke strida mot frihandelsgrundsatsen. Ingen rimlig lagring kunde nämligen i längden hindra sådana prisfall som betingas av ändrade produktions- och konsumtionsförhållanden. Men säsong- och årsfluktuationerna kunde utplånas.

Från producentländerna svarade man med att understryka att "buffer stocks" var bra men att de icke löste problemet. Problemet består nämligen icke bara i att prisen flukterar på ett skadligt sätt. Dessutom är prisen för låga vilket trycker ner producentländerna i fattigdom. Dessa måste därför gå samman och reglera, d. v. s. inskränka, produktionen. De skulle inte behöva gå så långti produktionsregleringar om importländerna ville öppna sina marknader och köpa mera. Grundfelen är att producentländerna är överbefolkade, underindustrialiserade regioner, medan importländerna ävlas att genom protektionistiska åtgärder hålla uppe en dyr produktion och därvid genom de höga prisen minska konsumtionen.

Från producenthåll framhölls även att om en produktionskontroll inte kan ordnas genom internationella överenskommelser så blir producentländerna tvungna att ensamma gå i kartell. Men helst ville man också ha med importländerna i överenskommelsen.

I de förhandlingar som nu äger rum håller det på att utbildas en teori för hur råvaruprisproblemet skulle kunna hyfsas. Ett kartellsystem är nödvändigt. Men det bör saneras genom att lyftas upp till planet av allmänt internationella statsöverenskommelser.

Man tänker sig i allmänhet ett överstatligt organ, parallellt med valutabanken och investeringsbanken. Detta organ skall övervaka kartellernas marknads- och produktionsregleringar och främja nya kartellers utbyggnad. Somliga är djärva nog att vilja låta detta överstatliga organ självt ta hand om och finansiera den internationella handeln med råvaror eller åtminstone lagringen av "buffer stocks".

I dessa internationella kartellöverenskommelser bör importländerna ges ett lika stort röstetal tillsammans som exportländerna vid regleringarnas bestämmande ochframför allt vid fastställandet av de maximi- och minimipris mellan vilka prisbildningen på råvaror skall stängas inne. I överenskommelsen bör inarbetas åtgärder mot exportsubventioner och likaså mot importtullar och andra importhinder.

Överhuvud bör syftemålet vara att nå en naturlig fördelning av produktionen ur ekonomisk produktivitetssynpunkt och därtill en utvidgning av konsumtionen. Regler bör vidare utformas som säkrar arbetarna i produktionsländerna en rimlig andel av de högre och stabilare produktprisen i form av förbättrade löner och arbetsförhållanden.

Det finns redan ett par internationella överenskommelser som fullföljer dessa nya tankar om en "organiserad frihandel". Ett av dem är det internationella veteavtalet från sommaren 1942.

Detta är icke det första försöket att reglera den internationella vetehandeln. 1932 slöts ett veteavtal mellan 22 nationer, men det brast sönder inom ett år. Kommittéer och sekretariat överlevde och hade just innan kriget bröt ut kommit långt i förberedelserna till ett nytt avtal.

Genom kriget växte till en början vetelagren ofantligt. De fyra största producentländerna, Förenta staterna, Kanada, Australien och Argentina, underhandlade 1941och 1942 i Washington med Storbritannien som är det största importlandet. Ett förslag till ett internationellt veteavtal — vilket i mycket följer de nya grundsatser som ovan antytts — publicerades i juli 1942. Det skall i sinom tid efter krigets slut underställas en konferens med representanter från alla stater med intresse i vetehandeln.

De nämnda fem staterna förpliktade sig samtidigt att omedelbart sätta vissa av avtalets regler i kraft för egen del, bl. a. en klausul om avsättning av en jättefond av vete för nödhjälpsarbetet. Det internationella veterådet upprättades.

Veteöverskottet som höll på att växa till oerhörda mått har därefter bragts ned genom produktionsregleringar och genom användning av vete till svinutfodring. I Argentina som haft ont om kol liksom vi, har stora mängder av vete dessutom förbrukats som bränsle. Ändock kommer om kriget inte blir alltför långt och årets skörd inte alltför dålig, vete sannolikt att bli ett av de få livsmedel varpå det icke skall råda brist under nödhjälpstiden.

Det finns de som påyrkat att man rentav skulle begagna denna tid av beroende för de ekonomiskt mera utvecklade europeiska staterna till att hårdhänt vänja dem av med sin ur världsekonomiska synpunkter

irrationella envishet att producera dyrt vete fastän de transoceana länderna blott är alltför villiga att exportera vetetill dem mycket billigare. Det kunde göras genom att nödhjälpen gavs den formen att man sålde obegränsade mängder vete så billigt att det inte kunde löna sig för dem att fortsätta med den produktionen. De kunde samtidigt ges medel att köpa vetet. Folk kan ju icke ha råd att avvisa nödhjälp. Och de bör ju rimligtvis hindras från att låta nödhjälpen kliva över självpålagda tullar och andra handelshinder.

Ett annat komplex av internationella överenskommelser som pekar i samma riktning är resolutionerna vid konferensen i Hot Springs i maj och juni 1943. Den gällde både produktionen och konsumtionen av alla slags jordbruksförnödenheter. Resolutionerna gav en allmän rekommendation åt planerna på råvarupriskarteller av den typ som nyss karakteriserades med slagordet "organiserad frihandel".

Konferensen dominerades helt av konsumenthumanitära strävanden och gav särskild tyngd åt expansionskravet. Dess praktiska resultat var tillsättandet av en interimskommitté, som nu förbereder framläggandet av ett förslag om en överstatlig jordbruks- och livsmedelsorganisation som skall stå parallell med valuta- och investeringsbankerna och med råvarukartellorganet. Denna organisation skall bl. a. överta det internationella jordbruksinstitutet i Rom. Det kan intressera oss svenskar att kommittén överväger att ta in även skogsbruket inom organisationen.Det är tydligt att både engelsmännen och amerikanerna i allmänhet har blivit åtskilligt reserverade inför konferensens mera revolutionära förslag. De har fått "kalla fötter" som amerikanerna säger. Det är mycket sannolikt att interimskommittén kommer med ett utarbetat förslag om en överstatlig jordbruks- och livsmedelsorganisation och att en konstituerande internationell konferens kommer att sammankallas, kanske inom de närmaste månaderna. Men även om organisationen sätts ut i livet kommer dess funktioner till en början att bli begränsade till fromma studier och till förslag om nya konferenser. Den kommer näppeligen att ges några som helst exekutiva funktioner.

En av anledningarna till denna min mera pessimistiska syn på handläggningen av världens jordbruks- och livsmedelsfråga är Amerikas egen jordbrukspolitik sådan den utvecklat sig under de allra sista åren. Det såg en tid ut som om Amerika efter kriget skulle sätta in sitt inflytande på att sanera den internationella jordbrukspolitiken, bl. a. genom att utrota exportsubventioner m. m. Nu styr Amerika självt ut i en högprotektionistisk jordbrukspolitik med exportpremier, dubbla prisnivåer, antimargarinlagar och hela det jordbruksprotektionistiska registret. Vi märker spåren av farmarblockets maktställning i amerikansk politik efter novembervalen 1942.

Det goda inflytandet i världen är således icke längre att räkna på. Men ett par år efter krigets slutkommer den stora överproduktionskrisen. Med den räknar många reformatoriskt inriktade experter som de stora möjligheternas tid. Då kan kanske världens nationer bringas tillsammans i en enig ansträngning att äntligen göra rent hus med denna förvända politik som gör jordbruksprodukternas pris låga för de viktigaste producenterna och höga för de flesta konsumenterna och som vidmakthåller paradoxen av samtidig överproduktion och underkonsumtion i världen. Men kanske kommer nästa överproduktionskris liksom den förra att bara splittra nationerna än längre i utarmade jordbruksautarkier.

Men låt oss återvända till huvudfrågan om råvarupriskartellerna. Det råder ingalunda enighet bland de sakkunniga om den vackra teori för deras framtida gestaltning som nyss skisserades. Somliga befarar att trots alla säkerhetsspärrar resultatet dock blir oskäliga monopolpris. Man framhåller att även om underskottsländerna ges lika röstetal som överskottsländerna blir det ändå producenterna som kommer att dominera prissättningen. I underskottsländerna blir det således de protektionssökande producenterna som kommer att vara intresserade och hålla sig framme medan konsumenterna i de flesta land är oorganiserade.

Man framkastar vidare att kartellerna inte går till roten av det onda och att de som alla karteller kommeratt konservera oräntabel produktion och alla slags jämviktsrubbningar, framför allt om prisutvecklingen är fallande. Somliga framhåller att högre produktpris bara kommer att leda till höjda jordvärden och lämna de verkliga producenterna, d. v. s. arbetarna, lika fattiga. De litar med andra ord inte på effektiviteten av de föreslagna socialpolitiska klausulerna. Andra menar att internationellt sanktionerade råvarupriskarteller kommer att ställa

regeringarna svagare när det gäller att stå emot industrikarteller.

Någon enhetlig politisk ståndpunkt till frågan om råvarukarteller har Amerika inte tagit. Frågan har icke tillräckligt bragts ut från experternas hemliga överläggningar till folket. En grupp av experter arbetar energiskt på att driva fram frågan. Dit hör många av de yngre och modernare. Den äldre skolan av experter står ofta mera kritisk.

Man kan gissa att Amerika håller på att bli berett att gå med på råvarukarteller för varor sådana som vete och bomull. Det gäller där produkter av vilkas försäljningspris stora fattiga befolkningars levnadsstandard avhänger, påpekar man. Den kritiska observatören anmärker kanske elakt att de nämnda varorna också råkar vara de produkter som är mest ömtåliga ur exportsynpunkt för Amerika självt. Men det minskar ju icke trovärdigheten av intresset.

Går karteller igenom för ett par varor av denna typoch slår experimentet väl ut kan vi nog påräkna en fortsättning. Det skulle inte förvåna mig om inom tio år hela råvarumarknaden vore överstatligt reglerad. Jag är mera tvivelsam hur fullkomligt dessa regleringar kommer att följa den vackra teorin om "organiserad frihandel".

Mot internationella industrikarteller — även och icke minst om reglerade genom statsöverenskommelser — står den amerikanska opinionen fientlig.

Sveriges intresse i denna fråga kommer att bedömas olika beroende på vars och ens principiella inställning till den internationella handeln. För min del menar jag att som utvecklingen går och som krafterna bryts, vi svenskar har ett övervägande positivt intresse i utbildningen av en överstatlig ordning för internationella råvarukarteller. Men vi skall bara inte tro att utvecklingen kommer att bli snabb, att den kommer att förlöpa utan friktioner, och allraminst att resultatet i första omgången blir enbart tillfredsställande ur världsekonomiska synpunkter.

EN EKONOMISK MAGNA CHARTA

Problemet om den internationella handeln står centralt i den ekonomiska efterkrigsplaneringen. Jag har redan antytt hur valutastabiliseringsplanerna strandat på denna klippa.

Den världsbrist på dollars som ligger som en mara över alla internationella ekonomiska förhandlingar beror främst på att det högprotektionistiska Amerika inte vill importera tillräckligt mycket från utlandet. Amerikas stigande ovillighet att lämna lån till främmande länder bottnar i sista hand i samma förhållande. Om Amerika icke vill importera hur skall då lånen kunna betalas åter? Amerikanerna är därför överlupna med maningar från alla håll att sänka sina tullar.

Under hela trettiotalet har gamle Cordell Hull med seg envishet fullföljt sin försiktigt frihandelsvänliga politik. Han hade förvärvat sig kongressens medgivande att sluta bilaterala handelsfördrag på grundvalen av mest-gynnad-nationsklausulen varigenom Amerikas tulltariffer långsamt bragts ner. Men de är alltjämt i många hänseenden prohibitivt höga.

Hull vann en stor framgång i fjol våras när kongressen godkände en fortsättning av denna långsamt verkande politik. Han stöddes då av affärsvärlden. Både NationalAssociation of Manufacturers och the U. S. Chamber of Commerce stod på hans sida. Han hade vidare de båda fackföreningsorganisationerna bakom sig.

Vissa tecken tyder på att den amerikanska storindustrin nu trätt in i det utvecklingsskede som den brittiska industrin beträdde för mer än hundra år sedan, då den börjar se sig beroende av att ha en världsmarknad för att fullt kunna utnyttja sin kapacitet. Detta leder till en mera frihandelsvänlig inställning.

Denna tendens bör emellertid inte överdrivas. Inom U. S. Chamber of Commerce märker man redan en reaktion. Industrimän överallt ute i landet, bl. a. vissa massproducenter, börjar begära skydd eller ökat skydd mot export från länder med låga arbetslöner. Nya tullar eller stegrade tullar till skydd för den under kriget framdrivna produktionen av ersättningsvaror, t. ex. syntetiskt gummi, hör också till vad det redan agiteras för.

Men antag att dessa nya tullkrav kan stävjas. Antag även att Hulls försiktiga tullsänkningstaktik kan fullföljas. Detta bör då betraktas som en stor framgång för frihandelstanken. För någon mera kraftig tullsänkning i Amerika finns det inga som helst inrikespolitiska förutsättningar — i alla händelser icke om den ej ingår i en stor världsuppgörelse. Hela inlandet, både industrifolk, arbetare och bönder, skulle uppresa sig däremot.

I Amerika framhåller man på tal om tullarna att dessa icke är det viktigaste hindret för en importökning.Européerna förstår sig inte på att sälja på den amerikanska marknaden annat än när det är fråga om vissa traditionella varor, mestadels råvaror och halvfabrikat. Genom en bättre försäljningsorganisation skulle de utan vidare kunna stegra sin export till Amerika, kanske flerdubbelt.

Argumentet är överdrivet men det ligger ändock något i det. Hade vi svenskar t. ex. en bättre exportorganisation för försäljningen av möbler, glas, armatur o. s. v. skulle vi trots alla tullar ha en väldig marknad att erövra i Amerika. Men de nämnda produkterna tillverkas framför allt i småindustrin som inte själv rår med en effektiv exportorganisation.

Amerikanerna påpekar vidare att det effektivaste sättet att stegra importen i Amerika är att där hålla en hög konjunktur med full sysselsättning och stora inkomster. Importen stiger med nationalinkomsten mer än proportionellt. Detta låter sig säga men vi utlänningar förfogar ju inte över Amerikas inre konjunktur. Och några av oss känner, trots den stora optimismen just nu i Amerika, dystra aningar om en stundande jättedepression.

Framför allt framhåller amerikanerna att om Amerika är högprotektionistiskt vad gäller tullar så är landet alldeles ovanligt oskuldsfullt i fråga om hela instrumenttavlan av annan modern handelspolitik: kvoter, valutakontroll, bilaterala handelsuppgörelser o. s. v. Detta argument ges numera en påtagligt spetsig udd mot Storbritannien. Man drar sig till minnes att det inte bara var Hitlersom var ansvarig för den tilltagande handelspolitiska förvildningen under trettiotalet utan dessutom just Storbritannien, fast det landets försyndelser på grund av dess finare levnadsvett och höga principer inte märktes så mycket.

Vad gäller Amerika kan vi utgå från att det kommer att fortsätta att vara frihandelsvänligt i dessa andra hänseenden. Affärsvärlden är nämligen så misstänksam mot offentlig kontroll och reglering att den redan av det skälet motsätter sig dylik handelspolitik vilken ju förutsätter mycket mer intensiva ingripanden.

Men när allt detta är sagt står vi ju ändock bara på status quo. Vad världen behöver är mera dollars. Alla de andra vackra planerna håller på att stupa på Amerikas importovillighet. Man måste hålla med amerikanerna om att engelsmännen med sitt rätt komprometterande trettiotal bakom sig och med sina nu allt livligare sympatier för kartellisering och allsköns reglering av sin egen utrikeshandel efter kriget inte precis är de effektivaste bönemännen när det gäller att vinna amerikanerna över till större frihandelsvänlighet. Men något måste göras.

Går allting som det ser mest troligt ut, löper världen nu över i en utveckling mot stegrad autarki överallt, i synnerhet om, som sannolikt är, alla de vackra planernaom valutastabilisering, internationell investeringsbank m. m. spricker. Hur kan man begära att Amerika ensamt skall slopa sina tullar? Och skulle det verkligen ensamt räcka till för att hjälpa världen till ekonomisk hälsa?

På den punkten i resonemanget springer det naturligt över i kravet på en djärvare internationell handling. Vore det inte möjligt att ta ett kraftigt eller rentav revolutionärt grepp till hela världshandelns frigörande omedelbart efter kriget? Ett sådant grepp måste uppenbarligen gälla fler stater än Amerika. Den tanken kommer då och då upp under förhandlingarna och det finns en grupp i Amerikas administration, kanske inte långt från den gamle hedersmannen Cordell Hull själv, som i stället arbetar efter den linjen.

Planen är ungefär denna. Ett internationellt avtal skulle ingås varigenom viss omedelbar sänkning av alla tullsatser samtidigt genomfördes i alla stater. Det reser sig här en hel serie tekniskt mycket svåra frågor vare sig tullsänkningen tänkes ske med viss allmän procentsats eller ner mot viss tullhöjd. Men funnes viljan kunde nog de tekniska frågorna lösas.

Vidare skulle alla slags andra handelsbegränsningar genom valutakontroll, bilaterala avtal, kvoter, preferenser o. s. v. — alltså hela den slags handelspolitik, där det högprotektionistiska Amerika är mycket oskyldigt —

förbjudas. Förbudet kan uppenbarligen inte utan vidare effektueras. Därför skulle en internationell organisationför den internationella handelns reglering tillskapas. Denna institution skulle ha makt att i vissa fall, för vissa stater och för begränsad tid medge avvikelser från regeln.

I samma avtal skulle krigsskulderna från första världskriget slutligt regleras och likaså låne- och uthyrningsförbindelserna från detta krig. Möjligtvis skulle en extraordinär internationell kreditgivning arrangeras för att alldeles frigöra de till en början illikvida länderna från de akuta bekymren för betalningsbalansen.

Hade handeln öppnats, de gamla skulderna reglerats och illikviditeten botats så vore det en relativt enkel sak att i samma avtal genomföra en valutastabiliseringsbank som då kunde ges mycket måttfull skapnad. Felet med de tidigare valutastabiliseringsplanerna à la Keynes och White var att de angrep detta det mest beroende, det mest tekniska och mest tilltrasslade problemet utan att ha de andra grundläggande frågorna lösta och då naturligtvis misslyckades.

En internationell investeringsbank skulle också uppsättas genom samma avtal. Vissa begränsade internationella råvarupriskarteller skulle anordnas. Och så är planen klar. Den skulle i princip fastställas av stormakterna och så på vanligt sätt hänskjutas för gillande till de andra staterna i de Förenade nationerna.

Arbetshypotesen i alla de särskilda förhandlingarna hittills har varit att man skulle anta alla andra problem lösta än just det man arbetade med. Men den hypotesenfungerade inte. Man hade faktiskt alla problem uppe i alla förhandlingar. Resultatet blev, som vi sett, att de särskilda planerna antog mastodontiska former och till slut ändock sprängdes.

Det är då bättre, menar somliga, att samla sig till en stor kraftansträngning på bred front och verkligen angripa hela den ekonomiska samfärdselns problem som det enhetliga problem det i verkligheten är. Jag behöver icke dölja att detta även är min uppfattning.

Icke minst ur politisk synpunkt är denna taktik överlägsen. Amerika går aldrig med på en ensidig stor sänkning av sina egna tullar och är med rätta ytterligt misstänksamt mot alla de andra krångliga och tekniska projekten i specialfrågorna. Men helheten är enklare. Genom helheten lyser det också igenom att man får något i utbyte. Helheten är sund och odiskutabel fastän delarna ter sig dubiösa och även fantastiska.

Känner jag amerikanskt kynne rätt, tar man i Amerika lättare en stor plan med mening och vision än detaljplaner inlindade i expertteknik. Detta är vad många duktiga amerikanska tekniker aldrig förstått om sitt eget folk. De är närsynta och skönjer icke skogen för bara träd.

Och sannolikt är det likadant i England. Den regleringsfrälsta engelska affärsvärlden kan ännu köpas tillbaka från monopolism och protektionism. Men det kan inte göras genom Keynesplaner och råvarupriskarteller.Det kan möjligtvis göras genom att på detta vis betalningsbalansen säkras på lång sikt genom att en obegränsat stor och fri världsmarknad ställs vidöppen, vilket i sin tur gör det rimligt att betalningsbalansen på kort sikt får underbyggas genom skuldreglering och kredit. Ryssarna borde ingenting ha att invända. Inget litet folk skulle våga vägra att ta den utsträckta handen.

Sveriges intresse är uppenbart och behöver icke kommenteras. Det borde kanske dock tilläggas att, även om vår reaktion till de andra specialplanerna måste bli ganska reserverad, har vi allt skäl att ställa klart för alla att detta är det slags världsuppgörelse som vi helhjärtat kan godkänna.

Men än en gång, och kanske särskilt här, bör vi även besinna att sannolikheten för att denna förnuftiga linje skall utgestaltas och segra i de förhandlingar som nu pågår är mycket liten. Himlen är icke hög över förhandlingarna i Washington.

UNNRA

När kriget är över kommer det med stor säkerhet att visa sig att ett av de svåraste taktiska missgreppen på den

allierade sidan varit den hårda hungerblockaden mot de ockuperade länderna i Europa. Mer än kanske något annat som hänt under dessa ödesdigra år kommer denna politik att stegra den redan av så många andra skäl rådande oppositionen i Europa mot Storbritannien och Amerika vilka genomfört blockaden, och mot de svaga flyktingregeringarna i London som fått finna sig i den.

Vi skall inte låta oss bedra av det faktum att de flyktingar som kommit över till Sverige från hemmafronten i Norge vanligen förklarat sig fullt nöjda med blockaden. För det första hör Norge icke till de delar av det ockuperade Europa där nöden hittills varit allra svårast. Tack vare bl. a. stora spannmålssändningar från Tyskland lär i Norge försörjningsläget till och med vara något bättre i år än i fjol. För det andra tror norrmännen i Norge — och i mindre grad de kämpande patrioterna i andra besatta länder — att de genom sina umbäranden hjälper till att vinna kriget. När det en gång blir klarlagt att kriget icke vanns genom deras svält, och än mer att den saken varit påvisad och förstådd hela tiden, kan reaktionen komma att bli fruktansvärd.Livsmedel är ju i detta krig icke en strategisk vara på samma sätt som t. ex. sömn och bostäder är det. Tyskarna kommer inte att svälta och allra minst de tyska soldaterna. De ockuperade ländernas folk blir ej starkare i det inre motståndet genom svält, snarare tvärtom.

En nödhjälpsaktion kan vidare organiseras så att vad som läcker ut till tyskarna bara blir ett betydelselöst minimum. Greklandshjälpen — som ju ursprungligen genomdrevs mot Storbritanniens vilja genom att Turkiet ställde de allierade inför ett fait accompli — visar detta. Och det finns många fler exempel från detta och föregående krig. Hjälpen kan ju t. ex. förbehållas havande kvinnor, barn och sjuka. Den kan till stor del ges i form av medicin och skyddsfödoämnen som nu överhuvudtaget inte konsumeras i dessa länder.

Det är möjligt att Hitler inte skulle tillåta en nödhjälp så organiserad att de allierade finge full trygghet på den punkten. Men det vore då ur deras synpunkt av största betydelse att göra erbjudandet och få avslaget och därigenom övervältra det moraliska ansvaret helt på Hitler.

Norge ligger ju särskilt väl till för att tjäna som ett experiment eftersom det icke har någon landgräns till Tyskland och eftersom det finns en neutral stat med en mycket högtstående förvaltning bakom den långa landgränsen som kunde genomföra och kontrollera nödhjälpen.Vi svenskar har nu i flera år erbjudit oss både att ställa tonnage till förfogande och att administrera hela aktionen på det sätt som de allierade föreskreve. Men vi har mött ett blekt nej varje gång saken bragts på tal. Som nyligen i ett interpellationssvar avslöjades av folkhushållningsministern har vi till och med mött de snävaste begränsningar när det gällt att med egna knappa medel hjälpa norrmännen. Vår regering har oförskyllt fått bära norrmännens och svenskarnas kritik för sin snålhet i hjälpen till Norge, fastän kritikens adress bort vara London.

Ansvaret för denna politik ligger främst på Storbritannien och där främst på Churchill själv som sommaren 1940 bestämde sig för principen och sedermera envist hållit fast vid den trots alla förnuftsargument. Inom England har många enskilda och grupper protesterat och bönfallit om en ny prövning av hela problemet. Särskilt bland prästerna och läkarna har oppositionen varit livlig.

Men Churchill har icke låtit sig rucka. När senast i mars 1944 frågan ånyo var före i överhuset hade handelskrigsministern, Lord Selborne, uppgiften att vifta bort alla sakskälen. Han slutade med att framhålla att man i sina strävanden att värna det uppväxande släktets hälsotillstånd i Europa icke finge ta risken att förlänga kriget med en enda dag.

De amerikanska blockadmyndigheterna kan i praktiken ha varit än besvärligare att komma till tals med än de brittiska. Men det beror bara på vad amerikanernasjälva kallar sin olyckliga "red tape", d. v. s. den brist på smidighet som besynnerligt nog utmärker all offentlig förvaltning i Amerika. I själva verket har det medborgerliga motståndet i Amerika varit än mer spritt än i England. Det är allmänt känt att både Roosevelt och många i den högsta krigsledningen insett hur feltänkt och farlig hela blockadpolitiken är. Men då Churchill inte stått att övertala har man på denna punkt fått anpassa sig. Storbritannien skall ju också bära förstahandsansvaret för "regionen" Europa. En oppositionsrörelse har emellertid organiserats i Amerika med sitt starkaste stöd i kyrkorna. Senaten antog nyligen en resolution mot livsmedelsblockaden.

Men där har det tillsvidare stannat. När vi vill förklara varför proteströrelsen både i Amerika och England trots sin styrka på det sakliga planet inte kommit någon vart, måste vi minnas att det är krig och att folk i allmänhet följer en benägenhet att skjuta ifrån sig alla frågor i periferin. Flyktingregeringarna som närmast representerat de lidande folken har varit för svaga att göra sig gällande. Bland norska sjömän som med stor livsfara fraktat mat till England hela kriget och vetat hur deras egna hemma i Norge samtidigt fått lida svält, har det funnits ansatser till proteststrejker. Men de har tryckts ned.

Våren och sommaren 1944 innan den nya skörden kommer blir den allra svåraste tiden. Det är just i dettahalvår som de värsta skadorna kommer att tillfogas det uppväxande släktet i Europa om livsmedelsblockaden icke bryts. Detta är det politiska skälet varför dessa gamla och ganska självklara ting här ånyo upprepats.

Men livsmedelsblockaden hör också på ett mycket väsentligt sätt till bakgrunden för hela det arbete på förberedandet av en samlad internationell nödhjälpsaktion efter kriget som nu utmynnat i organisationen av UNRRA, the United Nations' Relief and Rehabilitation Administration. Man kan rentav säga att organisationen 1940 av den brittiska återuppbyggnadskommittén under ledning av Sir Frederick Leith-Ross var en politisk nödvändighet. När de ockuperade länderna avstängdes från livsmedelstillförsel under kriget måste de åtminstone ges försäkringar om att förberedelser vidtogs för att omedelbart efter krigets slut rikligt förse dem med vad de under kriget fått undvara.

Den s. k. Leith-Ross-kommittén som hösten 1941 ombildades till en interallierad organisation, hade därför redan från början en alldeles central uppgift i den brittiska propagandan till Europa. Denna uppgift kom även att påverka inriktningen av dess utredningsarbete. Detta kom i första hand att gälla att undersöka och fastställa själva hjälpbehoven. De olika flyktingregeringarna anmodades inkomma med sina kalkyler. För att vara påden säkra sidan kalkylerade de i inbördes konkurrens alla högt i överkant.

Stora summor räknades fram och stora planer skisserades vilka därefter spelade en viktig roll i allas våra önskedrömmar under dessa år. Det framhölls oavbrutet att det gällde icke bara att mätta de hungriga och stilla nöden i de krigshärjade länderna utan att varaktigt rationalisera näringslivet i alla dessa länder och att höja levnadsstandarden över förkrigsnivån.

När Amerika kommit med i kriget skaffade amerikanerna sig sitt eget nödhjälpsorgan, den s. k. Lehmanorganisationen. I överensstämmelse med sin allmänna politik att dra över de internationella förhandlingarna till Washington strävade amerikanerna redan från början ihärdigt att med undanskjutande av Leith-Ross-kommittén göra Lehmanorganisationen till det politiskt viktigare planläggningsorganet. Bakom låg även amerikanernas nog så riktiga tanke att det i sista hand var de som skulle få betala större delen av räkningen.

Lehmanorganisationen fattade tidigt som en av sina huvuduppgifter att skriva ner kalkylerna. Från början gjorde sig emellertid därvid två meningsriktningar gällande. Den ena gick på en snål nödhjälpslinje och såg uppgiften vara blott att avhjälpa den värsta svälten, förebygga epidemier och genomföra en ordnad tillbakaflyttning av de genom kriget vinddrivna. Den andra syftade till att dessutom ge ett kraftigt bistånd till att hastigtbygga upp ett effektivt näringsliv i de krigshärjade länderna. Den senare linjen stämde bäst med propagandan. Men oavbrutet, ju mer planerna bragtes ned till de politiska realiteternas värld, vann den förra linjen. Den stadfästes definitivt vid konferensen i Atlantic City.

Förspelet till konferensen hade ju inte heller politiskt varit utan allvarliga friktioner. Redan i det första förslaget till nödhjälpsorganisationen som utsändes sommaren 1943 hade "de fyra stora" givits en alldeles dominerande ställning. Småstater som Norge och Holland kritiserade förslaget ur dessa synpunkter. De ernådde vissa smärre jämkningar, i det att det allmänna rådet, där alla stater från Guatemala, Island, Liberia och Luxemburg och upp är representerade, fick något större formella befogenheter. Men det exekutiva organet skulle fortfarande blott representera Förenta staterna, Storbritannien, Sovjetunionen och Kina. Därmed fick småstaterna låta sig nöja.

Många intressekonflikter gjorde sig redan från början gällande. De småstater i Nordvästeuropa, som tidigare haft en relativt hög levnadsstandard, fruktade att bli nedtryckta till en internationell substandard. Problemet är i viss

mån ohjälpligt. Ty det är i högsta grad UNRRA:s reella arbetsuppgift att stå för internationell rättvisa och framför allt att se till att efter krigets slut de bättre ställdastaterna icke hugger för sig av de knappa förråden på bekostnad av de fattiga staterna.

UNRRA:s uppgift är i själva verket att genomföra en internationell ransonering av knappa förnödenheter. Då de nordvästeuropeiska småstaterna ej blott haft en högre levnadsstandard utan även väntar att efter kriget kunna förfoga över valuta, kredit och goda grannar, och då de dessutom av samma skäl räknas skola kunna betala för sina leveranser, är det klart att dessa stater inte hyser ett livligare intresse för UNRRA. Deras huvudintresse är tvärtom att UNRRA skall bli så svagt att de vid sina uppköp skall kunna så mycket som möjligt gå vid sidan av UNRRA. De fattiga staterna utan valuta, kredit och goda grannar fruktar tvärtom att bli bortglömda. Denna mycket påtagliga intressekonflikt utgör i själva verket en ytterligt stor fara för hela organisationens effektivitet.

De sydamerikanska staterna, som är fattiga själva, känner sig naturligtvis inte alltför tilltalade av tanken att de nu skall hjälpa Europa. De satte sitt inflytande på konferensen bakom sparsamhetslinjen. De har även andra skäl att stå rätt misstänksamma mot UNRRA, i synnerhet om organisationen skulle sträcka sina ambitioner längre än till den allra oundgängligaste nödhjälpen. Dessa stater hör ju till de viktigaste producenterna av många av de varor som det under den omedelbara efterkrigstiden kommer att råda svår knapphet på. Under kriget harderas näringsliv kommit under de allierades monopolistiska köparkontroll. De fruktar att UNRRA skall utveckla sig till ett försvar in i fredstiden för denna för dem förhatliga politik.

De olika europeiska flyktingregeringarna hade alla ett huvudintresse gemensamt, nämligen att de var och en inom sitt land så okontrollerat som möjligt skulle få förfoga över distributionen av de varor som ställdes till förfogande. För de regeringar som tror sig om att bli någorlunda välkomna vid hemkomsten och om att kunna på egen hand snabbt upprätta en effektiv administration, är detta önskemål naturligt. Det är emellertid lika naturligt för de andra som vill utnyttja nödhjälpen som ett vapen i kampen om makten i hemlandet.

Storbritannien och Amerika var inte villiga att lämna ifrån sig till UNRRA den makt de under kriget förvärvat sig över varuförsörjningen. UNRRA fick därför förbli två steg från de varor som det gäller att fördela. Organisationen kan bara göra framställningar till the Combined Supply Boards som domineras av Storbritannien och Amerika. Dessa boards är emellertid själva blott fördelningsorgan. Varorna har i stor utsträckning uppköpts monopolistiskt av regeringarna i Storbritannien och Amerika. Dessa båda stater har därför mycket effektivt säkrat sin slutliga bestämmanderätt.

Flyktingregeringarna kände ett propagandabehov inför hemmafronten att kräva en hård diskriminering gentemotfiendeländerna. De segrade vid voteringarna — mot Amerika, Storbritannien, dominierna och Kina — med Sovjetunionens hjälp. Fiendeländerna skall inte få någon hjälp som de inte betalat för kontant i förväg. Bestämmelsen är naturligtvis orimlig och kommer väl, får man kanske hoppas, att skjutas åt sidan vid tillämpningen.

Sovjetunionen var eljest för de intrigerande västerlänningarna konferensens stora mysterium. Alla fruktade att ryssarna genom någon oförmodad aktion skulle slå sönder hela spelet. När ryssarna inte gjorde något särskilt blev de festens hjältar. Att föra en framgångsrik rysk utrikespolitik är under nu rådande förhållanden ibland mycket lätt.

Men trots alla intressekonflikter och trots alla de mänskliga svagheter som så rikligt demonstrerades, fick UNRRA verklighet och fast form. Den första nya överstatliga organisationen och den som är mest oundgängligen nödvändig omedelbart efter europakrigets slut, har faktiskt bildats och fungerar redan. Det råder numera ingen tvekan om att UNRRA är den organisation som får bära det centrala ansvaret för den internationella nödhjälpen efter kriget. Även om många stora och små staters intressen kommer att vara inriktade på att gå på sidan om UNRRA och att allmänt minska dess kontrollerande befogenheter, kommer det med säkerhet attutöva ett stort inflytande på hela den ekonomiska samfärdseln under den betydelsefulla övergångstiden efter europakrigets slut — handel, sjöfart, valuta och kapitalrörelser.

En viktig orsak varför UNRRA kommer att kunna hävda sig och kommer att fungera relativt effektivt trots alla svårigheter, är att den fått såsom chef Mr. Herbert Lehman, en av världens erfarnaste, skickligaste och redbaraste administratörer och politiker, tidigare guvernör i staten New York. Enligt organisationens konstitution har generaldirektören fått mycket vidsträckta exekutiva befogenheter. Själva splittringen i intressen kommer att ge honom möjlighet att hävda det allmänna världsintresset genom att spela ut särintressena emot varandra.

Sedan de revolutionära planer som vi känner från den tidigare propagandan att rationalisera de härjade ländernas hela näringsliv och höja deras levnadsstandard över förkrigsnivå nu säkert skrinlagts, är det allmänna intresset helt enkelt i första hand att ernå en någorlunda hållbar och rättvis fördelning mellan jordens rika och fattiga länder av de olika varor som det under en övergångstid kommer att råda stor knapphet på.

Ingen räknar på någon fullständig utjämning. Det är redan nu klarlagt att Amerika icke kommer att efter kriget för andra länders skull vara villigt att ålägga sig några extra försakelser som verkligen skulle trycka ned levnadsstandarden utan bara att ställa till förfogandedollars och varor av sitt överflöd. Detsamma gäller det stora flertalet länder i fråga om de varor som de själva producerar. Under dessa förhållanden kan det icke förtänkas Storbritannien att det också närmast blir intresserat att självt skaffa sig råvaror för att sätta fart på fredsproduktionen inom sin egen industri och därtill nå en rimlig stegring av livsmedelsstandarden i England. Mera välbeställda länder som Norge och Holland kommer på olika vägar att kunna skaffa sig en bättre försörjning än t. ex. Polen.

Men det är UNRRA:s uppgift att med accepterande av dessa politiska nödvändigheter likväl utöva ett sådant tryck på varufördelningen att icke de sämre ställda länderna blir alldeles utan. Detta tryck måste förmedlas av de organ för den allierade krigföringen, som jag nyss talade om och som kommer att fortsätta att fungera genom knapphetsperioden, the Combined Supply Boards. De behärskas, som jag sagt, nästan helt av Storbritannien och Amerika. I sista hand blir UNRRA:s inflytande beroende av om dessa båda stater kommer att vilja efterkomma dess direktiv.

Av de internationella kontroller det därvid kan bli fråga om, har man anledning betvivla att kontrollen över sjöfarten blir särskilt effektiv. Genom det ofantliga fartygsbyggandet i Amerika har redan världstonnaget nått en storlek som är större än före kriget då det ju var förstort. Större delen av de nybyggda fartygen är visserligen inte av den beskaffenhet att de under normala förhållanden skulle kunna ekonomiskt konkurrera på fraktmarknaden. Men i nödläget efter kriget är de lika användbara som nu under kriget.

Det är sant att japankriget väntas fortgå. Det kommer emellertid inte att dra så mycket tonnage som man ibland räknar med. I Stilla oceanen används nämligen icke konvojer. Mera tonnage kommer sannolikt att tas i anspråk för att underhålla och så småningom hemforsla arméerna i Europa. Men även medräknat dessa behov blir det sannolikt ändock ingen tonnagebrist omedelbart efter kriget, vilket naturligtvis försvårar upprätthållandet av en internationell varuransonering genom det enkla medel som eljest en ransonering av tonnage skulle erbjuda.

Den direkta kontroll över varumarknaden som England och Amerika skaffat sig genom väldiga lagerköp kommer sannolikt heller icke att hålla länge. Det blir nya skördar och de sydamerikanska staterna kommer att begagna första tillfälle att komma ur tvångströjan för att självständigt söka sig ut till framtida marknader.

Om Storbritannien och Amerika då icke väljer att även efter europakrigets slut upprätthålla krigsblockaden av Europa enbart för att säkra den internationella ransoneringen — vilket är en möjlighet — återstår ingetannat kontrollmedel än en fortsatt valutaspärr i Amerika. Den kunde sannolikt genomföras i bästa samförstånd med Storbritannien som redan av likviditetsskäl kommer att ha svårt att återställa en fullt fri penningmarknad.

En sådan utväg kommer visserligen att möta motstånd i Amerika. Den utgör ju inte den lämpligaste reklamen för dollarn som världsvaluta. Tämligen ironiskt vore det också efter alla stolta planer på internationell valutastabilisering i världen om efterkrigstiden skulle börja med allmän valutaspärr. Men alldeles otroligt är det inte och vi gör klokt i att vänja oss vid tanken.

Det finns visserligen, som jag nämnde, en ytterligare möjlighet, nämligen att Storbritannien och Amerika

fortsätter att upprätthålla krigsblockaden av Europa även sedan dess militära syfte helt försvunnit. Det vore naturligtvis klart folkrättsstridigt och skulle på ett mycket allvarligt sätt ytterligare försvaga vad som ännu finns kvar av förtroende i världen för utsikterna att någonsin mera bygga upp en ekonomisk världsordning på rättsgrundval. Det skulle öppna utgrenade perspektiv till befästandet av en ofantligt effektiviserad ekonomisk stormaktsimperialism. Det skulle definitivt ge ofrånkomliga skäl för varje enskilt land att omedelbart ställa högsta möjliga grad av autarki som ledande princip för den ekonomiska politiken.Sveriges intresse är avgjort att lojalt understödja UNRRA. Det svenska folket är sannolikt mera redoboget än något annat folk — och alldeles avgjort mycket mera än det amerikanska — att ta på sig fortsatta konsumtionsinskränkningar i hela världens intresse.

Vi har vissa viktiga intressen att importera råvaror för vår industri. De behövs både för att hålla uppe sysselsättningen i landet och för att sätta oss i stånd att genom export hjälpa till med uppbyggnadsarbetet i de krigshärjade länderna. Men UNRRA lär sannolikt vara den instans utanför Sverige där dessa intressen kommer att möta den största förståelsen. Vi vill framför allt hjälpa våra grannländer. Men vi måste vara angelägna att detta icke sker utanför UNRRA:s allmänna planer och allraminst emot dem. Vi vill göra vår insats i samarbete med UNRRA. Framför allt vill vi icke låta vårt land bli en svart marknad från den internationella ransoneringens synpunkt.

Det är däremot enligt min mening icke i Sveriges intresse att ansöka om inträde i UNRRA även om detta vore tekniskt möjligt. Redan den bestämmelse varigenom stadgats diskriminering mot de gamla fiendeländerna bör få förhindra svensk anslutning, allra helst som Finland ju kan komma att räknas dit. På oss som skonats från krigets moralskadande verkningar bör det mänsklighetskravet kunna ställas att när vi går att hjälpa svältandebarn, kvinnor och sjuka vi icke skall fråga om de är judar eller greker, norrmän eller finnar, tyskar eller polacker. Vi kanske kan få en särskild uppgift i denna hårda onda tid att genom stillsam kärleksverksamhet skydda de utstötta.

I vår humanitära verksamhet efter kriget kan vi vidare ha skäl att i vissa fall kräva mer av kontroll och garantier än UNRRA lyckats skaffa sig under trycket av flyktingregeringarnas motstånd. Från mellankrigstiden vet vi väl hur i många stater på Europas kontinent minoriteter av olika slag förföljdes. Det kan tänkas situationer där vi vill hålla en något fastare hand över vår hjälp än UNRRA:s bestämmelser medger gentemot majoritetsregeringarna.

Dessutom vill vi ha större möjligheter att i första hand hjälpa våra nordiska grannländer. Vi vill heller inte vara bundna av de formella regler för hjälpens finansiering som utformats för UNRRA. Överhuvudtaget vill vi stå friare att kunna avpassa vår hjälp efter behoven. Vår hjälp kan i stor utsträckning komma att bli en mycket välbehövlig utfyllnad där den stora organisationen kommer till korta.

Eftersom vi själva inte hör till de hjälpbehövande är det rimligt att vi också själva skriver reglerna för vår hjälpverksamhet. Och då guvernör Lehman och hans medarbetare vet att det inte blir Sverige som kommeratt sabotera deras verk utan att de tvärtom härifrån har att räkna på lojalaste medverkan så länge de får sin vilja igenom och tillåts att följa förnuftets och människokärlekens bud, är det nog troligt att UNRRA finner sig väl tillfredsställt med de villkoren för ett samarbete.

NF OCH IAO

Var passar de gamla internationella organisationerna från mellankrigsperioden — Nationernas förbund och Internationella arbetsorganisationen — in i dessa planer och intriger, förhandlingar och organisationsförsök? Uppriktigt talat passar de inte in vidare bra alls. Deras inflytande är minimalt, deras framtid är diskutabel.

Jag skall här först erinra om NF:s och IAO:s långa heroiska lidandeshistoria från Versaillesfreden till det andra världskrigets utbrott. Amerika hade ju svikit sitt faderskap till NF redan före barnets födelse och samtidigt frånträtt sina andra garantiåtaganden i Europa. Frankrike svarade med att cyniskt begagna NF nästan enbart som ett medel vid uppbyggandet av sitt vidlyftiga intrig- och allianssystem till säkrande av sin nationella trygghet.

Storbritannien vacklade mellan trött likgiltighet och dåligt skött stormaktspolitik.

Likväl hade NF vissa framgångar i början. Det var först från slutet av tjugutalet som dess verksamhet definitivt började bli verkligt futil. Och felet var inte NF:s utan stormakternas och i första hand Storbritanniens och Frankrikes. Det kan ibland vara intressant att se tillbaka på hur man en gång bedömde historiska förlopp medan de höll på att hända. Hösten 1931, sedan hela detmödosamt återupprättade internationella penningsystemet sprängts under den begynnande världsdepressionens tryck, nedskrev författaren till denna bok följande allmänna karakteristik av vissa grundfaktorer i den internationella kris som då ännu var i sin början och som NF icke tilläts att bemästra:"Penningkrisens upprinnelse", Nordisk Tidskrift, 1931, sid. 518 ff.

"Först det evigt lika olösta skadeståndsproblemet. Vidare de ur nästan alla synpunkter otillfredsställande gränsregleringarna. Det internationella organisationsarbetet i Genève misslyckas alltmer systematiskt. Detta misslyckande är psykologiskt desto farligare eftersom de internationella organisationssträvandena på ett tidigare stadium dock faktiskt inkasserat vissa framgångar och därigenom ingivit förhoppningar. Jag tänker på den tid då Österrikes finanser uppordnades, Tysklands valuta stabiliserades, de grekiska flyktingarna från Turkiet koloniserades i sitt fosterland m. m., allt ljusa minnen till vilka Genève-männen ständigt återvänder då talet faller på ineffektiviteten nu av de internationella organisationerna. 1927 avhålls en världsekonomisk kongress i Genève 'i en atmosfär av frihandelsförtröstan', som under ljudligt bifall från praktiskt taget hela världens intelligens och idealitet linjerar upp principer för världsekonomins sanering. När det därefter omedelbart gäller att söka i någon mån förverkliga principerna förmår manicke framföra annat än absolut intetsägande och innehållslösa konventionsförslag men lyckas inte ens vinna den alldeles oskyldiga framgång som skulle ligga i dessas internationella godtagande. Minoritetsfrågorna blir alltmer brännande. Men man vågar knappt röra vid dem, än mindre reglera dem på ett mera definitivt sätt. Tysklands inre politiska läge tillspetsas oavbrutet vecka efter vecka sedan flera år. Det enda besynnerliga är att man hittills, åtminstone då detta skrives, lyckats undvika det öppna inbördeskriget. Detsamma gäller andra stater i Ost- och Sydeuropa. Sovjetrysslands ekonomi löper i femårsplanens tecken och utgör ett oroselement från alla synpunkter. Till en början medför det att den ryska exporten av spannmål, timmer m. m. ånyo tar fart. Och även om den tillsvidare i allmänhet icke går upp till siffror som överstiger förkrigstidens så kommer detta återupptagande av rysk råvaruexport i alla fall på en för de kapitalistiska staterna synnerligen oläglig tidpunkt och kallas 'dumping'. Man kan vidare inte riktigt besluta sig för om den sovjetryska femårsplanen är dömd att misslyckas eller om man i stället skall befara att den lyckas. I förra fallet har man att räkna med de världsskakande reflexverkningarna av en ny rysk revolution eller kontrarevolution. I senare fallet åter har man i synnerhet i Centraleuropa att motse den ryska framgångens högst stimulerande verkningar på arbetarvärldens radikalism; och den växande arbetslösheten förbättrar jordmånen med varjedag. Sovjetryssland har i alla händelser redan nu inträtt som en viktig faktor i den internationella politiken och kan omöjligtvis längre ignoreras i Genève. Den ryska utrikesministern får utsökta tillfällen att strö salt i såren genom att patetiskt mana de kapitalistiska staterna att ta sitt förnuft till fånga och att inbördes hålla ihop i sina gemensamma svårigheter, att genomföra alla självklart hälsobringande men tyvärr politiskt omöjliga reformer, t. ex. att avrusta, att reglera tullmurarna, att låna varann pengar och att lösa gränstvisterna etc. Och till allt detta lovar han entusiastiskt Sovjetrysslands stöd — en härlig ironi och ett makabert skämt som Västerlandet emellertid knappast har nerver att riktigt sentera. Under tiden synes avrustningen, för att nu till slut även beröra den, alltmer komma i bakvatten. Frågan är om inte avrustningskonferensen som nu äntligen skall mötas i februari kommer att bli det verkliga fiaskot som sätter punkt efter Genèvesagan, åtminstone dess första kapitel. Frågan är om de politiska och ekonomiska förhållandena ens kommer att tillåta dess avhållande. De upprustade staterna har nu fått ett extra och högst besynnerligt skäl att vara försiktiga med avrustningen: det gäller att inte öka arbetslösheten genom en depression i rustningsindustrierna! Under tiden har den internationella domstolen i Haag, denna stora moraliska tillgång för internationell organisation, mistat en hel del i auktoritet både genom att dess medlemmar uppenbarligt grupperat sig politisktoch ej 'rent juridiskt' i en viktig och en oviktig rättsfråga och kanske än mer emedan dess domslut i den viktiga frågan (om den tysk-österrikiska tullunionen) sedan alldeles undansköts genom det franska blockets nationalistiska politik. Den Internationella arbetsorganisationen skall vi

inte tala om: något rådlösare och mera desintegrerat än dess veckolånga diskussion nu på våren över det allmänna sociala läget och speciellt arbetslösheten kan inte tänkas; det skulle i så fall vara den direktörsrapport som bildade grundvalen för diskussionen. Men jag skall inte fortsätta exemplifieringen. Jag vill bara ha tillagt att om denna korta översikt är mörk till sin grundfärg så beror det icke, som tilläventyrs kunde förmodas, på en 'bias' mot Genève och det internationella uppbyggnadsarbete som där begynts. Författaren råkar vara en anhängare till denna politik och tror fortfarande, trots allt, att om världen skall kunna frälsas, ekonomin konsolideras och freden bevaras så måste det ske genom ett internationellt organisationsarbete vartill Genève dock representerar syftlinjen. Men en sådan politisk inställning får icke förblinda oss för det faktum att strävandena hittills systematiskt misslyckats i nästan alla hänseenden som är av större vikt."

Sedan gick det ju allt sämre och sämre. Nazisterna tilläts med intriger och terror ta över Tyskland och tillätshåna NF och så småningom starta den verkliga storkrigsupprustningen. Mot NF och den internationella solidariteten hade Japan börjat obstruktionshetsen med Mukden. Tyskland och Italien följde efter. Tyskland gick ur NF.

Redan dessförinnan hade stormakterna vant sig vid att dra alla viktigare frågor till särskilda konferenser utanför NF som därigenom allt fullständigare miste all politisk prestige. Tyvärr kunde denna praktik inte heller ursäktas med att deras konferenser var ens i ringa mån framgångsrika. NF-procedurerna dränktes under tiden i stormaktscynismen.

Vi småstater försökte så gott vi kunde hålla god min i elakt spel. Men allteftersom tiden led blev det ju en angelägenhet för oss att frikoppla oss från formell ansvarighet för organisationen vilken ju Storbritannien och Frankrike använde eller icke använde efter helt opportuna och alldeles godtyckliga imperialistiska dagsintressen.

Särskilt i England varnade nationens intelligens för detta förslösande av NF:s möjligheter att vara en organisation för kollektiv säkerhet. Det hör till Churchills ovanskliga men fruktlösa förtjänster att han tidigt och ofta varnade sitt lands regering att Storbritannien icke hade råd att låta NF, den internationella säkerhetsorganisationen, så förfalla. Men han talade för döva öron.

Under tiden fick världsekonomins enhet förfalla. Amerika under Roosevelt lämnade också guldmyntfoten. Detta innebar att Amerika valde att lägga upp sinpenningpolitik, icke i samförstånd med världen som Amerika med sina väldiga guldförråd skulle ha kunnat göra utan att på något sätt skada sin samtidigt påbörjade nationella expansionspolitik, utan på trots mot världen. Amerikas uppträdande på den ekonomiska världskongressen i London 1933 söker sin like i fråga om blind nationalistisk gensträvighet. Men de andra staternas uppträdande där var inte mycket klokare.

Frankrike fick med Blum en hederlig reformregering vilket naturligtvis var en uppseendeväckande och i och för sig lovande ny ansats i det landet. Men tyvärr var hederligheten förenad med ett solitt ekonomiskt oförstånd. Man försökte det omöjliga att på en gång fortsätta den deflationistiska guldmyntspolitiken och samtidigt införa en hel mängd ytterligt kostsamma och inflationsdrivande sociala reformprojekt.

Orsakerna varför försöket måste misslyckas utreddes överallt i världens alla ekonomiska proseminarier. Hugh Dalton, författaren och några andra socialistiska nationalekonomer från olika demokratiska länder förenade sig om ett varnande, ingående motiverat memorandum till Blum och hans finansminister. Men vår realistiska analys lämnade de franska politikerna alldeles oberörda.

I det läget tvingades Frankrike naturligtvis in i våldsamma importregleringar med kvoter m. m. England som kämpade med sin från krisen efter första världskriget konserverade och genom världskrisen påökadearbetslöshet, omvändes 1931 till protektionism och började föra en s. k. aktiv handelspolitik med bilaterala handelsavtal och dylikt.

Men det var Hitler och Schacht förbehållet att sätta verkligt system på den nya nationalistiska handelspolitiken. För nazisterna blev autarkin mer än ett nödtvång. Den blev en metod för oblodiga erövringar och en del av den nya tidens kärvt manliga livsåskådning.

Den internationella handeln krympte naturligtvis. De internationella kapitalrörelserna hade för länge sedan

praktiskt kvävts. Världsmarknaden blev no man's land mellan staternas importspärrar och exportpremier. Valutakurserna blev ett byte för staternas konkurrerande regleringsåtgärder.

Under tiden hade stormaktsspelet på det politiska och militära området blivit alltmera cyniskt och samtidigt alltmera hjälplöst uppgivande från de stora demokratiernas sida. Efter tolererandet av Japans kränkning av Kina hade man blivit mogen för att låta Italien bli kejsardöme genom det ärelösa rövarkriget mot Abessinien. De halva sanktionerna den gången hade inte till uppgift att rädda småstaten Abessinien från det främmande förtrycket utan bara att rädda NF-stormakternas ansikten. Non-interventionsfarsen vid det segerrika tysk-italienska försökskriget mot den unga spanska fria staten hade en liknande uppgift.

Nu var Europa moget för Österrikes undergång.Storbritanniens aktiva deltagande i förberedelserna för Tjeckoslovakiets utlämnande genom Chamberlain-Mussolini-Hitlerpakten hösten 1938 betydde att huvudet definitivt bitits av skammen. (Hur kan någon undra över att de tjeckiska patrioterna när det nu pågående andra världskrigets likvidering börjar närma sig, orienterar sig alltmera exklusivt åt Sovjetunionen? Ett folk som genomlidit München och vad därefter följde kan inte ha ett så kort minne.)

Den bästa tjänst man under denna utveckling kunde göra NF var att hålla det alldeles utanför de storpolitiska frågorna. Men Chamberlain trodde att han hade räddat "freden i vår tid" vilket alla kloka människor redan då visste vara ett fruktansvärt misstag. Större delen av det engelska folket mottog honom emellertid vid hans återkomst från de ödesdigra Hitlermötena med tacksamhet och somliga med rört jubel. För småstaterna låg det däremot en desto allvarligare realism i Chamberlains konstaterande inför parlamentet att nu hade varje liten stat att på egen hand ta vara på sin säkerhet bäst den kunde.

En engelsman eller amerikan kan i dag skriva under denna dom av mellankrigstidens misslyckade stormaktspolitik ord för ord. Många gjorde det lika öppet och ärligt medan den sorgliga utvecklingen ännu pågick. Alla är överens om att det är nödvändigt att se misstagen klart i ögonen om ett upprepande skall kunna förebyggas.*Men framför allt medborgarna i ett litet utsatt land som Sverige gör klokt i att inte förgäta denna mycket färska världshistoria.* Med dessa erfarenheter bakom oss borde vi inte ha rätt att se alltför blåögt på framtiden även om de internationella organisationsförsöken nu skulle se ut att arta sig bättre än de faktiskt gör. Kriget bildar epok, det är sant. Allt blir annorlunda. Men blir det bättre och blir det tillräckligt mycket bättre?

Dessa händelser behöver dessutom här antydas för att bakgrunden skall vara tecknad för NF:s öden under kriget. Låt oss emellertid än en gång understryka att skulden för olyckorna inte var NF:s utan den kortsynta stormaktspolitikens. NF tilläts inte fungera.

NF hade under trettiotalet sökt anpassa sig genom att lägga allt större vikt vid de tekniska sektionernas arbete som gällde ekonomiska utredningar, näringsstandard och jordbrukspolitik, bostadsfrågan, hälsovården, narkotika, den vita slavhandeln o. s. v. Tanken i de försök man den tiden gjorde att reformera organisationen var att så mycket som möjligt frigöra denna tekniska verksamhet från förbundets politiska konjunkturer och så likväl hävda förbundet såsom en nyttig internationell organisation.

Krigsutbrottet paralyserade naturligtvis definitivt NF som politisk säkerhetsorganisation. Den ordinarie rådsförsamlingen som skulle ha hållits i september 1939inställdes. Däremot sammanträdde rådet och församlingen i december samma år för att besluta att Sovjetunionen skulle uteslutas ur förbundet som straff för anfallet på Finland.

Detta var NF:s sista trötta politiska gest. Sovjetunionen var den tiden i pakt med Hitler som var Storbritanniens och Frankrikes fiende. Dessa länder förklarade sig ju då till och med beredda att sända trupper till Finlands hjälp. Men Sverige räddade dem den gången från att komma i krig med den blivande förbundsbrodern genom att förbjuda passage. Om den militära effektiviteten av den ifrågasatta hjälpaktionen fick världen strax därpå en demonstration genom det brittisk-franska fälttåget mot tyskarna i Norge.

Efter Frankrikes kapitulation sommaren 1940 blev situationen för NF naturligtvis synnerligen kritisk. Förbundets generalsekreterare, fransmannen M. Joseph Avenol, som därvid spelade under täcke med Vichyregeringen,

utsände i augusti 1940 till medlemsstaterna ett meddelande vilket kunde tolkas som ett konstaterande att förbundets verksamhet upphört. Därav begagnade sig som bekant Sveriges regering genom att utan att formligt anmäla Sveriges utträde ur NF sluta med att betala våra årliga avgifter till förbundet.

Men liket tittade. På sommaren 1940 lyckades den ekonomiska sektionens chef Mr. A. Loveday tillsammans med elva högre tjänstemän i sektionen — varibland våralandsmän Ansgar Rosenborg, Folke Hilgert och John Lindberg — ta sig över till Amerika där de etablerade sig i Institute for Advanced Study i Princeton, New Jersey, varifrån en inbjudan kommit. Sektionen för opiumkontroll slog sig ner i Washington. I Genève uppehålls fortfarande en del löpande verksamhet.

Förbundet styrs tillfälligtvis enligt ett tidigare i god ordning fattat beslut av en Supervisory Commission och dess nye generalsekreterare som utnämnts sedan Avenol avsatts, Mr. Sean Lester.

IAO har haft liknande öden. Arbetsbyrån har fortfarande sitt officiella säte i Genève och har där en mindre personalstat som hjälper till att observera Europa, trycka och distribuera publikationer m. m. Men huvuddelen av arbetsbyrån är i Montreal, Kanada, där ett arrangemang träffats med Mc Gill University.

Till IAO har Sverige ordentligt fullgjort sina betalningar hela tiden men icke tagit mera aktiv del i organisationens arbete. Sverige var icke representerat vid IAO:s extra konferens i New York hösten 1941. Till Philadelphiakonferensen i april 1944 sände vi emellertid åter en fulltalig uppsättning av delegater.

När Sovjetunionen uteslöts ur NF vintern 1940 gällde beslutet också automatiskt IAO. Förenta staterna tillhör IAO men icke NF.Under kriget har de båda organisationerna fullständigt identifierat sig med de Förenade nationernas sak. Tydligast gav IAO uttryck häråt genom vissa resolutioner på dess konferens hösten 1941. Resolutionerna framdrevs av den amerikanska regeringen. Amerika var den tiden ännu icke i krig men regeringen ville begagna även detta instrument för att förbereda den amerikanska opinionen för krigsdeltagande.

NF som icke haft något allmänt sammanträde med rådet eller församlingen sedan december 1939 har icke funnit anledning att lika publikt och uttryckligen ta ställning i kriget. Men i sina på framtiden inriktade utredningsarbeten utgår både NF och IAO från de Förenade nationernas seger.

Ändock har NF och IAO i stort sett hållits utanför inflytande på den internationella politiken. De Förenade nationernas ursprungliga samarbetsorgan tillskapades för samverkan i själva krigföringen och de gamla internationella organisationernas uteslängande var under krigets första skede naturligt. När därefter efterkrigsplaneringen blev ett huvudintresse, kunde det ha varit mera rimligt att NF:s och IAO:s erfarenheter och apparat anlitats.

Men så har icke skett. Båda organisationerna hölls alldeles utanför jordbruks- och livsmedelskonferensen i Hot Springs trots att särskilt NF tidigare framgångsrikt arbetat med dessa problem. I interimskommitténs arbete har emellertid ett par experter från NF fått medverka.Till den internationella nödhjälpskonferensen i Atlantic City lyckades inte ens IAO erhålla någon officiell förhandsinbjudan. Men organisationen inbjöds senare av konferensen själv att sända delegater i form av observatörer. Förhandlingarna om valutastabiliseringen, den överstatliga investeringsbanken, de internationella råvarukartellerna m. m. har hållits helt utan medverkan från NF och IAO.

Vi kan bättre förstå denna snäva inställning gentemot de gamla internationella organisationerna om vi erinrar oss att dessa på grund av sin konstitution, sin mission och sin historia är burna av en internationalistisk anda. De internationella förhandlingarna i Washington är tvärtom, som vi påpekat, mycket exklusivt inställda. Ej blott fiendeländerna utan även de neutrala staterna skall principiellt hållas utanför. Denna princip kan ej annat än i viss mån hämma NF och IAO som måste vidbliva sina internationalistiska ambitioner.

En annan grundläggande skillnad mellan å ena sidan NF och IAO och å andra sidan den typ av organ som existerar eller förbereds inom de Förenade nationerna är, att de förra bygger på en demokratisk organisationsprincip medan de senare även vad gäller själva organisationsformen alltmer kommit att domineras av stormaktsimperialismen. Småmakterna har tid efter annan rest kritik — t. ex. mot maktkoncentrationen inom

UNRRA — men hittills utan stort resultat. En avsevärd del avintressekonflikterna och de ideologiska stridigheterna inom de Förenade nationerna synes emellertid i färd med att gruppera sig kring motsättningen mellan stormakter och småmakter.

Sovjetunionen — som ju vintern 1939 uteslöts från både NF och IAO där tidigare de sovjetryska representanterna regelbundet uppträtt som särskilt lojala medarbetare ur de internationella organisationernas egen synpunkt — har efter sitt inträde i kriget i stället konsekvent hävdat maktkoncentrationens princip. Det var sålunda främst på grund av enständig vägran från Sovjetunionen att finna sig i någon annan ordning som UNRRA:s ledning överlämnades till de "fyra stora".

Det var likaledes Sovjetunionen som insisterade på att NF och IAO ej skulle inbjudas till Hot Springs-konferensen. Amerikas State Department och likaså Storbritanniens Foreign Office har föredragit att godta Sovjetunionens krav även om det är känt att åtminstone Foreign Office i båda de nämnda fallen skulle ha velat inta en för småmakterna mera gynnsam hållning.

Det är uppenbart att intresset för NF och IAO är i stigande bland småmakterna. Den alltmer framträdande imperialistiska tendensen i de allierade stormakternas handhavande av de Förenade nationernas gemensamma angelägenheter har värdestegrat NF och IAO försmåmakterna genom att låta dem framstå såsom en möjlig motvikt mot stormaktsväldet inom de Förenade nationernas organisationer. Det sagda gäller mycket påtagligt stater som Norge, Belgien och Holland.

Något motsvarande gäller även flertalet av de latinamerikanska staterna vilka dessutom fruktar Förenta staternas makt inom det panamerikanska blocket. Både NF och IAO har under kriget koncentrerat sin praktiska rådgivningsverksamhet till Sydamerika och synes ha ernått en mycket livlig och tillfredsställande kontakt med de latinamerikanska republikerna. Det arbete med dessa republikers skattereformer som nedlagts av NF:s fiskala kommitté och likaså IAO:s experthjälp med socialreformerna har medfört att dessa stater bringats i en intimare samverkan med de internationella organisationerna än de någonsin tidigare varit.

Beträffande Frankrike som väl genom kriget definitivt reduceras från en stormakt till en av de ledande småmakterna menar man både i NF och IAO, att ett återupprättat Frankrike kommer att ha starka intressen att söka stödja de gamla internationella organisationerna för att i någon mån kompensera förlusten av sin tidigare position. Tecken på att dessa intressen insetts, kan man skönja i Vichyregeringens fortsatta fullgörande av sina finansiella förpliktelser under den tvååriga uppsägningsfristen efter det att anmälan om utträde ingivits efter Frankrikes kapitulation sommaren 1940 och likaså i denfranska befrielsekommitténs anmälan före fristens utgång att den betraktar utträdesbeslutet som ogiltigt.

Storbritannien har ställt sig relativt välvilligt till NF och IAO. NF:s budget har under kriget huvudsakligen uppburits av Storbritannien och dominierna. Dominierna är småmakter och står uppenbarligen i stigande grad kritiska mot maktkoncentrationstendensen inom de Förenade nationernas organ. Storbritannien som imperiets ledare måste ta hänsyn till dominiernas inställning. Även i vidare mån är det ett engelskt intresse att efter kriget kunna i viss utsträckning framträda som småmakternas gynnare och ledare.

Avgörande för NF:s och IAO:s tillbakaträngande från fredsplaneringen har varit Förenta staternas i stort sett negativa politik. Det har redan påpekats att en av orsakerna härtill varit Sovjetunionens hittillsvarande inställning till samarbete med dessa organisationer och dess allmänna hävdande av maktkoncentrationens princip. Förenta staterna som tagit på sin lott att leda efterkrigsplaneringen vari Sovjetunionens deltagande är en politisk nödvändighet har icke kunnat underlåta att ta hänsyn till Sovjetunionens politik i denna fråga.

Men ointresset och avogheten mot de internationella organisationerna i Amerika har en djupare grund i den amerikanska folkopinionen. Trots att NF kan sägas vara ett direkt utflöde av den amerikanska idealismen vannpresident Wilson som bekant icke den nödvändiga tvåtredjedelsmajoriteten i senaten och Förenta staterna stannade utanför. Under den isolationistiska eran mellan de två världskrigen hade i stort sett NF liksom hela Versaillesfreden en dålig press i Amerika. Det andra världskrigets utbrott, Pearl Harborkatastrofen och

isolationismens sammanbrott gav emellertid allmän spridning åt den uppfattningen att Förenta staternas utrikespolitik under mellankrigstiden varit felaktig och i själva verket utgjort en huvudorsak till att kriget icke kunde undvikas. Det var en beståndsdel av denna sinnesändring att man beklagade att Förenta staterna ej aktivt stött NF.

Men denna sinnesändring och det dåliga samvete gentemot NF, som det givit upphov till, ledde knappast till en ökad sympati och uppskattning av vad som från förkrigstiden återstod av de internationella organisationerna. Reaktionen var icke enbart logisk. Den skulle kanske bäst kunna liknas vid inställningen till en frånskild fru. NF är för den vanliga amerikanen ett samvetskomplex, ett obehagligt minne som han söker svepa in i likgiltighet.

Ett faktum är att NF:s och IAO:s nuvarande verksamhet vunnit mycket ringa publicitet i Amerika. Tidningarna offrar minsta möjliga utrymme på deras livsyttringar. Deras publikationer prisas i allmänna ordalag men i yttersta förbigående och med en viss skamsen frånvändhet.Det bör emellertid även påpekas att icke heller de Förenade nationerna varit någon riktig publikframgång i Amerika. De Förenade nationerna är för genomsnittsamerikanen ett officiöst och abstrakt begrepp som ännu icke fått liv och konkretion. Någon mera ingående offentlig diskussion av den stormaktsimperialistiska tendensen hos de Förenade nationernas organ, av NF:s och IAO:s framtida roll inom den internationella politiken, av den konkurrenssituation som uppkommit mellan de förra och de senare o. s. v. förekommer icke.

Detta oklara opinionsläge i Amerika är naturligtvis allt annat än stabilt. Ansvaret för dess uppkomst ligger dessutom till stor del på den tvekande och avböjande inställning som tagits på officiellt håll där man hittills enständigt vägrat att leda opinionen. Länge ansågs detta bero på vad man i Amerika karakteriserar såsom "State Department policy". Men det uppges numera bestämt att oklarheten och särskilt den negativa inställningen måste ledas tillbaka till "White House policy".

Enligt mångas uppfattning hyser dock Roosevelt personligen stor sympati för de gamla internationella organisationerna och de principer de förkroppsligar. Som bekant gjorde han under mellankrigstiden betydande ansträngningar att förbereda Förenta staternas anslutning till internationella domstolen och NF och han har alltid intresserat sig för Förenta staternas arbete inom IAO.Hans politik nu skulle enbart dikteras av taktiska klokhetsskäl, understrukna av hänsyn till presidentvalet i höst.

Han vill icke återupprepa Wilsons misstag, vill icke söka leda landet till internationalism utan föredrar att låta oppositionen driva sig i denna riktning. Han vet att mycken isolationism dröjt sig kvar i en eller annan förklädnad. Och han känner hur den är i stigande. Sovjetunionens krav på maktkoncentration har i detta läge ej mött stort motstånd i Washington. Snarare är tendensen tydlig att begagna denna linje för att trygga Amerikas krav på ett dominerande inflytande i fredsplaneringen.

Möjligheterna till en omorientering av Amerikas utrikespolitik i internationalistisk och demokratisk riktning hålls dock öppna. I alla mera vittsyftande utrikespolitiska deklarationer från administrationens talesmän beträffande den internationella efterkrigsordningen ges i allmänna ordalag — men med påtagligt konsekvent underlåtenhet att nämna NF och IAO vid namn — uttryck för just de principer som är bärande för de gamla internationella organisationerna. I detta läge är det vidare betecknande att en del av administrationens opponenter försiktigt börjat ta upp ståndpunkten att NF liksom de andra internationella organisationerna borde tas i bruk. Den framstående konservative republikanen och tidigare isolationisten senator Taft och andra har sålunda trätt fram för denna uppfattning.

För både NF och IAO måste det under dessabetingelser vara ett livsintresse att åter få med Sovjetunionen. I fråga om NF är det tillsvidare ställt utom fråga. För IAO borde det vara lättare både med hänsyn till organisationens mera tekniska, mindre politiska funktion och på grund av Amerikas medlemskap som ju garanterar en mäktig böneman.

Hittills har dock försöken misslyckats. Den konferens som nu sammanträtt har oavbrutet uppskjutits i hopp att vinna över Sovjetunionen för anslutning. Då i början av december efter Moskvakonferensen dessa försök

alltjämt icke lyckats ansåg man sig icke kunna vänta med konferensens sammankallande längre. Men strävandena att få med Sovjetunionen i IAO har fortsatts och kommer att fortsättas.

Spelet av alla dessa krafter är så fyllt av osäkerhetsmoment att det är omöjligt att förutsäga om NF och IAO har utsikter att leva över in i efterkrigstiden och då spela en mera betydelsefull roll i den internationella politiken.

Utan tvivel har IAO en starkare ställning än moderorganisationen själv. Till en början är Förenta staterna medlem av IAO men inte av NF. IAO stöds vidare av arbetarrörelserna i de flesta gamla medlemsstater. Den är mindre politiskt belastad än NF och har mera rent tekniska uppgifter. Det synes faktiskt i alla kretsar råda tämligen stor enighet om att den framtida internationellaarbetsmarknads- och socialpolitiken skall handhas av IAO. IAO skulle fördenskull sidoställas de övriga tekniska internationella organ som nu planeras: valutabanken, investeringsbanken, råvarukontrollorganisationen, jordbruksorganisationen o. s. v.

IAO håller just nu i april—maj en konferens i Philadelphia. Konferensens viktigaste uppgift är att bestämma inriktningen och formerna för organisationens framtida verksamhet. Det talas mycket om att arbetsbyrån efter kriget skall mindre sträva efter internationella konventioner och mera arbeta som en konsulterande expertbyrå till tjänst för de enskilda staterna. En decentralisering på regionala organ förbereds också. Vad gäller de ekonomiska problemen börjar det klarna att IAO skall lämna dem nästan helt åt andra organ och själv endast bevaka de sociala aspekterna av skilda ekonomiska spörsmål.

NF:s framtidsutsikter är betydligt ovissare. Det är mycket mindre sannolikt att NF:s konstitution ens efter stora justeringar svarar till stormakternas önskemål i fråga om den allmänna internationella organisation man förbereder vid sidan av eller över de olika organisationerna för speciella tekniska uppgifter. Dessa senare organisationer kommer för övrigt att beröva NF vissa av dess gamla uppgifter.

För att kunna fungera är NF naturligtvis vidare på ett helt annat sätt beroende av Sovjetunionens anslutning. Dessutom skulle även Förenta staterna behövaansöka om medlemskap och röstas in vilket torde gå amerikanernas högmod förnär. Av dessa och andra skäl räknar man i allmänhet icke med att NF utan vidare skall kunna fortleva. Man tänker sig i stället att en ny internationell organisation skall upprättas, sannolikt genom att fastare struktur ges åt institutionen de Förenade nationerna.

NF skulle emellertid icke bara helt enkelt upphöra att existera utan självt besluta att uppgå i den nya organisationen som även skulle överta dess personal, dess tillgångar, fordringar och förpliktelser. På så vis skulle kontinuiteten framåt bevaras. De närmare formerna för denna plans genomförande är ännu icke fixerade.

Prognosen för NF måste tillsvidare inskränkas till de två negativa omdömena att det å ena sidan är sannolikt att NF icke kommer att fortleva i sin hittillsvarande form men att det å andra sidan är osannolikt att NF helt enkelt kommer att upplösas. Utöver detta måste tillsvidare alla planer betraktas som spekulationer i det blå.

Under tiden har de båda organisationerna arbetat vidare i det tysta. De har publicerat flera delvis mycket värdefulla utredningar om olika efterkrigsproblem.

Om Sveriges intresse kan vi fatta oss kort. Som småstat delar naturligtvis Sverige de andra småstaternas intresse att stödja de internationalistiskt inställda ochdemokratiskt uppbyggda NF och IAO. Dessa är å sin sida så sålda till internationalismens idé att en mera aktiv medverkan från det neutrala Sveriges sida skulle hälsas med stor tillfredsställelse och faktiskt innebära en icke föraktlig förstärkning av deras ställning.

Just emedan Sverige står utanför de Förenade nationerna synes NF och IAO dessutom, trots deras påtagliga svaghet, ha viss betydelse för Sverige. De representerar en i minsta grad förbindande väg att sträcka oss ut ur vår isolering, att vinna viss kontakt med den pågående fredsplaneringen på ett tidigt stadium och erbjuder ett för oss öppet forum där vi kan ge uttryck för vår syn på de internationella problemen.

Tillräckligt mycket torde vara sagt för att motivera den varningen att vi dock ej heller i fråga om NF och IAO skall spänna förväntningarna högt. Hittills under sin historia har de ej tillåtits att få lyckas med något huvudsakligt. Om just nu så litet av direkt kritik mot deras verksamhet finns att anföra beror det främst på att de

för närvarande är nästan alldeles övergivna och lamslagna.

FACIT

Vi har här hållit oss till några av de nu pågående internationella förhandlingar och organisationsförsök som gällt centrala och allmänna ekonomiska problem. Skulle vi gått in på mera specifika frågor som t. ex. spörsmålen om internationell lufttrafik och flygbaser, oceanfraktmarknadens tonnageförsörjning och dess uppdelning mellan de sjöfarande nationerna och problemen om oljan, tennet, gummit i världen m. m., skulle vi blott samlat nya exemplifieringar till de allmänna slutsatser som vi nu bereder oss att summera ner.

Det alldeles motsvarande gäller de famlande försöken att nå en lösning av den över alla andra betydelsefulla frågan om nationernas säkerhet för krig. Olika projekt till en allmän världsorganisation virvlar omkring i form av mer eller mindre officiösa memoranda. De har i allmänhet det gemensamt att de alla tänker sig att de tre stormakterna i gemenskap skall svara för den militära tryggheten mot angriparmakter.

Det tas därvid för givet att en konflikt mellan dessa tre stormakter — Förenta staterna, Storbritannien och Sovjetunionen — är utesluten och att de allmänt är verkliga mönster av fredlighet och vänskaplighet. Denkritiske läsaren av dessa aktstycken gör sig den frågan vari svårigheten för en fredlig organisation av världen då egentligen består. Skulle de tre stora hålla ihop på detta osjälviska sätt borde väl världsfreden vara tryggad.

I verkligheten ligger naturligtvis hela bekymret just däri att man arbetar med en grundförutsättning som man inte alls tror på och då drivs att i själva organisationsformen söka skapa garantier för det man nyss förutsatt. Det kanske bör tilläggas att i en del av dessa projekt underförstås att de små nationerna skall förmås att avrusta vilket de emellertid själva protesterar emot — av nog så plausibla skäl vill det tyckas.

Alla möjliga slags regionala uppdelningar inom denna världsomfattande säkerhetsorganisation föreslås, ofta förbundna med en eller annan förtäckt bestämning av intressesfärer kring respektive stormakter. Ibland spekuleras det t. ex. om "regionen Europa". Men det besynnerliga är att ingen vill höra dit — jag bortser då från Hitlertyskland som ju på sitt barbariska vis ville genomföra saken men nu inte tillfrågas.

Storbritannien vill naturligtvis inte höra till Europa — annat än som utomstående hedersledamot och skyddspatron — och hänvisar till Kanalen och till sina imperieintressen på andra sidan oceanerna. Norge är som bekant atlantmakt och har en längre tid knappt velat räknas in i Skandinavien, än mindre i Europa. Holland, Belgien och Frankrike vill för sitt liv inte bindas vid Europa,d. v. s. det besegrade Tyskland. Under tiden har Sovjetunionen på olika vägar stillsamt dragit över till sig den ena biten efter den andra av östra Europa.

Likadant är det på andra håll i världen. I Amerika t. ex. hade under 1940 och 1941 medan man ännu allvarligt räknade med den möjligheten att Hitler skulle segra i kriget, ett mycket livligt intresse uppstått för att en fastare form skulle ges åt den panamerikanska sammanhållningen. Men de latinamerikanska staterna visar ett minst sagt ljumt intresse.

Det har likaledes framlagts förslag att nå någon slags regional mellanstatlig samordning av de olika kolonialintressena i Fjärran östern och i Afrika. Dessa förslag betecknade på en viss tidpunkt en reträtt från de tidigare hysta och ännu djärvare planerna, framför allt i Amerika, på en fullständig internationalisering av kolonialpolitiken i de mindre utvecklade folkens eget intresse. Även dessa mindre långtgående förslag om regional samordning saboteras nu av de särskilda herrefolken allt bestämdare ju närmare segern kommer.

Allra viktigast är naturligtvis det grundläggande faktum att vi ännu inte skymtar någon fast förhoppning om, och än mindre en praktisk plan för, ett organiserat samarbete mellan Sovjetunionen och de anglosaxiska stormakterna. Av detta skäl svävar hela diskussionen om efterkrigstidens säkerhetsordning alltjämt fullkomligt idet ovissa. Då säkerhetsproblemet således är olöst saknas en av grundvalarna för en framgångsrik praktisk diskussion av de stora ekonomiska problemen.

Man kan urskilja vissa stora illusioner i efterkrigsdiskussionen. De fyller en uppgift i propagandan men påverkar uppenbarligen skadligt expertarbetet och de praktiska förhandlingarna. Som alla illusioner är också dessa direkt eller indirekt önskestyrda.

Jätteillusionen över alla andra är naturligtvis föreställningen om den fasta intressegemenskapen och sammanhållningen efter kriget inom de Förenade nationerna och särskilt mellan de tre stormakterna Amerika, Storbritannien och Sovjetunionen.

Lägg märke till att jag icke vänder mig mot denna sammanhållning som ett önskemål. Den är på sätt och vis det viktigaste önskemålet i världen. Kunde önskemålet förverkligas och sammanhållningen även efter kriget genom en klok politik stabiliseras för en längre framtid hade vi sannolikt tryggat en era i mänsklighetens historia av fred och framsteg. Inga rimliga planer om stegrad levnadsstandard och höjd kultur i alla världens länder skulle då behöva stå ouppfyllda. Funnes det förutsättningar för en rimlig tillit till önskemålets uppfyllande skulle till en början läget i de internationella ekonomiskaförhandlingarna i Washington vara ett annat än det nu är.

Men vad jag vänder mig emot som en för det praktiska fredsplaneringsarbetet skadlig vanföreställning är illusionen att denna sammanhållning rent faktiskt redan är garanterad för framtiden. Min skildring i det föregående har på punkt efter punkt indicerat ohållbarheten i just denna föreställning. Varje samvetsgrann tidningsläsare kan få kritiken bekräftad från dag till dag om han bara lyfter undan de allmänna propagandadeklarationerna och studerar notiserna om själva sakfrågornas utveckling.

Det är särskilt patetiskt att läsa de små beroende flyktingregeringarnas trosvissa förkunnelse om hur de blint litar på det oupplösliga samförståndet mellan alla stora och små stater inom de Förenade nationerna. Och det finns ju i och för sig kunniga och omdömesgilla svenska politiska författare som deklarerar sin tro på att bibehållandet in i efterkrigstiden av denna tillfälligtvis tillkomna krigskoalition betecknar en ny princip i historien.

Den stora illusionen är en fosterländsk grundsats även i England och Amerika. På något underligt sätt lyckas den försvara en självständig tillvaro i människornas sinnen vid sidan av en växande livlig förnimmelse av alla de olösta intressekonflikterna, de pinsamma irritationerna och den tilltagande pessimismen i fråga om freden. I Sovjetryssland ställer man sig som bekant mycket mer reserverad.Vi gör klokt i att ställa alldeles klart för oss att de numera nästan ett halvt hundratal små och stora, beroende och oberoende stater som bildar "de Förenade och associerade nationerna" för att använda den utförligare officiella beteckningen, i verkligheten är förenade blott genom en enda omständighet, nämligen att de vid skilda tillfällen genom händelsernas gång råkat komma i krig mot samma fiender. Bristen på djupare politisk och kulturell enhetlighet och på gemenskap i intressen på längre sikt döljs systematiskt i propagandan genom svepande allmänna karakteristiker av nog så tvivelaktig beskaffenhet, såsom t. ex. att de är "the peace-loving and democratic nations of the world" — de fredsälskande och demokratiska nationerna i världen. Den blygsammare sanningen är dessvärre bara den att deras gemensamma fiender — utom Finland — förvisso är varken fredsälskande eller demokratiska.

Någon gång när amerikanska vänner talat alltför högtidligt om de Förenade nationerna har jag skämtsamt påpekat att detta förbund som klubb betraktat tydligen inte varit särskilt nogräknat. Som villkor för medlemskap har varken krävts förmögenhet, inkomst, bildning eller ens god vandel och otadlig karaktär. Medlemskap är ju rentav icke frivilligt och beroende av val inom klubben. Medlemmarna har alla, en efter en, råkat komma med genom att de utvalts av Hitler eller den japanskakrigsregeringen — jag bortsåg då från dominierna som följde moderlandet och tog oemotsagd för givet att Storbritannien och Frankrike ju icke gick i krig med Hitler för Danzig eller korridoren eller överhuvudtaget för att skydda Polen.

Detta bör alls icke tas som en kritik av de Förenade nationerna. Det förhåller sig på ett mycket liknande sätt med en annan brokig association som heller inte är frivillig, nämligen Mänskligheten. Vi har visserligen litet var i dessa år kunnat känna med den norske skalden som klagade att han hamnat "paa fejl klode". Likväl kan ju inget folk anmäla sitt utträde från planeten utan här lever vi och får ta världen sådan den är.

Den stora fredsuppgiften är att skapa samförstånd inom den synnerligen heterogena och delvis suspekta skara av

folk som bildar mänskligheten. Vi skulle ha kommit mycket långt i dessa strävanden om verkligen ett drägligt samarbete hade åstadkommits inom de Förenade nationerna. För detta syftemål vore det en första förutsättning om de tre stormakterna kunde göra upp sinsemellan.

Samförstånd dem emellan är ett livsnödvändigt önskemål. Den stora politikens uppgift är just att göra önskemål till verklighet. Men den politiken tarvar mer än trosvisshet. Den kräver ett modigt, ihärdigt och framför allt intelligent arbete med att upplösa fördomarna och intressekonflikterna. Och därvid får man inte börja med attta lösningen som en given sak. Man bör hellre börja med att kallt kritiskt konstatera och analysera bristen på samförstånd.

Vid sitt genomförande skulle en sådan politik kräva *en viss storslagenhet i greppet, en viss vilja till generositet.* Det olyckliga i situationen är emellertid att nationerna och särskilt de stora nationerna i stort sett söker förena den abstrakta illusionen om ett självklart samarbete i efterkrigsproblemen med en småaktig intressebundenhet så fort det kommer till konkreta frågor. Vi har sett den saken rikligt illustreras i det föregående. Som vanligt bedrar snålheten visheten.

Detta ohyggliga krig kostar rent faktiskt mänskligheten miljarder varje dag, därvid oräknat vad det kostar i spillda människoliv och sönderbruten människolycka. Men när de ansvarstyngda regeringsrepresentanterna och experterna möts kring förhandlingsbordet räknar de alla i ören. De försvarar var för sig envetet sina små särintressen och förlorar gemensamt det stora helhetsintresset.

Det finns ett slags oförstånd som är farligare och mera bornerat än genomsnittsmänniskornas diffusa okunnighet. Det är det slagets expertmässiga och statistikunderstödda oförstånd som stater visar i internationella förhandlingar. Jag tror det var det oförståndet som profeten tänkte på när han sade att den Herren vill förgöra slår han med blindhet.

Allteftersom nationalismen växer i alla folk tenderarden nationella snålheten att stiga. Den ges också allt större utrymme när folken börjar känna sig trygga därför att segern för den egna sidan förefaller garanterad. I allmännare form skönjer vi här mekaniken i den politiska process varigenom mot allas innersta vilja fredens möjligheter saboteras.

Låt oss emellertid återvända till huvudillusionen om det orubbliga samförståndet inom de Förenade nationerna och särskilt mellan de anglosaxiska stormakterna och Sovjetunionen. Behovet att intellektuellt stödja denna illusion framkallar en hel serie andra illusioner vilka liksom alla misstag om den faktiska verkligheten vrider till tänkandet och vanstyr det politiska handlandet.

En sådan opportun illusion är t. ex. föreställningen om att Tyskland även efter kriget kommer att kunna förbli aggressivt och oerhört farligt för hela världen. Den slutsats man söker, är att av detta skäl alla stater måste samverka för att kontrollera och hålla ner Tyskland. Man når på det viset en förklaring för de nationella intressena att skaffa sig militära stödpunkter, baser och strategiska gränser. Naturligtvis rustar sig de allierade stormakterna icke mot varandra! De rustar sig bara mot faran av Tyskland och andra angriparmakter.

Denna illusion stödes dessutom psykologiskt av hatet och hämndlystnaden i alla de djupt förfördeladeolyckliga grannfolken och av spekulationerna att få en stödjande motivering för skadestånd och andra ekonomiskt fördelaktiga arrangemang i fråga om Tyskland.

Professor Frank W. Notestein har genom oerhört ingående befolkningsstatistiska utredningar utförda åt NF visat vad man redan av mycket mer summariska insikter borde kunnat förstå ändå, nämligen att Tyskland efter det andra världskriget aldrig mer kan komma att bli en angriparnation.Huvudresultaten av Notesteins undersökning har i Sverige refererats av Alva Myrdal i Aftontidningen den 2 februari 1944, "Tyskland saknar folk för ett nytt världskrig". Detta krig är faktiskt Tysklands sista möjlighet att sträcka sig efter världsherraväldet. Det kommer aldrig mer att kunna ställa upp en soldatgeneration som på något sätt kan mäta sig med sovjetfolkens.

Tyskland kommer visserligen med all sannolikhet att bli en fara för världen på många andra sätt. Det tyska folket

kommer att vara politiskt sjukt och länge förbli sjukt kan man säkert förutspå, i synnerhet om de opsykologiska undertryckningsmetoder skall brukas som just motiveras av den här diskuterade illusionen. Det skulle rentav vara underligt om inte Tyskland och stora delar av den övriga europeiska kontinenten för långa tider framåt bleve en enda jäsande andlig och politisk smitthärd. Däremot kommer det icke att bli ett praktiskt problem att hindra Tyskland från att ånyo gå till angrepp mot världen.

Men om denna enkla sanning håller sig experterna ochförhandlarna i Washington märkvärdigt okunniga. *De tänker på freden i krigets termer* vilket är ett fruktansvärt misstag. Det är också så enkelt att samla de Förenade nationerna mot Tyskland, överhuvudtaget är det ju dessvärre alltid lättare att samla människorna *mot* något än *för* något.

Samlingen mot Tyskland är emellertid rent faktiskt den enda samverkan mellan de Förenade nationerna som man hittills lyckats säkert etablera — alltså samlingen i kriget. Det är bekvämt att söka lägga upp deras samverkan efter kriget på samma grund. Men den grunden är illusorisk vilket naturligtvis mycket snart kommer att framstå klart när Tyskland är besegrat.

Har man då under tiden inte lyckats föra upp någon annan grund för samverkan kommer den ofelbart att spricka.

I efterkrigsdebatten talas det mycket om erfarenheterna från förra fredsslutet och de mest betänkliga principer motiveras på detta förtroendeingivande sätt. Det tragiska med mänskligheten är emellertid att utanför ett trångt område av exakt vetenskap och teknik nationerna tycks ha ytterligt små förutsättningar att lära något alls av den historiska erfarenheten. När erfarenheten åberopas så är det nästan ofelbart frågan om farliga felslut. Det är därför som åtminstone på det internationellaområdet det moraliska och politiska tillståndet i världen icke tycks förbättras under generationernas gång.

Det sägs nu t. ex. att erfarenheterna från förra gången visar att världsfredens problem icke skall angripas med idealistiska principer. Man skall i stället gå praktiskt — och underförstått tydligen cyniskt — till väga. Men det är naturligtvis alldeles tokigt tänkt. *Felet förra gången var inte att vi då var för idealistiska. Felet var i stället att vi svek idealen. Och vi skulle sannolikt ha svikit dem ännu värre om vi inte uttryckligen hade satt upp vissa bestämda normer för vårt handlande.*

Riktigheten av denna kritik framträder tydligt om vi gör en liten kort exemplifiering av de nya handlingsnormer som på det viset nu ofta motiveras. Dit hör således till en början den uttunnande förtolkning av the Atlantic Charter som framför allt i Storbritannien gått mycket långt.

Principerna i detta dokument skall till en början inte tas för bokstavligt, sägs det, utan tydligen bara vara en allmän söndagsreligion som man kan bryta emot när det faller sig lämpligt. De skall vidare inte gälla fiendefolken eller åtminstone inte kunna åberopas av dem. De skall således egentligen bara avse reglerandet av konflikterna mellan de Förenade nationerna inbördes, vilket otvivelaktigt öppnar nya och förvånande perspektiv både på deklarationen själv och det framtida världstillstånd man numera tänker sig. Det var inte precis den tolkningensom gavs deklarationen i dess första och egentliga roll att göra amerikanerna beredda att gå in i kriget.

Motiveringen stärks ofta genom en mycket orättvis kritik av Wilsons fjorton punkter och deras roll i det historiska förloppet. Det börjar t. ex. bli god ton att ställa sig kritisk gentemot den första mellankrigstidens omsorger om de politiska minoriteterna. Men man måste därvid ställa den frågan hur det kommer att se ut med friheten i världen om man skall börja den nya freden med cynism på den punkten.

Förtalet av Versaillesfreden sköts numera effektivt av intellektuella i Amerika och Storbritannien. Man är t. ex. ivrig att konstatera att mandatkontrollen över vissa koloniområden inte fungerade väl och detta får vara ett argument mot internationell kontroll av kolonialimperialismen. Men för det första gjorde mandatsystemet på vissa håll en hel del nytta som i den stora balansräkningen inte skall förgätas. För det andra låg förklaringen till att det inte fungerade bättre inte främst i systemet utan i att det saboterades av de intresserade staterna. Det stod inte nog makt bakom NF.

Jag har redan i andra kapitlet talat om det illusionsbemängda förtalet av småstaterna. Det börjar nu bli mycket vanligt att man betraktar Europas uppdelning i självständiga småstater som en orimlighet för framtiden. Man vänder sig mot Wilsons omsorger om nationernas frihet och den internationella demokratin såsom mindrerealistiska principer vilka ligger i vägen för den nya världsordningens uppbyggande.

Man tycks därvid inte förstå att en stor del av förklaringen varför i gamla tider Storbritannien och sedermera de båda anglosaxiska demokratierna haft en ledande ställning i västerlandet varit icke enbart dessa staters militära och finansiella makt, utan tillika och i sista hand än mer att dessa stater stod som bärare av de liberala idealen. Fortsätter utvecklingen i Amerika och Storbritannien litet längre på den nya "realistiska politikens" väg kan många minoriteter och hela nationer i Europa och många kolonialfolk i de andra världsdelarna drivas att i fråga om sina elementära nationella frihetsintressen sätta större lit till det tidigare så misstrodda Sovjetryssland.

Wilson bekämpade också den hemliga diplomatin. Han trodde som amerikan på folket och öppenheten inför folket. Nu är det inte många i upphöjd ställning i Amerika och England som förkunnar att det idealet har stor bärkraft. Frågan lyser med sin frånvaro i den politiska debatten. Vad som nu utvecklar sig är också en hemlig diplomati och ett intrigspel som söker sin like i historien.

Den gamle historieprofessorn trodde dessutom på rättsordningen. För honom gällde det att så snabbt som möjligt överallt skapa en fast statlig och mellanstatlig ordning efter kriget. Även det idealet har sjunkit i prestige. I allmänhet tänker man sig nu att det skall få gå åratal innan ett nytt fredsfördrag fastläggs och man visarmycket litet intresse för hur de nya konstitutionerna skall se ut. Avtal och internationella rättsregler bryts med allt lättare sinne. Det börjar växa fram en farlig övertro på vad man kallar en "organisk utveckling" i motsats till Wilsons hårda principer.

Det är riktigt att stora delar av världen och särskilt Europa efter detta krig kommer att vara så förstörda att det helt enkelt inte går att snabbt få till stånd ett formligt fredsslut, fasta statsbildningar och ordnade rättsförhållanden. Men det farliga är den relativt vanliga tillfredsställelse med att det kommer att förflyta en lång rättslös tid varunder man kan laga efter lägligheten och pröva sig fram. Risken är nämligen då att man gör fredskrisen permanent. Innan människor vet var gränser går och vad rätt som gäller kan näringslivet icke komma i gång.Amerika mitt i världen, kapitel 10.

Nu är det naturligtvis inte så många som hyser dessa här kritiserade åsikter i den extrema form som de återgivits. Men det är nog att de är tillräckligt många för att utöva ett icke oväsentligt inflytande på opinionen. Och ännu värre är det att den allmänna opinionen icke minst bland experterna och statsmännen är i tydlig drift mot allmän skepsis gentemot fasta moraliska principer i politiken. Nazismen slås ned, men dess ande marscherar på i historien.

Jag vill påstå att *idealtröttheten är en svaghet i självaden mänskliga grunden till de nu pågående efterkrigsförhandlingarna.* Den är kanske till sist den djupaste orsaken varför man inte kommit någon vart. Det är just emedan statsmännen och experterna oftast går till verket utan hänförelse och höga mål som de så hjälplöst faller ner i den nationella futtigheten, vilken i sin tur är huvudförklaringen varför de stora gemensamma intressena förloras medan var och en sitter och försvarar de små nationella.

Det förefaller mig icke osannolikt att en framtida kulturhistoriker som skall förklara varför freden förlorades efter det andra världskriget kommer att lägga huvudvikten vid denna moraliska faktor. Statsmännen vågade inte ta de stora greppen och visa den befriande generositeten därför att de inte längre trodde tillräckligt fast på de ärvda västerländska idealen. Det olyckliga är att ursprungligen folken själva kanske var beredda för en bättre politik och ett annat öde.

Vad gäller Amerika synes mig detta vara uppenbart. Jag visade visserligen i första kapitlet av denna bok hur folkopinionen i Amerika nu blivit mycket mer tveksam, orolig, pessimistisk och snål. Denna rörelse av folkopinionen är naturligtvis nu en av de krafter som driver den amerikanska politiken allt längre till idealtrötthet. Men den har själv framkallats bl. a. just av utvecklingen på den internationella politikens fält och

särskilt av bristen på statsmannaledning i idealistisk riktning. En annanutveckling av både politiken och opinionen hade måhända varit möjlig.

Amerikanerna blir heller aldrig nöjda med en fred som komprometterar idealen. De kommer då att dra sig tillbaka i isolationism vilket definitivt kommer att döma freden förlorad.

Det internationella förhandlingsläget i efterkrigsproblemen är alltjämt ytterligt labilt. Allt kan hända. Å ena sidan finns fortfarande möjligheter till en storslagen överenskommelse som skulle öppna möjligheter för trygghet i världen, frihet och framsteg i alla land. Vi vet och är i stort sett ense om vad en sådan lösning skulle innebära och vad den kräver. Å andra sidan står risken att vi misslyckas och att freden förloras.

Så mycket beror i dessa månader på vad amerikanerna brukar kalla "intelligent and courageous leadership" — intelligent och modigt ledarskap — något som de med rätta tillmäter en utslagsgivande vikt i sin politiska teori och praktik. Så mycket beror därför på Amerika som efter Pearl Harbor tagit ledningen i den internationella efterkrigsplaneringen. Det finns således anledning att nu till slut göra några sammanfattande anmärkningar om den inre politiska och ekonomiska utvecklingen i Amerika. Den kommer nämligen att bestämma i vad anda och med vad kraft Amerikas regering kommer att kunna handla.Utsikterna är dessvärre inte ljusa. Genom hela detta år kommer den amerikanska regeringen att vara tämligen kraftlös redan av det skälet att det stundar till presidentval och kongressval. Det är en icke oberättigad anmärkning att för fyra år sedan ej blott Amerikas upprustning med allt vad däri ligger i fråga om hela näringslivets omställning utan även folkets moraliska förberedelse för en realistisk inställning till krigsutvecklingen av Roosevelt fick uppskjutas ett helt år av hänsyn till det förestående presidentvalet. Denna gång är det fredens förberedande som får vänta på ett val i Amerika. Och resultatet kan bli än mer ödesdigert.

Som jag tidigare i denna bok visat, förstoras just detta år denna så att säga normala kraftlöshet av ett ytterligt olyckligt inrikespolitiskt läge. Kongressen har organiserat sig till öppen konflikt med presidenten i alla frågor som inte gäller krigets förande. Denna faktor väger tungt vid förklaringen av varför de internationella förhandlingarna i Washington hittills icke kunnat drivas med större målmedvetenhet och varför resultaten blivit så magra. En analys av valutsikterna leder tyvärr till den slutsatsen att valet i höst sannolikt kommer att ge en kongress som är lika konservativ och negativistisk i efterkrigspolitiken som den nuvarande och måhända mera så.

Den allmänna opinionen befinner sig samtidigt i utveckling mot en alltmera tvivelsjuk, pessimistisk och nationellt egoistisk inställning i utrikespolitiken.Utvecklingens riktpunkt är påtagligen en ny isolationism efter kriget — icke en pacifistisk isolationism som under mellankrigstiden utan en mot yttervärlden väpnad isolationism med intresse för strategiska och imperialistiska försvarspositioner runt hela jorden.

Denna opinionsutveckling fortgår i ständig växelverkan med den desillusionerande gången av de internationella förhandlingarna själva. Båda utvecklingarna synes peka neråt och de förstärker varandra. Ju mer resultatlösa förhandlingarna blir desto mindre stöd ger opinionen en internationalistisk utrikespolitik. Men desto omöjligare blir det då samtidigt för regeringen att ta de initiativ och fatta de beslut som skulle kunna lyfta upp möjligheterna att nå goda lösningar i den internationella politiken. Vi skönjer här den art av kumulativa orsakssamband som överallt i den samhälleliga mekaniken tenderar att driva en utveckling, som en gång börjat, vidare i den riktning den slagit in på. Socialvetenskapens allmännaste lag är circulus vitiosus.

Med dessa politiska förutsättningar i Amerika och denna tendens hos opinionsutvecklingen synes det numera finnas föga skäl att hoppas på att en förlängning av kriget skall väsentligt öka möjligheterna att nå en tillfredsställande internationell uppgörelse. För ett år sedan var det ju frestande att leka med den paradoxen att man sade sig frukta att kriget skulle ta slut innan vi var mogna för freden. Detta var ju t. ex. Willkiestes i "*En* värld". Numera torde Willkie vid ett långt krig endast knyta förstärkta farhågor för freden.

Beträffande den inre ekonomiska utvecklingen är amerikanerna i allmänhet optimistiska. De tror som jag i en tidigare avdelning visat, att de skall lyckas säkra en stabil efterkrigskonjunktur på en hög produktions- och sysselsättningsnivå och att de för denna politiks genomförande är tämligen oberoende av omvärlden. Deras

optimism i detta hänseende är i och för sig en ogynnsam faktor från internationell synpunkt.

I innevarande allmänna opinionsläge bidrar nämligen amerikanernas ekonomiska optimism till att ge dem en känsla av självtillräcklighet. De föreställer sig att deras eget öde icke avhänger av världsutvecklingen. I de internationella efterkrigsförhandlingarna känner amerikanerna alltför mycket — trots allmänna konventionella talesätt av motsatt innebörd — att hela problemet egentligen bara gäller hur resten av världen skall kunna räddas från kaos.

De är världens doktorer och välgörare. I viss grad har de rätt till den positionen. De är stora och starka, ekonomiskt och militärt. Och även när vi kritiserar dem måste vi minnas att de genomsnittligt sett dock sannolikt måste sägas närma sig problemen med både mera klokhet och generositet än de flesta andra nationer. Men deras misstag är att de själva innerst inne känner sig säkra och oberoende. Detta ärstämningsunderlaget till den bryskhet varmed de ibland driver sina egna lösningar och förslag i en anda av "take it or leave it".

En rationell analys av den ekonomiska situationen i Amerika visar nu att denna säkerhet är illusorisk. Amerika går troligen mot en mycket orolig ekonomisk utveckling efter kriget. Det är till och med sannolikt att den amerikanska ekonomin inom en rätt kort tid faller ner i djup depression med massarbetslöshet. Kanske skulle det vara möjligt att förebygga en sådan katastrof och stabilisera den amerikanska ekonomin på en hög produktions- och sysselsättningsnivå. Men detta skulle kräva en sådan efterkrigsplanering som i sin tur det politiska maktläget förbjuder.

Konstaterandet att amerikanernas ekonomiska optimism sannolikt kommer att visa sig ogrundad är emellertid från internationell synpunkt bara en tröst för ett tigerhjärta. Har vid krigets slut förhandlingarna i Washington icke nått fram till sådana överenskommelser mellan Amerika, Storbritannien och Sovjetunionen som säkrar en tillfredsställande rättslig och ekonomisk ordning i världen, och får då samtidigt Amerika egna svåra bekymmer med sin ekonomi som i hög grad tar nationens intresse i anspråk, så blir den omedelbara efterkrigstiden sannerligen icke ett särskilt gynnsamt tillfälle för återupptagandet av försöken att nå en stor internationell uppgörelse. En depression i Amerika ökar därtill deekonomiska svårigheterna överallt i världen, kanske endast med undantag för Sovjetunionen som har en nästan helt oberoende ekonomi.

Nu kunde man måhända tänka sig att om hela världen löper in i denna depression, alla stater därigenom skulle få en handgriplig vägledning till nödvändigheten att göra upp sinsemellan om en bättre internationell ekonomisk ordning. Erfarenheten från trettiotalet talar emellertid tvärtom för den förutsägelsen att förhandlingssituationen då i stället blir särskilt låst och att alla enskilda stater för att stabilisera sin egen ekonomi och framför allt motverka massarbetslösheten drivs över i autarkiska åtgärder som alldeles bryter sönder den internationella ekonomin.

För Amerika självt är jag på något längre sikt icke pessimistisk. En depressionsutveckling i Amerika kommer förr eller senare att driva nationen till en ny New Deal. Denna kommer sannolikt då att läggas betydligt radikalare än trettiotalets och bör därför också ha möjligheter att bli effektivare som ekonomisk politik. Experter, politiker och allmänheten har genom krigets finansiella fantasterier lärt sig kalkylera med mycket större budgetbelopp än dem som var förvånansvärda på trettiotalet. Den någon gång hörda åsikten att Amerika under trycket av en depression skulle kunna drivas till fascism tror jag inte alls på. Den amerikanska frihetskärleken sitter djupt. Den är nästan primitiv.För världsekonomin är det däremot svårt att hysa samma optimism ens på längre sikt. För det första kan skadeverkningarna på hela det internationella ekonomiska systemet av en depression vara mycket allvarliga och bestående. En expansionistisk politik i Amerika när den sätter in, kan vidare ta sin tid innan den lyckas lyfta den amerikanska ekonomin upp ur diket. Och det är dessutom allt annat än säkert att en ny New Deal i Amerika blir internationalistisk till sin inriktning.

Det är farligt för världen att Amerika liksom Sovjetunionen verkligen är rätt oberoende av yttervärlden och att utrikeshandeln för dessa länder inte spelar så stor roll. Det är ännu farligare att åtminstone amerikanerna i sina egna föreställningar överdriver sin självtillräcklighet. Blir det depression i Amerika efter kriget kommer den erfarenheten inte nödvändigtvis att lära om dem. Depressionen kommer att närmast bero på och kunna förklaras

genom vad som hänt inom Amerika under kriget och omedelbart efter kriget. I synnerhet om då hela världsklimatet av depressionens nödtvång blivit autarkiskt kan en ny New Deal i Amerika visa sig bli nationalistisk.

Den gamla New Deal var det på flera områden, t. ex. penningpolitikens. På handelspolitikens område var den i stället svagt internationalistisk. Men förklaringen härtill var måhända huvudsakligen Cordell Hulls egetfrihandelspatos. Detta var dock en mycket tillfällig personlig faktor i den amerikanska politiken som kanske inte har sin motsvarighet nästa gång.

Dessa perspektiv för den ekonomiska världsordningen efter kriget är icke uppmuntrande. Jag har mot mina avsikter förts till dessa pessimistiska slutsatser genom studier. Jag tror de representerar en stor sannolikhet. Jag menar att det är nyttigt och nödvändigt att vi svenskar kallt räknar med dessa möjligheter när vi lägger upp våra egna planer och handlingslinjer.

Men fortfarande är de blott möjligheter. Situationen är labil och innesluter även möjligheterna för ett alldeles motsatt förlopp. Historien är aldrig bestämd förrän den är genomlevd. Den som icke fått sitt tänkande fängslat i en trångt materialistisk historieuppfattning vet, att de krafter och allmänna tendenser som en socialvetenskaplig analys kan blottlägga och med viss säkerhet extrapolera in i framtiden, kan komma att brytas genom mänsklig tanke och vilja. Detta personliga moment i de närmaste årens världshistoria kan av inga observationer och ingen reflexion ännu avslöjas. Låt oss hoppas att det kommer att bereda oss goda överraskningar.

I VÄRLDSPOLITIKEN

Sveriges intresse i världspolitiken ligger klart. Vår nation är internationalistisk. Vi eftersträvar en rättsreglerad och demokratisk, överstatlig ordning i världen. Vi vill ha trygghet för krig. Vi vill ha fri handel, ohämmade kapitalrörelser, stabila valutaförhållanden och en rationell arbetsfördelning mellan nationerna.

I en sådan internationell ordning vore vi för vår del beredda att ta väsentliga inskränkningar i vår nationella suveränitet.

Kunde det verkligen nås en internationell valutastabilisering och kunde det byggas upp en internationell organisation för penningpolitikens samordning, är vi beredda att erkänna att frågan om valutakursernas läge är en internationell fråga som bör bestämmas internationellt och icke nationellt.

Skulle det vara möjligt att nå en internationell uppgörelse i handelspolitiken som möjliggör en friare handel, är Sverige berett att gå långt i fråga om att avstå från friheten att nationellt reglera utrikeshandeln. En internationell organisation för stabilisering av de ekonomiska konjunkturerna kunde likaså räkna på Sveriges lojala medverkan.

Vi skulle ingenting högre önska än en överenskommelse om allmän internationell avrustning. Kunde fredensäkras, skulle vi med tacksamhet finna oss i en internationell reglering av våra militära anordningar och deras inordnande i en internationell polismakt.

Förutsättningen måste emellertid från vår synpunkt vara en internationellt demokratisk världsorganisation. Därmed menar vi icke, att icke stormakterna skulle tillerkännas ett högre röstal och ett större inflytande. Annars vore det enligt svensk uppfattning knappast en verkligt demokratisk ordning. Det vore än mindre realistisk politik. Men vi måste fordra att de internationella organisationerna byggs upp på rättens grund och att i dem ges röst även åt oss liksom åt alla små stater.

Majoriteten av väljarkåren i Sverige tillhör ett politiskt parti, det socialdemokratiska, som har internationalismen som ett förpliktande traditionsarv sedan den tid då dess åskådning först utgestaltades och programfästes. I all den politiska fostran detta parti därefter genom två generationer sökt ge det svenska folket har de internationalistiska idealen varit en ständigt framhävd huvudsak.

Men i Sverige är internationalismen ingen partifråga. Med undantag för några politiskt alldeles obetydliga spillror av nationen vilka också ställt sig utanför demokratins råmärken, är hela folket internationalistiskt.

Det ligger i sakens natur att just en liten nation — om den vunnit den andliga mognad att den förstår sina egna intressen — måste komma att göra internationalismens ideal till sina. Vi kan aldrig frestas till politiskmilitarism och ekonomisk imperialism. Våra intressen är så uppenbart förbundna med fred, rätt, internationell demokrati och fri handel.

Med den utveckling den moderna krigstekniken tagit har en liten nation inget annat varaktigt skydd än vördnaden i världen för rättens majestät. När avtal bryts och internationella rättsregler åsidosätts, betyder det för oss i Sverige en fara för vår existens som fri nation. Därom är vi klart medvetna. Vi kan aldrig se opportunistiskt på en dylik process till den internationella rättens nedvärdering. Vi kan själva aldrig lockas att förgripa oss på rätten för att vinna en än så stor tillfällig förmån.

Våra elementäraste intressen är på så vis nära förbundna med den internationella rättsordningen. Vi svenskar är så obotligt bestämda i den åskådningen även av den orsaken att vi är en mycket gammal fri nation med tusenårig nämndemannakultur och med legalismen nedlagd som själva grundprincipen i vår samhällsbyggnad. Vi kan med stolthet erinra oss att Sverige i den internationella politiken även städse hävdat och främjat rättsprinciperna. Genom att ha fått stå utanför kriget har vi bättre skyddats från dess skadliga inflytande att driva upp nationalismen.

Vårt ekonomiska framåtskridande bygger på möjligheten att i fri konkurrens pressa våra produktionskostnader och sälja våra exportvaror över hela jorden och att köpa våra importvaror varhelst vi får dem billigast.Råder det oreda och nationalistisk stelkramp i den internationella ekonomiska samfärdseln pressas vår försörjning och vår levnadsstandard desto hårdare eftersom vi är en liten sjöfarande nation med stor utrikeshandel och relativt små förutsättningar för ekonomisk självtillräcklighet. Blir monopolism principen för världsmarknadens reglering kommer vi att höra till de utsugna.

Det svenska folkets politiska insikter står relativt högt. I många andra stater finns det visserligen ett intelligensskikt av i utrikespolitiska frågor utmärkt väl orienterade personer som vi i Sverige tyvärr i stort sett saknar. Men vi saknar också de politiskt illiterata massorna i de flesta andra land. Räknar vi genomsnittligt vet jag inget land där allmänt sett den politiska bildningen står högre.

Då våra intressen således är entydiga och då folket som helhet har ovanligt goda förutsättningar att begripa sina intressen, kan den säkra förutsägelsen uttalas att Sverige i efterkrigstiden kommer att vara internationalistiskt och det svenska folket efter måttet av sina krafter kommer att stödja strävandena att skapa en förnuftig politisk och ekonomisk ordning i världen. Den ibland i vår inre debatt uttalade farhågan att Sverige såsom en slags förlängning in i efterkrigstiden av den under kriget förda neutralitetspolitiken skulle komma att följa en isolationistisk linje framstår helt grundlös.

Som jag ser saken finns det egentligen bara en förutsättning varunder det svenska folket mot alla sina

294intressen och sina traditioner skulle kunna drivas till en isolationistisk inställning. Den förutsättningen vore att Sovjetunionen så förgrepe sig på Finlands integritet som självständig stat och fri nation att vi i Sverige bleve dömda till rysskräck och rysshat. Från denna eventualitet bortses tillsvidare.

Medan jag talar om våra intressen i internationalismen kan det vara skäl att påpeka att denna inställning särskilt i dess svenska gestaltning även är prestigeskapande i världen. Det förhåller sig nämligen så att den internationella rättens och frihetens ideal faktiskt är allmänt erkända. De har hyllats och hyllas i dag i alla tal och resolutioner i alla land. Det är detta som gett den tragiska världsutvecklingen under den sista generationen dess ironiska karaktär att man på alla håll i världen vetat bättre, ibland även velat bättre än det som skett.

Men det har också betytt att ett land som Sverige sedan länge värdestegrats just därigenom att våra intressen så påtagligt är knutna till strävandena att skapa ordning, trygghet och frihet i världen och att vi utåt även ständigt stått för den internationalistiska ståndpunkten. Det är denna intressebundna internationalism som tillsammans

med den relativt höga levnadsstandarden och kulturen givit hela vår grupp av små nationer i nordvästra Europa dess förnämliga särställning i världen.

Sveriges internationella prestige — som ju varit och enligt min mening även i framtiden kommer att bli

förhållandevis mycket hög när vi betänker vår litenhet — beror således inte bara på vad vi gjort här hemma av våra resurser och vårt inre samliv. Den beror också på att hela världen säkert vetat att vi varit fredliga och icke hotat någon, att vi obrottsligt hållit alla avtal, att vi stött varje förnuftig ny ansats till den internationella ordningens tryggande, att vi så gott vi kunnat stått emot den internationella utvecklingen till autarki och förblivit vad man utifrån betraktat som ett frihandelsland.

Ej blott på grund av stadfästa ideal och påtagliga intressen utan även på grund av hänsyn till vår prestige i världen är vi alltså bundna till internationalism. Med allra största uppriktighet kan vi ställa oss på änglarnas sida.

Men vi bör också göra klart för oss att just nu våra möjligheter att tjäna internationalismens ideal är mycket begränsade. Den åsikt som man ofta möter — och som även författaren tidigare hyst — att vi borde träda i snar kontakt med och delta i det internationella planeringsarbete och de förhandlingar om efterkrigsproblemen som äger rum inom de Förenade nationernas ram, saknar verklighetsgrund.

Som jag tidigare visat är det en princip som både stormakterna och småstaterna på den allierade sidan verkligen lyckats av hjärtat förena sig om, att de neutrala

staterna skall strängt hållas utanför dessa internationella fredsförberedelser. Vi är således befriade från plikten att själva nu överväga om ett sådant deltagande skulle vara förenligt med vår ställning till kriget.

Enligt min mening betyder emellertid detta ingalunda att vi bör stå obekymrade inför detta arbete. Både i eget intresse och för att i vår mån tjäna världsintresset bör vi vaksamt och kritiskt följa vad som förbereds på det internationella området. Vi bör studera problemen och bilda oss ett självständigt omdöme om de olika föreslagna lösningarna. Och vi bör ge öppet uttryck åt våra meningar.

De svenska statsmakterna bör deklarera den inställning vårt land intar till valutaproblemen, kreditproblemen, handelspolitiken liksom till de internationella rättsfrågorna. Så som allting nu flyter, ligger det i sakens natur att dessa deklarationer dock måste bli av mycket allmän och försiktig karaktär.

Men i en levande demokrati skall det finnas en offentlig diskussion. I en demokrati ligger det en plikt på meningsbildarna, de talande och skrivande i landet, att långt innan tiden är mogen för statsaktioner förbereda opinionen och även ge röst utåt för vad folket vill och menar.

De internationella problemen blir härefter de allting annat dominerande problemen i vår generation.

Utrikespolitiken blir så mycket viktigare i framtiden. Summan av allt det vi i Sverige kan göra för att säkra oss själva och ordna upp våra egna inre förhållanden på bästa sätt betyder inte stort för vad som kommer att hända oss i jämförelse med verkningarna av vad som handlas och händer utomlands.

I den meningen blir världen mycket mer internationalistisk efter kriget och detta oavsett hur väl eller illa man lyckas att bygga upp en tillfredsställande internationell ordning. Det internationella beroendet har under generationer långsamt stegrats genom transportteknikens och krigsteknikens utveckling. Detta beroende kommer nu att med explosiv våldsamhet slå ut i intensiv verklighet på grund av det allmänna, starkt dynamiska nödläget i hela världen som är krigets resultat och dessvärre ett resultat som icke kan väntas vara snart övergående.

Insikten om det starkt ökade internationella beroendet kan visserligen icke befria oss från plikten att sköta våra egna inre angelägenheter så förståndigt som möjligt. Vi har i själva verket ökade skäl att göra vårt allra bästa i vår inre politik eftersom det kan gälla vår säkerhet och ej blott vårt välstånd och vår kultur. Men vi har skäl att rikta mycket mer av vårt intresse och våra strävanden åt kringvärlden.

Vi behöver därför sätta av en större del av vår intelligens för studier av de internationella frågorna. Hela vår högre kultur och hela vår folkbildning måste omriktas.

Det är naturligtvis alldeles galet att vi i vår akademiska forskning och undervisning praktiskt taget saknar t. ex. nutidshistoria eller internationell rätt. Vi har för närvarande inte ens förutsättningar att utbilda ett tillräckligt antal unga personer tillräckligt väl för att fylla betydelsefulla poster i de internationella organisationerna.

Vi svenskar har ett så särskilt starkt och positivt intresse i en bättre världsordning och vår ställning utanför konflikterna ger så goda förutsättningar för kylig objektivitet att en svensk diskussion av världsproblemen, om den bara lyftes upp till en högre intellektuell nivå, skulle ha viktiga insatser att göra. Ibland skulle t. ex. svenskar av dessa skäl ha lättare att äga genialiteten hos barnet i sagan som vågar se och utropa att kejsaren är naken. Just den internationella debatten, även på expertplanet, har ju eljest av naturliga skäl en så olycklig benägenhet att svepas in i orkeslös förljugenhet.

Av samma skäl borde vi svenskar ha lättare än de flesta andra folk att verkligen känna oss som världsmedborgare och att identifiera oss med mänsklighetens intressen. Olyckan i världen är ju nationalismen. Förhandlingarna leder ingen vart därför att var och en sitter och håller på sitt lands särintressen medan alla tillsammans förlorar det gemensamma helhetsintresset.

För oss svenskar är det så ovanligt uppenbart att *vi aldrig i något sammanhang har ett politiskt särintresse som rimligtvis kan mäta sig med vårt allmänna intresse*

att det blir ordning, trygghet och frihet i världen. Vi är av vårt lands historia och våra yttre förhållanden särskilt utvalda att vara världsintressets advokater.

För oss själva är det således rätt oväsentligt hur detaljerna läggs upp i valutastabiliseringen. Vi skulle för egen del kunna passa in oss i en Keynesplan eller en Whiteplan eller vilken annan plan som helst. Vilken roll som tillmäts guldet, vilka närmare regler som binder krediten etc. är ur rent nationell synpunkt frågor på andra planet.

För oss är det enda viktiga att planen är förnuftig, att administrationen läggs upp så att den fungerar effektivt och att frågan utreds så, att ett förslag har en rimlig möjlighet att bli accepterat av andra länder med mer uttalade särintressen eller nationella fördomar. Vi har med andra ord ett nästan rent sakligt intresse i valutastabiliseringen.

Likadant är det med handelspolitiken. Vårt önskemål är helt simpelt att kunna sälja och köpa fritt överallt, att kunna ta frakter till alla hamnar. Vårt intresse är spritt. Vi har inga kolonier och vill inga ha. Alla marknader är för oss viktiga och ingenstädes kräver vi överhand. Mot en rimlig organisation av råvarumarknaderna som håller uppe och stabiliserar prisen och inkomsterna i råvaruländerna har vi som köpare inga starka intressen, i synnerhet som vi samtidigt är säljare av andra produkter i dessa länder.

I flygtrafik och oceanfart är vår högsta chans att få tävla i fri konkurrens. Den internationella organisation som kan vara nödvändig bedömer vi uteslutande ur synpunkten av om den är förnuftig och effektiv och om den ger frihet för våra egna och andras krafter.

Våra relativt små särintressen är så särskilt obetydliga i jämförelse med vår relativt stora andel i världsintresset. För oss som liten nation bör det därför vara naturligt att ge stämma åt den stora politiken. Stormakterna är däremot fångna i särintressena och hela världen omkring oss är dränkt i nationalism. Förhandlingarna blir resultatlösa därför att där saknas det stora greppet och den rationella generositeten.

Vi bör se vår chans. Vi bör spela vår roll och säga våra repliker. Vi bör göra det även om det enda vi vinner är den estetiska tillfredsställelsen och äran att ha haft rätt.

Men vi bör göra alldeles klart för oss hur den värld verkligen ser ut som vi spelar i. För en sådan lösning av världsproblemet inom en snar framtid som är ens någorlunda tillfredsställande är möjligheterna ytterligt små. Det hindrar inte att vi bör stå upp för de riktlinjer som följer våra med mänsklighetens samstämda intressen. Men vi bör inte förutsätta framgång.

Författaren har aldrig varit pessimistisk om krigets slutliga utgång. Men i fråga om freden har jag länge haft dystra aningar:

"Det andra världskriget, när det är slutkämpat, kommer att lämna oss i arv en sönderslitén, nödställd, upprorisk värld. Faran att freden skall förloras, sedan kriget vunnits, är helt enkelt oerhörd. Objektivt bedömd är måhända sannolikheten att vi i vår generation skall lyckas nå en balans igen, mycket liten. Vi kanske bara befinner oss i första femtedelen, räknat från 1914, av en era av väldiga konvulsioner som genom varandra avlösande kriser, revolutioner och världskrig under osägbara lidanden för alla folk och förstörelse av vår kultur kommer att totalt omgestalta de villkor varunder människor lever tillsammans på vår planet. Men när vi lägger planer och handlar, lyfter vi oss ju alla till den grad av tillförsikt att vi trots allt förutsätter att det dock finns en chans till samverkan, fred och tryggat framsteg — om vi bara tänker igenom problemen rationellt och modigt. Men första förutsättningen är att vi ser situationens hela allvar.""Tillbaka till internationalismen" i Första Maj 1943.

Kriget är ett helvete, djävulskt över all beskrivning. För människorna är det moraliskt nedbrytande i en grad som få av oss har nog inbillningskraft att fullt fatta, än färre mod att kallt se i ögonen.

Det finns en förståelig konvention att vi låtsas som om lidandet luttrar och förädlar. Det är naturligt att vi talar så när vi tröstar en sjuk. Men friska emellan vet vi naturligtvis att, bortsett från enstaka undantag, det alls icke är så. Vetenskapliga undersökningar ådagalägger vad vi redan vet av alldaglig erfarenhet, nämligen att genomsnittligt sett lidande tvärtom försämrar människornas moral.

Den sjuke, den olycklige är oftast inte särskilt god fastän vi av medlidande intalar oss det och framför allt gärna vill säga det till honom. Harmoniska och goda människor är i allmänhet resultatet av gynnsamma, konfliktfria uppväxtvillkor, hälsa och framgång. Vi bevisar alla att det är så vi egentligen menar, när vi lägger upp villkoren för uppfostran av våra unga.

Den konventionella tanke som odlas i vår offentliga diskussion att de ockuperade folken haft en erfarenhet som lyft dem moraliskt är i allt huvudsakligt bara en from lögn. Tyvärr, måste vi tillägga, ty fredsutsikterna skulle te sig ljusare om lögnen vore sanning. Men en sönderfallande rättsordning och tvånget att leva under ständiga impulser att antingen anpassa sig efter eller protestera emot en orättfärdig våldsmakt, en förlamad press och en hämmad yttrandefrihet, stängda eller korrumperade skolor, upplösta hem, brist, sjukdomar m. m. har naturligtvis moraliskt skadat dessa folk för lång framtid.

De kommer att ha oerhörda problem att ens

någorlunda återställa laglydnad, rättssäkerhet och social ordning i sina stater. De har att omedelbart gripa in med största allvar för att inte stora skaror av ungdom skall gå ouppfostrade genom livet. De hemkommande flyktingarna kommer att resa individuella och sociala återanpassningsproblem om vilkas allvar få nu kan göra sig en föreställning.

Dessa folk kommer att vara långt mera nationalistiska i den negativa meningen av hätskhet mot yttervärlden. De kommer däremot inte att vara mera sammangjutna till nationell enighet som den konventionella tesen lyder. Tvärtom kommer samhällslugnet att upprivas av ett otal ouppgjorda, delvis mycket plågsamma affärer mellan individer och grupper. Alla slags splittringstendenser kommer att göra sig gällande.

De gamla politiska partierna är till stor del komprometterade. I viss mån kommer hela den gamla samhällsordningen att framstå problematisk. Även i de traditionella demokratierna kommer det att få föras en hård strid till försvar mot olika slags diktaturtendenser. Dessa tendenser kommer att gynnas även av nödvändigheten att i början använda irreguljära regeringsmetoder för att säkra försörjningen och ordningen.

Under kriget och ockupationen har tvånget att sätta in alla andliga krafter till försvar mot våldsmakten förhindrat ett konstruktivt vidareutbildande av den nationella ideologin och kulturen. De frigjorda folken har att

starta inte bara med ett skadat näringsliv utan även med en skadad moral och en förkrympt andlig odling.

Jag är väl medveten om att det är grymt att nedskriva dessa rader. De olyckliga folk som våldförts i kriget behöver ju få tro att de dock vunnit något mera än friheten tillbaka för allt vad de genomgått. Men orden är sanna. Sanningen kan aldrig skada. Det är illusionerna som ständigt för oss vilse.

Det sagda gäller även de krigförande nationer som icke själva ockuperats av fienden, t. ex. britterna och amerikanerna. Även där har skolor stängts, hem upplösts, ordningen störts, kulturarbetet hämmats. Enskild heroism och medmänniskokärlek får ett vidgat utrymme i en nödtid, det är sant. Men det är en villfarelse att tro att genomsnittligt något folk blir bättre eller klokare genom kriget.

Det är med genomsnitt och summor socialvetenskapen arbetar medan skalderna må förhärliga undantagen. De skapar därigenom lyftande ideal som kan ha sin verkan att i någon mån motverka det allmänna förfallet. Socialvetenskapen försummar inte att iakttaga dessa uppbyggande individuella anspänningar. De har sin betydelse. Men de återspeglar inte sanningen.

Vanan att döda och dödas är asocial. Jag har sett de blanka oroliga ögonen på de stackars brittiska och amerikanska pojkar som nu skickas ut med bomblaster över

Europas städer. Detta krig är till sina metoder råare än den intelligentaste förbrytare skulle kunnat drömma sig in i. Handböckerna för kommandotrupperna överträffar i sina vetenskapligt systematiserade anvisningar för närkampen allt det mest sadistiska vi har i våra kriminalmuseer. Ohyggligheterna är nödvändiga för att vinna kriget. Men det kan icke ske ostraffat att nationerna sjunker ner i tävlan om att överträffa varandra i barbari.

Krigets summa i alla land är brutna eller snedvridna enskilda människoöden. Moralstatistiskt avtecknar sig krigets resultat i brant stigande kurvor för alkoholism, vålds- och egendomsförbrytelser, äktenskapsbrott, könssjukdomar, prostitution och allmän liderlighet, homosexualitet och all slags annan perversitet. Krig betyder inflation och svarta marknader. Av de vanliga moralindices är det visst bara självmordskurvan som sjunker.

Den inre demoraliseringen är en fruktbar jordmån för irritationer utåt. Nationalhatet stiger i alla riktningar. Som opinionsundersökningarna visar är för den genomsnittlige amerikanske soldaten i Stilla havet japanerna djävlar i människohamn. De primitiva stammar som befrias är knappt mer än djur. I Afrika är "alla araber" smutsiga och giriga. "Alla italienare" är korrumperade och deras kvinnor lättköpta skökor.

Det är ingen konst att föreställa sig hur den genomsnittlige amerikanske eller brittiske soldaten kommer att se på "alla fransmän", "alla tyskar", ja, också på "alla

norrmän", "alla danskar", "alla holländare och belgare". Hur å sin sida amerikanerna och britterna kommer att uppfattas kan vi också förstå. Vid den europeiska kontinentens återerövring och besättande kommer de framför allt att skörda en allmän ovilja hos alla folk. Det kommer att ta mycket lång tid att så småningom dämpa denna ovilja.

Vi måste komma ihåg att även under fredliga förhållanden turister ofta väcker antipati. Å andra sidan är det knappast mer än en procent av befolkningen i de högst kultiverade nationerna som har den förståndets och hjärtats bildning att de kan resa i främmande länder och komma att förstå och älska de folk som där lever.

Den genomsnittlige soldaten äger icke denna bildning. De villkor varunder han reser är sannerligen heller inte ägnade att främja goda mänskliga kontakter med de folk han kommer i beröring med. Han kommer att återvända till sitt land mera bigott nationalistisk än han ursprungligen var och han kommer att tala av "erfarenhet". De folk han lämnar kommer att ha ökade skäl till hätskhet mot den nation han tillhör.

Låt oss inte i medlidande och medlevande i detta olyckliga krig glömma vad vi alltid vetat och trott på, nämligen att krig är ont, att krig inte bara är ruinerande ekonomiskt och socialt utan nedbrytande moraliskt och politiskt. Och låt oss inte falla offer för illusionen att

ur själva kriget och olyckorna skulle alstras uppbyggande krafter.

Det finns en yrkesgrupp i Sverige som noga vet vad jag här talat om. Det är militärerna såvida de fått en tillfredsställande fackmannautbildning. Det är min uppfattning att de ej blott skulle bidra till den allmänna politiska bildningen i landet utan även mäktigt stegra den beslutsamma enigheten omkring vårt eget försvar om de ville ta bladet från munnen, lämna de konventionella fraserna och tala om för folket vilket förråande inferno det moderna kriget i verkligheten är och hur lyckliga över alla mått vi svenskar kan vara ifall vi lyckas ända till

slutet stå utanför det blodiga eländet.

Vi bör till slut även befria oss från den lilla illusionen att ens i Sverige kriget haft uppbyggande verkningar. I förminskade mått har vi ju också i vårt land haft den utveckling av de moralstatistiska kurvorna som jag nyss berörde. Även i Sverige har den andliga odlingens tillväxt något hämmats.

Den nationella enighet vi talar om är ett tvivelaktigt värde. Väsentligen betyder den ju bara det självfallna inregistrerandet av en gemensam stor fara och den därmed följande avmattningen av vårt intresse för och diskussion av våra inre kulturella och politiska problem.

Jag minns än den egendomliga effekt det gjorde på mig när jag kom hem våren 1940 till den väntade invasionen och hörde folkets ledare förkunna att "det är

högt i tak i dagens Sverige". Sanningen var naturligtvis att det inte på mycket länge varit så lågt i tak i vår nationella boning som just den sommaren.

När i Sverige till och med gamla pacifister nu lever i illusioner om hur kriget självt öppnar en chans för de uppbyggande krafterna i världen så beror det ju på billigt önsketänkande. Blott genom anspänning av vår vilja förmår vi som lever i denna svåra tid fatta den gränslösa olyckan.

En del av förklaringen ligger också i att vi svenskar känner ett dåligt samvete gentemot de stridande folken. Också denna moraliska värdering är illusionsbemängd. För vår krigs- och efterkrigsberedskap är det ett icke oväsentligt önskemål att vi som svenskar stärker vårt moraliska självförtroende. Med denna motivering skall några kyliga observationer nu göras i frågan om neutralitetens moraliska bedömning.

Det är sant att det är de allierade makternas seger i kriget som räddar även oss från att lemmas in i Hitlers nazistiska ordning. Men det är inte sant att de kämpar för vår skull. Varken stora eller små stater har gått in i detta krig för något annat intresse än sin egen säkerhet. De allra flesta har kommit med helt enkelt därför att de överfallits. Likhet i ideal och kultur gör att västmakterna har vår innerliga sympati, bortsett från att vi önskar

dem seger för att en sådan utgång av kriget gagnar våra nationella frihetsintressen. Men det är en helt annan sak.

Det kunde ha tänkts en internationell säkerhetsordning som föreskrivit solidariskt försvar mot angriparmakter. Hade den fungerat hade kriget för övrigt inte blivit av. Nu fanns ingen sådan ordning. Felet var i första hand stormakternas. Hur småstaterna behandlades åren före katastrofen berördes i kapitlet om NF och IAO. Vi svenskar skulle vara beredda att vara med om att försöket gjordes om på nytt och att då sätta in även våra krafter bakom försöket.

De ockuperade små staterna i Europa har vår alldeles särskilt varma medkänsla. Vad jag nyss anmärkt om ockupationens nedbrytande verkningar bör blott göra vår medkänsla varmare. Vi borde känna oss lyckliga om vi efter kriget kunde vara dem till hjälp. Men vi behöver erinra oss att de inte lider för vår skull. Vi må beundra många drag av mänsklig storhet i deras heroiska försvarskamp mot den fientliga övermakten. Men vi har ingen anledning att vända denna beundran i självförebråelser.

Ser vi nu nyktert tillbaka på de år som gått och tänker vi oss själva in i de överfallna folkens öde, synes det finnas föga skäl att anta att svenskarna skulle ha försvarat sig mindre envist och tappert än polackerna och grekerna, att svenskarna skulle ha visat mindre av nationell motståndsvilja efter en ockupation än tjeckerna och danskarna eller att svenskar genomsnittligt skulle ha stått

mindre raka inför exekutionsplutonerna än de därtill utvalda fransmännen eller norrmännen.

Om alla dessa och andra nationer som fått samma öde kan det vidare utan minsta tvivel utsägas att de med stor glädje skulle ha följt vår politik om det varit dem möjligt. Detta förnekas knappast av någon ansvarig talesman för dem.

Vi svenskar kan med mycket gott samvete välsigna det öde som låtit oss stå utanför kriget. Den fulla insikten om krigets nedbrytande verkningar gör det motiverat att vi med alla medel söker undvika att komma med i kriget

under dess fortsättning: *Sveriges mest omedelbara intresse i världspolitiken är att ända intill krigets slut bevara freden.* Låt oss vara uppriktiga och erkänna att uppnåendet av detta mål vore värt även betydliga moraliska kompromisser.

Vår regering har under de tunga åren 1940 och 1941 gjort kompromisser för att bevara freden. Jag tänker då på transiteringen, ingreppen på tryckfriheten, en hel del lagstiftningsåtgärder som visade alltför liten trohet mot våra hävdvunna rättsgrundsatser o. s. v.

Författaren hörde till dem som då krävde en rakare rygg i Sverige. För mig var dessa åtgärder betänkliga främst ur den synpunkten att de verkade undergrävande på vår moral och kultur. Flera av dem var dessutom tekniskt, psykologiskt och juridiskt illa planerade och oskickligt utförda. Det var dålig politik vilket sårade minhögmodiga svenskhet. Någon moralisk skuld mot utlandet har jag däremot aldrig känt på grund av svensk politik under dessa år. Vad som var skadligt var framför allt att regeringen ävlades att rationalisera vårt handlande i stället för att ärligt tala om för vårt politiskt mogna folk att vi handlade under tryck. Jag var emellertid väl medveten om de oerhörda farorna och hur ansvaret tyngde dem som bar det. Min kritik formulerade jag därför med moderation.Se Kontakt med Amerika, kap. 11, och Amerika mitt i världen, kap. 4.

När vi svenskar nu ser tillbaka på de gångna åren har vi emellertid enligt min mening föga anledning till självplågande ruelse. Nationer liksom människor får bedömas i stort sett. Hur skulle eljest någon nation eller individ förtjäna annat än förakt?

Även med allra hårdaste och enligt min mening orättvisaste bedömning av vissa svaghetssynder under det ständiga krigshotet från Hitler står sig Sverige gott i varje internationell jämförelse. Tänk igenom Storbritanniens politik under de sista tio åren. Eller Amerikas. Eller Norges. Jag väljer då tre nationer bland dem vi mest aktar och älskar.

Jämförelserna behöver inte utredas i detalj för att slutsatsen skall vara klar. Vi må ha anledning att känna oss ödmjuka inför idealen men sannerligen inte inför världen sådan den är runtomkring oss. Den merakonstruktiva tanken bör vidare vara att nationer liksom enskilda människor inte skall mätas efter sina svagheter, allraminst efter sina hopsummerade begångna svagheter.

Ingen av oss som individer skulle orka leva vidare om vi ständigt skulle bära med oss på ryggen alla våra gamla synder. Vi begär alla att bli bedömda inte efter våra misstag utan efter vad vi positivt uträttat i livet och vad vi nu vill och förmår. I sista hand är det på sin inställning till framtidens uppgifter som en frisk nation skall bygga sin uppfattning om sitt eget värde.

Blott en fast vilja att sätta in sina svaga krafter i det godas tjänst kan ge en enskild människa eller ett folk frid med sitt samvete i denna nödtid. Inför mänsklighetens måttlösa olycka blir en diskussion om skuld eller skuldlöshet eljest bara billig advokatyr. Den oförlåtliga synden vore självtillräcklig likgiltighet.

Dessa reflexioner kan vara ägnade att återställa vår moraliska självtillit men de gör oss inte hoppfullare om världen. I inledningen till detta kapitel har utförligt motiverats att Sveriges politik efter kriget bör vara klart internationalistisk liksom hittills. Men i den förvirrade efterkrigstiden blir vårt mest omedelbara internationella intresse helt enkelt att försiktigt lotsa oss fram från dag till dag genom ett farvatten fyllt av stora faror och oerhörda svårigheter. Mellan detta kortsiktiga intresse och

de tidigare berörda mera långsiktiga består emellertid ingen intressekonflikt.

Vi har i själva verket inte ens opportuna skäl att underlåta att enständigt deklarera de höga internationella principer som är så särskilt klart motiverade av våra nationella säkerhets- och välfärdsintressen. De är i en mycket praktisk mening vår sköld även i närkampen. I den mån stormakterna efter kriget kommer att söka undvika direkta kränkningar av vår rätt och frihet beror det nämligen till icke ringa del på deras respekt inför och dåliga samvete gentemot dessa principer.

Vi bör räkna med ej blott att en allmän internationellt demokratisk världsorganisation icke kommer till stånd och

blir funktionsduglig under en nära framtid, utan även att de tre stormakterna icke kommer att kunna nå en tillfredsställande samverkan med varandra. Farligheten i vårt läge består icke minst däruti att vi kan komma att inblandas i deras inbördes konflikter.

För Sverige är det ett viktigt intresse att sådana konflikter i möjligaste mån undgås och att de kan lösas genom fredliga medel. Ur svensk synpunkt måste vi därför av hjärtat önska både att Amerika och Storbritannien skall kunna nå en intim och friktionsfri samverkan i världspolitiken och att ett förtroendefullt samarbete skall kunna grundläggas mellan de båda anglosaxiska stormakterna och Sovjetunionen. Det senare önskemålet är ett livsintresse för Sverige eftersom vi eljest lätt kommer iskottlinjen mellan dem. Det förra önskemålets uppfyllande är en väsentlig förutsättning för det andras uppnående.

Vi bör naturligtvis göra allt vad vi kan göra för att främja en sådan enighet mellan de tre stormakterna. Framför allt bör vi underlåta allt som skulle kunna underblåsa deras rivalitet. I förra fallet är vår förmåga mycket liten. Den bästa positiva tjänst vi kan göra samförståndet mellan stormakterna är sannolikt att i vår offentliga och vetenskapliga diskussion ärligt och sakkunnigt klarlägga intressefältet och handlingsalternativen.

I senare fallet skulle vår förmåga kunna vara stor i negativ riktning. Thomas Hobbes klarlade för många århundraden sedan att fastän även den starkaste har mycket begränsade möjligheter att göra gott i världen så har till och med den svagaste nästan obegränsade möjligheter att skada. Den principen bestämmer i själva verket i mycket hög grad mänsklighetens tragiska historia.

Vår föresats att icke öka friktionsanledningarna mellan stormakterna innebär i första hand ett bestämt avstående från vår sida att söka vinna tillfälliga fördelar för vårt land genom att utnyttja den ena stormakten i spelet mot den andra. En sådan opportun linje för vår utrikespolitik vore även på något längre sikt livsfarlig ur vår nationella synpunkt, eftersom ju då och då stormakterna når inbördes överenskommelser och därvid — om vi blandat oss i spelet — kan riskeras med lättare samvete göra upp affären på vår bekostnad.

Vi bör icke dölja för oss att om vi så avstår från att leka med i stormakternas rivalitetskamp så innebär detta i viss mening en fortsättning in i efterkrigstiden av vår neutralitet under kriget. Att denna nya neutralitetspolitik icke innebär en isolationism har tillräckligt tydligt klarlagts i det föregående. Det innebär emellertid att *vår internationalism blir ett helhjärtat medlevande blott i sådana strävanden som gäller världen och mänskligheten men icke i enskilda stormakters intressepolitik.*

För uppläggningen av denna *internationalistiska neutralitetslinje för svensk utrikespolitik efter kriget* är det en stor fördel att Sverige nu under kriget utesluts från deltagande i de Förenade nationernas förhandlingar om efterkrigspolitiken. Såsom dessa förhandlingar faktiskt artar sig under krigets slutskede är det enligt min mening ur svensk synpunkt en övervägande fördel att vi icke är med och att vi får stå okomprometterade.

Det är sant att vi med våra internationalistiska intressen och den ekonomiska sakkunskap vi kunde ställa till förfogande kanske skulle kunna i någon ringa mån bidra till att öka möjligheterna att föra fram förhandlingarna till tillfredsställande resultat. Men vi bör inte överdriva det inflytande vi skulle kunna utöva, så låst som hela förhandlingsläget nu står. Och en väsentlig del av detta inflytande skulle vi kunna utöva redan genom vår offentliga och vetenskapliga diskussion, om denna kunde mera

inriktas på de internationella problemen och ges en högre, mera kunnig och kritisk nivå.

Den internationalistiska neutralitetspolitik efter kriget som jag här talar för, innebär en oreserverad anslutning till alla rimliga strävanden att nå en lösning av världsproblemen enligt de allmänt erkända internationalistiska idealen rätt, frihet, ordning och säkerhet men en mycket reserverad inställning till de särskilda stormakternas intressepolitik.

Beträffande våra relationer med Amerika och Storbritannien kan jag fatta mig kort. En stor och innerligt erfaren överensstämmelse i kultur och ideal säkrar på ett djupt mänskligt plan en omedelbar svensk förståelse för dessa nationers strävanden och svårigheter. Våra ekonomiska relationer med dessa länder är förhållandevis mycket

livliga och vi önskar att de skall förbli livliga. Vi vill att de skall förbli reglerade genom internationella rättsgrundsatser som överensstämmer med vår internationalistiska grundsyn på den ekonomiska samfärdseln mellan självständiga stater. Kulturutbytet har genom århundraden varit betydelsefullt och i Sverige finns det en stark vilja att få lära mera från den anglosaxiska världen.

I fråga om de nu upptornande politiska och ekonomiska intressekonflikterna mellan Amerika och Storbritannien hyser vi en uppriktig önskan att de kan lösas på ett

konstruktivt sätt. Så länge de är olösta vill vi emellertid icke engagera oss som hjälptrupper vare sig åt det ena eller det andra landet.

Sveriges allt överskuggande politiska intresse är emellertid att nå intima och goda relationer med Sovjetunionen. Vi har under mellankrigstiden gjort många misstag i våra förbindelser med detta land och det är en klen tröst att andra länder, och i första hand Amerika och Storbritannien, under denna tid gjort sig skyldiga till än värre misstag.

Det är givet att våra strävanden att öppna livliga ekonomiska förbindelser och kulturellt utbyte med och att förvärva politiskt förtroende från Sovjetunionen skulle kunna ha de allra bästa förutsättningarna om under efterkrigstiden en intim samverkan komme att råda mellan å ena sidan de anglosaxiska stormakterna och å andra sidan Sovjetunionen. Detta förhållande ger i själva verket Sverige ett alldeles särskilt stort intresse av att en sådan samverkan kommer till stånd.

Men även om så icke kommer att ske måste vi i Sverige reglera våra förhållanden till Sovjetunionen. Detta måste ske på direkt väg. Vi kan icke lita på de anglosaxiska stormakterna som förmedlare.

Man möter i Sverige understundom ehuru lyckligtvis icke alltför ofta den föreställningen att vårt viktigaste intresse efter kriget vore att nå intima relationer väster ut. Storbritannien och Amerika skulle därefter skaffa oss

Sovjetunionens bevågenhet och i vidrigt fall stödja eller rentav försvara oss mot Sovjetunionen. Detta är ett farligt illusionstänkande som vi snarast möjligt måste befria oss ifrån.

Det är nyss framhävt att naturligtvis bör vi ha goda förbindelser väster ut. I och för sig föreligger därtill även de bästa förutsättningar. Dessa förbindelser måste emellertid redan i så måtto bli reserverade som vi inte vill blanda oss i Amerikas och Storbritanniens inbördes intressekonflikter. Men framför allt bör vi observera att i synnerhet om dessa stater icke inbördes når en någorlunda friktionsfri samverkan, det är troligt att förhållandena mellan å ena sidan de anglosaxiska stormakterna och å andra sidan Sovjetunionen icke blir helt idealiska. *Med all sannolikhet har vi lättare att upprätta goda förbindelser med Sovjetunionen på egen hand än med hjälp av Amerikas och Storbritanniens förmedling.*

Särskilt bör vi en gång för alla göra upp räkningen med den smygande spekulationen att Amerika och Storbritannien skulle försvara oss mot Sovjetunionen. Ingen nation går i krig för en annan nations skull. Och vi bör icke begära det. Även bortsett från krig bör vi göra klart för oss att Amerika åtminstone för en lång tid framåt inte kommer att ta risker för att försvara några som helst intressen på Europas kontinent. Storbritannien har däremot egna politiska och militära intressen i Europa. Men låt oss hoppas att vi inte hör dit.

Framtiden innesluter förvisso en möjlighet av ett tredje världskrig som då skulle komma att rasa mellan de anglosaxiska stormakterna och Sovjetunionen. Men låt oss om denna eventualitet önska att världen måtte förskonas från dess inträffande. *Och låt oss värna oss mot varje förstulen tanke att vi skulle låta oss brukas till att bli de anglosaxiska stormakternas uppmarsch front i norr mot Sovjetunionen.*

Egentligen ligger det i den förkättrade ryskräcken som ännu sitter kvar i stora delar av det svenska folket en, visserligen förvriden, förståelse för detta grundfaktum i svensk utrikespolitik att vårt dominerande intresse är relationerna till Sovjetunionen. Många tecken tyder på att den negativa ryskräcken hos svenskarna håller på att vända sig i positiv samarbetsvilja.

Jag ser bara en enda stor fara för att denna utvecklingsprocess hos det svenska folket kan brytas. Faran består

som redan sagts i den möjligheten att Sovjetunionen så förgriper sig på Finlands integritet som självständig stat och fri nation att svenskarna i medkänsla med finnarna och i känsla av egen dödlig fruktan drivs till isolering åt öster.

I Sverige har den stora majoriteten av folket stått kritiskt mot Finland under hela det förlopp varigenom landet sommaren 1941 bragtes i krig mot Sovjetunionen. Vi

känner bättre än de flesta bakgrunden från mellankrigstiden till vad som skett. Dit hör tysksympatierna inom officerskåren, dit hör Lapporörelsen, dit hör storfinskheten som ju även och icke minst vände sig mot finlandssvenskarna och mot de dock så småningom alltmera resultatrika försöken till en nordisk orientering av Finlands utrikespolitik. Dit hör också Finlands misstänksamma isolering åt öster. Dit hör tyvärr även det ryska angreppet 1939 som bröt den utveckling mot nordism och demokrati som då var långt kommen i Finland.

I denna vår har en nästan enhällig svensk opinion stött strävandena att bryta den andliga isolering som finnarna under trycket av sin krigscensur lever i. Vi har enständigt rått dem att söka nå en överenskommelse med Sovjetunionen som garanterar förtroende och vänskapliga förbindelser i framtiden.

Men all vår klarsyn för den del i skulden som finnarna själva bär för det läge vari de kommit, kan inte leda oss att ursäkta ett utplånande av Finlands självständighet och det finska folkets frihet.

Skulle Finland underkuvas bleve det panik i det svenska folket. Det mest oöverkomliga svårigheter komme att resa sig för dem som i ett sådant läge skulle tala för samförstånd och intima förbindelser med Sovjetunionen.

Man kan spekulera över huruvida folkmeningen då komme att kräva en bestämd orientering åt väster med innebörd att vi skulle bjuda ut vårt land att bli

västmakternas krigsbas mot Sovjetunionen. Eftersom Amerika och Storbritannien i en sådan utveckling och efter ett sådant dåd antagligen inte skulle stå med rena händer, vore det lika sannolikt att det svenska folkets djupa misstroende även skulle vända sig mot dessa länder — vilket då för de flesta svenskar skulle innebära en fruktansvärd desillusion, så villigt som de under kriget lyssnat till den brittiska och amerikanska propagandan. Det svenska folkets första slutsats kunde bli den rena isolationismen — detta plus föresatsen att slopa alla våra sociala reformplaner och endast inrikta oss ekonomiskt och militärt på att rusta oss till tänderna för försvarskrig.

Vi vore då inne på en ödesutveckling hinsides alla rationella överväganden. Om detta katastrof alternativ kan en svensk patriot blott ha en tanke: Gud förbjude att det inträffar!

I NORDEN

Sveriges intresse i Norden är i första hand att alla de kulturellt nära befryndade små nationer här uppe i nordvästra Europa som under kriget haft så tragiskt skilda öden, efter kriget skall återfå sin fullständiga självständighet. Därjämte finns ett svenskt intresse i en nordisk samverkan.

Hur långt ur synpunkten av svenska intressen en samverkan bör gå kan vara i någon mån problematiskt. Men det torde vara givet att vi svenskar skulle önska åtminstone en så intensiv samverkan som med hänsyn till aktuella förhållanden i Norden och de begränsningar som stormaktspolitiken kommer att ställa överhuvudtaget blir möjlig.

Begreppet Norden är som alla dylika begrepp — t. ex. Södern i Amerika — politiskt relativt obestämt. Norden tonar av sig utåt yttervärlden.

För en svensk har således söder ut ej blott Danmark utan även Holland en särplats i vårt intresse. Men Holland har i det mesta sina egna historiska traditioner och sina egna aktuella bekymmer utom Nordens ram och för en svensk ligger Holland litet längre bort.

Väster ut tar vi av historiska och kulturella skäl alltid med inom begreppet Norden inte bara Färöarna utan även

Island och Grönland vilka nu under kriget ockuperats av amerikanerna med brittisk medverkan. Vi finner att Walter Lippmann och andra amerikanska politiska skribenter visar en tendens att spekulera om Amerikas intressen på Island och Grönland ungefär i samma ordalag som de talar om Filippinerna.

De stolta islänningarna vill emellertid återigen bli alldeles självständiga efter kriget. De håller styvsinnat på den med amerikanerna träffade överenskommelsen som just har denna innebörd. I fråga om Grönland har den frie danske ministern i Washington, Henrik Kauffmann, för Danmarks räkning gjort ett mycket klart avtal om att ockupationen skall upphöra efter krigets slut. Och i State Department ger man bestämt besked att man icke har en tanke på att icke uppfylla det. Den som lever får se.

öster ut har vi svenskar av liknande skäl en gammal sympati för de små baltiska stater som frigjordes efter Tsarrysslands fall: Estland, Lettland och Litauen. Men Sovjetunionen har mycket bestämt förklarat att dessa stater efter kriget skall höra till Sovjet. Flertalet svenskar tycks ha resignerat i fråga om deras framtida självständighet.

Vi har i själva verket resignerat mera fullständigt än t. ex. amerikanerna. Som tidigare i denna bok påpekats,

har de baltiska staterna i amerikansk opinion fortfarande en starkare ställning än vi vanligen föreställer oss här hemma. Amerikanerna kommer att vara moraliskt besvärade av ett överlämnande av dessa små nationer till Sovjetunionen såvida det ej kan ske på sådant sätt som ej blott formellt utan även reellt uppfyller principerna i the Atlantic Charter.

När vi svenskar trots våra gamla historiska, politiska och kulturella förbindelser med Balticum, i allmänhet på denna punkt tycks ha valt att med sorg stillatigande ge upp våra förhoppningar så beror det naturligtvis på det starkare tryck varunder vi lever, på vårt livsintresse att framför allt bevara Finland självständigt och vår föresats att för framtiden bygga upp en grundval för intima och förtroendefulla förbindelser med Sovjetunionen.

Vi som är närmare skådeplatsen måste ju också säga oss att det inte kan vara mycket kvar att hägna av dessa från början bräckliga nationella kulturer när först ryssarna, sedan tyskarna och nu snart ryssarna igen fått gå fram över dem. Vi svenskar borde dock åtminstone visa samma intresse som amerikanerna för de villkor i fråga om relativ nationell autonomi som de skulle kunna tillförsäkras inom Sovjetunionen.

Den ganska stora obestämdhet som råder i fråga om begreppet Nordens närmare avgränsning behöver ickebekymra oss i det följande. Idealtypiskt är nämligen begreppet bestämt nog och mitt helt principiella resonemang kräver blott en idealtypisk bestämning av objektet.

De minimikrav på självständighet för Nordens fyra huvudländer som är en förutsättning för problemets diskussion i Sverige kan kort formuleras på följande sätt.

Det är ett svenskt och nordiskt intresse att Nordens gräns mot Sovjetunionen går på andra sidan ett fritt Finland. Detta konstaterande innefattar ingen fientlighet eller misstro mot Sovjetunionen utan utsäger tvärtom en viktig förutsättning från svensk sida för vänskapligt förtroende. Det har ända fram till andra världskriget varit Lenins och Stalins politik att undvika att skaffa sig förtryckta och fientliga minoriteter inom unionens område. Vi anser att denna politik varit mycket vis. På denna punkt har vi ett nationellt intresse i att den fullföljs även i framtiden.

Det är vidare ett svenskt och nordiskt intresse att vi inte skall möta Storbritannien på andra sidan Kölen. Denna utsago betecknar naturligtvis heller inte i ringaste mån en ovänlig inställning till Storbritannien. Vi kan försäkra britterna att om de avstår från att göra Norge till ett nytt Portugal så uppfyller de icke blott ett livsviktigt nordiskt intresse vilket vi tror även vara ett världsintresse utan besparar sig själva många bekymmer

i framtiden. Norge som brittisk vasallstat betyder att Storbritannien bygger strategiska fästen mot Sovjetunionen vilket icke kommer att missförstås i Moskva.

Det är slutligen ett svenskt och nordiskt intresse att vi mot det sjuka Tyskland kan dra en karantänslinje som går söder om Danmark. Detta betyder icke att vi i Norden icke vill ta på oss vår del i bördan för att hjälpa till med den kulturella, politiska och ekonomiska saneringen på Europas kontinent. Men vi menar att vi kan göra det

framgångsrikare ju mer vi själva håller oss osmittade.

När jag har dragit upp de nordiska självständighetskraven har jag av intellektuell renlighet formulerat dem ur synpunkten av Sveriges intresse. *Första förutsättningen för nordisk enighet och vidgad nordisk samverkan är emellertid att dessa självständighetskrav delas av vara tre grannländer själva.*

Med självständighet måste vi mena att de även avhåller sig ifrån att ingå andra politiska och militära allianser med stormakterna än de rent internationella. Ensidiga allianser med en stormakt måste nämligen bland annat med hänsyn till dessa staters litenhet och svaghet innebära att denna stormakt bygger ut en intressesfär i Norden vilket vore högeligen emot Sveriges intressen och ett oöverkomligt hinder för nordisk enighet.

För problemet Nordens uppläggning ur svensk synpunkt behövs blott ett ytterligare påpekande. *För oss svenskar kan nordiskt samarbete icke vara en ersättning för ett vidare internationellt samarbete och det får naturligtvis än mindre vara en motsats till det.* För oss står nordismen bara som en del av vår internationalism.

Nordismen innebär blott att vi gentemot våra grannländer känner alldeles särskilda förpliktelser och att vi i förhållande till dem ser alldeles ovanliga förutsättningar att förverkliga våra internationalistiska ideal åtminstone i rummet närmast omkring oss. En annan sak är att de mycket mörka utsikterna för ett vidare internationellt samarbete efter kriget vilka i denna bok skildrats, förvisso gör nordiskt samarbete desto viktigare för oss liksom för grannfolken.

Det har tidigare varit en del uttalanden från svenskt håll som inte varit fullkomligt klara på denna punkt om nordismens underordning under internationalismen. Men de har varit fällda i den allmänna förvirring om efterkrigsförhållandena som varit naturlig under de nyss gångna åren. Praktiskt är de betydelselösa eftersom de går alldeles stick i stäv mot nationens tydliga ideal och uppenbara intresse.

Huruvida alla Nordens fyra nationer efter kriget återfår sin självständighet eller icke, kommer i hög grad att bero av stormakternas politik. Även antaget att vi alla blir formellt fria nationer, kommer våra möjligheter att få söka oss fram till vidgat nordiskt samarbete att bero på stormaktspolitiken runtomkring oss. Vi bör inte göra oss några illusioner på den punkten.

I Storbritannien och Amerika är man principiellt inställd på att det i och för sig vore naturligt och nyttigt om småstaterna vore självständiga och om de kunde samla sig i naturliga kultur- och intressegrupper. Grundsatsen står givetvis klarast då det gäller sådana områden av världen där dessa båda stormakter icke känner mera betydande egna militärpolitiska eller ekonomiskt imperialistiska intressen. Respekten för de nordiska ländernas gamla fria kultur är dessutom i Storbritannien och Amerika hög.

I dessa länder torde det även finnas mycken förståelse för betydelsen ur mera allmänna synpunkter att det finns ett block av självständiga men samverkande småstater i Norden. Den gamla politiken med buffertstater mot Sovjetryssland är skamfilad och i princip övergiven. Men ändå har det för västmakterna liksom för Sovjetunionen i och för sig säkert ett värde att ha ett självständigt Norden mellan sina maktområden. Det är känt att både Churchill och Roosevelt och bakom dem Foreign Office och State Department hittills icke uppmuntrat norrmännen och danskarna att avlägsna sig från Norden och söka anslutning till västmakterna. Vad tidigare vissa norrmän uttalat i denna riktning har varit alldeles på eget initiativ.

Likväl finns det naturligtvis en viss risk, i synnerhet om utsikterna för ett gott samarbete med Sovjetunionenmörknar, att åtminstone Storbritannien kan ändra mening. *Det olyckligaste för Norden som överhuvudtaget kunde hända vore givetvis om både Sovjetunionen och Storbritannien sträckte ut sina intressesfärer i Norden, över Finland respektive Norge och Danmark.* Då vore Nordens splittring definitiv och Sveriges läge olidligt.

Sovjetunionen har tillsvidare visat en bestämd motvilja mot att småstaterna i närheten av dess gränser sluter sig samman. Ryssarna har fruktat att sådana allianser är riktade mot dem och de har därvid tyvärr haft vissa goda

grunder att stödja sig på. Denna inställning från Sovjetunionens sida torde i och för sig vara ett viktigt skäl för yttersta försiktighet i fråga om nordisk samverkan, framför allt vad gäller försvarsanstalterna.

Vad på längre sikt särskilt Sverige och Finland måste övertyga Sovjetunionen om, är att vi menar allvar med vår strävan att ha de bästa förbindelser öster ut och att vi aldrig kommer att låta oss bruka emot Sovjetunionen. Vår uppgift i detta hänseende komme dock att bli ytterligt försvårad, om Norge och kanske Danmark vore nära anslutna till Storbritannien.

Låt oss härefter lika kritiskt syna problemet Norden inifrån. Bortsett från de yttre villkoren, vilka är överhuvudtaget skälen och hur stora är de praktiska möjligheterna för nordisk samverkan ur våra egna synpunkter?

Det utrikespolitiska skälet för nordisk samverkan förefaller vid första påseende starkt. Utrikespolitiken kommer efter kriget att betyda så mycket mer för våra levnadsförhållanden. Världen har internationaliserats och oavsett hur väl eller illa man kommer att lyckas med att bygga upp en internationell ordning, kommer mellanstatliga förbindelser att vara av en långt större vikt för oss alla. Kunde de nordiska staterna uppträda som ett block så skulle vi i många fall kunna tillförsäkra oss en starkare ställning i alla slags förhandlingar och i de internationella organisationer som kan komma att bildas.

Men för Norge — och möjligtvis för Danmark — leker som vi vet i hågen en möjlighet att bättre kunna tillvarata sina egna intressen genom att i stället söka en fastare anknytning till Storbritannien. Eftersom vi inte kan reflektera på en liknande linje skulle detta betyda att våra vägar i utrikespolitiken skiljs åt.

Nu är det sannolikt att den norska flyktingregeringen och allmänt norrmännen i utlandet som ju efter ockupationen varit de som talat för landet, något överdrivit entusiasmen för orienteringen åt Storbritannien. Det var ganska länge förutspått att de skulle möta svåra desillusioner i sina affärer med de anglosaxiska stormakterna. Vi märker också en tydlig förändring i de norska uttalandena. Kanske finner Norge sin väg tillbaka till helhjärtat nordiskt samarbete.

För vår del bör vi svenskar redovisa att vi, även utan en dylik bestämd orientering åt väster, sannolikt vid många tillfällen skulle förmå tillvarata våra egna intressen bättre genom att lita till våra direkta kontakter utåt. Men få svenskar i ansvarig ställning skulle vara beredda att på det principiella planet hävda den linjen i konkurrens med nordisk samverkan därest förutsättningarna för en sådan samverkan eljest är för handen. I många särskilda fall kommer emellertid möjligheten att framstå frestande för oss, i synnerhet om samarbetet inom ett nordiskt block blir besvärligt.

Militärpolitiskt ligger förutsättningarna för nordisk samverkan sämre till. Jag har nyss berört den ryska misstron som ett viktigt skäl att blott närma oss detta problem med yttersta försiktighet. Från denna faktor bortser jag i det följande. Trots det finner jag saken tämligen hopplös.

Ett fast försvarsförbund borde visserligen göra oss samfällt starkare mot angrepp. Erbjöde sig möjligheten av ett försvarsförbund hade emellertid vi svenskar att noga överväga om vi för att vinna den större samlade styrka vi som del av Norden gemensamt skulle besitta gentemot en angripare, verkligen är beredda att påta oss den stegring av våra förpliktelser i alla tre riktningarna som försvarsförbundet skulle medföra.

Låt oss anta att vi skulle vara beredda att svara ja härtill. För våra tre grannfolk reser sig två frågor. Är deberedda att ta vissa risker för vår räkning som pris för vårt löfte om motsvarande bistånd? Vidare: är de beredda att ta risker för varann inbördes — norrmännen för finnarna och danskarna, danskarna för norrmännen och finnarna, finnarna för danskarna och norrmännen? Ingen tvekar att svaret åtminstone för den närmaste framtiden blir nekande.

Från norskt håll har vidare oavbrutet framhållits att de icke kan känna sig säkrade på något annat sätt än genom en militärallians med de Förenade nationerna eller med stormakterna inom denna grupp. Norrmännen yttrar själva aldrig ett tvivel på att dessa stormakter kommer att hålla troget samman i framtiden. Den kritiske observatören är naturligtvis då benägen att påpeka att i så fall freden vore säkrad och Norge tryggt utan alla

försvarsförbund.

I verkligheten får vi emellertid tvärtom räkna med möjligheten att efter kriget samarbetet kan brista mellan de anglosaxiska stormakterna och Sovjetunionen och att det kan bli mindre intensivt mellan Amerika och Storbritannien. I realiteten betyder alltså den linje Norge stått i färd med att välja att Norge gjort sig berett att ställa sig under Storbritanniens beskydd. I synnerhet om Holland och kanske Belgien skulle göra samma val kan Danmark ävenledes komma att göra det.

För oss och naturligtvis för ett fritt Finland är en sådan orientering utesluten av skäl som utvecklades i förra kapitlet. Här brister således den nordiska enigheten i vår

centralaste fråga, den militära säkerhetsfrågan. Det är också här möjligt att Norge kan komma att förändra orientering. Om Norge efter kriget får en gemensam gräns med Sovjetunionen kan detta kraftigt bidraga till att sam tämma Norges intressen med Sveriges och det framtida Finlands.

Tar vi så till slut hänsyn till att under åren omedelbart efter kriget egentligen bara Sverige har en krigsmakt som efter småstaters blygsamma mått kan bedömas såsom betydande, så minskas naturligtvis i hög grad det intresse vi svenskar kan ha i ett försvarsförbund med de andra staterna. Då därtill — med undantag för Finland — de andra nordiska staternas intresse i ett försvarsförbund är ytterligt tveksamt eller rent negativt har vi åtminstone för den närmaste framtiden goda skäl att helt avskriva förhoppningarna om militärpolitiskt samarbete mellan Nordens länder från listan på uppgifter för praktisk nordism.

Detsamma gäller tanken på ett nordiskt statsförbund. Dess egentliga uppgift skulle ju vara att ge en fast ordning för det utrikespolitiska och militärpolitiska samarbetet. Ty det mesta av den inre politiken sköter vi bäst själva var och en för sig.

Ett statsförbund skulle sannolikt vara det säkraste medlet att blåsa upp friktionerna mellan de nordiska nationerna till olidlighet. En trygg och hygglig svensk riksdagsman som känner och uppskattar den fridsamma och på konstruktivt arbete inriktade andan i vår lagstiftande

församling, skulle nog förnimma milda rysningar vid tanken på en församling där vi skulle ha tillökats med finnar och norrmän. Och en liknande känsla skulle nog på sitt håll en norsk stortingsman eller en finsk riksdagsman hysa.

En spjuver skulle måhända vilja inflika att litet mindre fridsamhet kanske inte skulle enbart skada oss i vårt parlamentariska arbete. Någon sanning kan det ligga i ett sådant hävdande av friktionernas kult ur främjande kraft. Men experimentet bör lämpligen prövas när nerver och nationella emotioner är något lugnare än de kommer att vara omedelbart efter detta krigs olyckor.

Vad gäller det ekonomiska samarbetet så är det ju en känd sak att vår inbördes handel mellan Nordens länder icke kvantitativt varit betydande. I mycket stor utsträckning producerar vi samma slags varor vilka vi antingen konsumerar själva vart och ett folk inom sin stat eller säljer i inbördes konkurrens på världsmarknaden.

Men detta är delvis ett resultat av hur näringslivet fått utveckla sig under inflytande av de nordiska staternas nationalistiska politik. Den svenska industrin försvagas emellertid högst väsentligt både som ren hemmamarknadsindustri och i sin internationella konkurrenskraft av det förhållandet att vår hemmamarknad är en för smal bas. Detta gäller naturligtvis i ökad grad industrin i våra än mindre grannländer. De organisatoriska och tekniska

tendenserna arbetar fortfarande till att oavbrutet accentuera betydelsen av denna svaghet.

Det skulle således utan minsta tvivel vara i vårt gemensamma intresse att genomföra en ökad arbetsfördelning mellan Nordens länder, d. v. s. en ökad specialisering som gjorde det i högre grad möjligt för våra olika industrier att utnyttja hela Nordens hemmamarknad som efterfrågebas. En sådan reform av Nordens industriella struktur skulle för att få verklig effektivitet förutsätta ej blott borttagandet av en hel del handelshinder som vi rest upp emellan våra stater utan dessutom en enhetlig ekonomisk politik inriktad på detta syfte.

Det är möjligt och måhända troligt att vi skulle kunna vinna över svenskarna för en konstruktiv ekonomisk nordism av denna art om den lades upp som en stor fråga i den inre diskussionen och utformades på ett konkret och praktiskt sätt. Kanske kunde danskarna även fås att biträda en sådan linje, måhända också finnarna som kommer att ha det ekonomiskt mycket svårt efter kriget. I fråga om norrmännen framstår det mera osannolikt att de skulle kunna göras intresserade för en dylik politik. Men allting är relativt: redan ett förhindrande av en ökad intranordisk protektionism bör betraktas som en stor framgång för en rationell ekonomisk hushållning inom Norden.

Något större möjligheter torde föreligga för ett effektivare nordiskt samarbete på utrikesmarknaderna. Ett sådant samarbete förutsätter nämligen icke i samma grad politiska beslut utan kan i stor utsträckning ordnas av affärsföretagen själva eller deras organisationer vilka ju i detta hänseende har mycket påtagliga gemensamma intressen att tillvarata.

Den kanske viktigaste praktiska reformen till nordisk enighet efter kriget vore tillskapandet av en gemensam nordisk arbetsmarknad, alltså en nordisk medborgarrätt som medgåve friast möjliga omflyttning inom Norden. Folk med pengar eller särskilda talanger kan alltid välja var de vill bo. Flyttningsspärrarna hindrar emellertid folkets breda lager, arbetare och bönder. Därför är en sådan reform även en reform i demokratisk anda.

Ingenting binder ihop regionerna ekonomiskt och kulturellt så mycket som just friheten att flytta. Det är i sista hand flyttningsfriheten som förenar Skåne och Dalarna och som gör att vi i dessa landskap kan använda samma slags pengar, att vi kan föreställa oss att vi talar samma språk och att vi kan förnimma ett gemensamt intresse över landskapsintressena.

Det finns svårigheter i vägen för en sådan reform men de kan övervinnas. I alla dylika frågor bör vi svenskar följa en generös linje och inte snålt hålla på reciprocitet såsom nödvändig förutsättning för att för egen del genomföra en nordistisk politik. För oss är det t. ex. i och för sig fördelaktigt att låta danskar, finnar och norrmän konkurrera fritt med svenskar om våra professurer vid universitet och högskolor oavsett hur de andra nationerna väljer att göra. Vårt intresse är ju främst att få de dugligaste forskarna.

Om de andra länderna eller något av dem inte vill följa oss borde detta inte få hindra oss från att vara förnuftiga. Kravet på reciprocitet har blivit en fix idé i alla dylika sammanhang. Det kan aldrig upprepas för ofta att i den internationella politiken snålheten oavbrutet bedrar visheten. Kunde vi lägga oss till med litet mera av generös förnuftighet i vår praktiska politik i förhållande till de nordiska grannfolken — och dessutom mer av kristlig fördragsamhet och gott humör — betydde det mycket mer än alla tal och föreningar för nordisk samverkan.

Det grundläggande gemensamma intresset i nordisk enhet är emellertid kulturpolitiskt. Det kan ifrågasättas om i det århundrade som nu följer, det överhuvudtaget kommer att bli möjligt att uppehålla en hög nationell kultur på en så smal befolkningsbas som 6 miljoner människor, än mindre 2, 3 eller 4.

Det är med kulturen som med den industriella produktionen: utvecklingen förstorar den svaghet som ligger i en för smal bas. Forskningen och tekniken kräver i växande grad en arbetsfördelning, en organisation och en apparat som så små nationer icke har råd med eller ens möjligheter till. Gör vi en internationell jämförelse och behåller vår kritik kall är det nog tyvärr ganska uppenbart att vi i alla de fyra nordiska länderna, trots stora framsteg och lysande enskilda insatser, redan börjat sacka efter i utvecklingen. Detta gäller icke minst inom socialvetenskaperna men även inom naturvetenskaperna, medicinen, juridiken och de humanistiska vetenskaperna.

Forskningen och tekniken är känsligare för denna tendens än andra delar av de nationella kulturerna men något motsvarande gäller mycket allmännare. Vad som hotar oss är att vi relativt kommer att sjunka från en ledande ställning i kulturutvecklingen. Utan att här närmare kunna motivera mina påståenden vill jag dessutom ha

påpekat att i samma riktning verkar befolkningsutvecklingen i Norden samt den växande utflyttning av den unga intelligensen som i nästa generation kan förutses som resultat bl. a. av de enormt förbättrade språkkunskaperna och världens allmänna internationalisering. Alla dessa faktorer verkar kumulativt och förstärker varandra.

Ett av de på lång sikt verksammaste medlen att stärka våra kulturer inför dessa faror, som kommer att vara mycket större än folk nu har fantasi nog att föreställa sig, skulle naturligtvis vara att vi i Norden förenade oss i en större enhet. All flyttning mellan våra länder, all samverkan, alla kommunikationer verkar i denna riktning. Våra kulturer är mycket lika och förenhetligandet kan ske utan större våld. Det är naturligtvis bara en historisk

339tillfällighet att vi inte är ett och samma folk, talar samma språk och identifierar oss med helheten i stället för med delarna.

Där är vi äntligen framme vid kärnfrågan. *Den politiskt betydelsefulla frågeställningen och även den teoretiskt riktiga analysen måste gälla våra känslor för varann.* När vi ända tills nu talat om intressena, så har dessa intressen definierats under förutsättning att medborgarna i vart och ett av de fyra nordiska länderna identifierar sig snävt med blott sin egen nation men icke med nationsgruppen.

Men låt oss hålla klart att intressena aldrig är objektiva. Vad vi förnimmer vara intressen beror på med vilken människogrupp vi identifierar oss i våra känslor. Intressena har helt enkelt ingen realitet oberoende av känslobindningen.

Kände vi oss alltså som nordbor i stället för som svenskar, danskar, norrmän eller finnar, så skulle vi naturligtvis också ha ett klart intresse i en nordisk utrikespolitik, försvarspolitik, ekonomisk politik och kulturpolitik precis på samma sätt som dalkarlar och skåningar har ett svenskt intresse vid sidan av eller rättare sagt över sina landskapsintressen.

Denna fråga om känslobindningen är ett problem som numera väl skulle kunna behandlas med exakta vetenskapliga metoder. Då emellertid sådana undersökningar

inte är gjorda och inte kan göras nu under kriget i de andra länderna får vi lita på våra allmänna iakttagelser vilka alltid blir i viss mån osäkra.

Det vill förefalla som om den nordiska känslobindningen kanske dock är relativt starkast i Sverige. Men den är knappast så stark som man ibland skulle tro av vad som sägs och skrivs offentligt. Den har utan tvivel stegrats under krigets första skede beroende på deltagande och medlevande i grannfolkens olyckliga öde.

Fortfarande är den delvis byggd på den lyckligares litet dåliga samvete vilket blir en svag grund när förhållandena normaliseras. Den är sedan ett år eller mer uppenbarligen i sjunkande, beroende bl. a. på vad svenskarna uppfattar vara de andra nordiska nationernas gensvar.

I Finland finns det ju sedan gammalt mycken antipati mot Sverige och svenskarna vilket delvis beror på dubbelspråkigheten och den inre nationalitetsstriden. Någon har med en viss överdrift sagt att Finland är det enda land i världen där Sverige är riktigt illa omtyckt. Den nordiska inställningen efter kriget, om Finland förblir fritt fastän Tyskland besegrats, kommer emellertid trots detta sannolikt att vara stark och i själva verket nära nog identisk med självständighetsviljan. Ett nära samarbete med Finland lovar emellertid att bli rätt friktionsfyllt.

Den nordiska känslan i Danmark var likaledes och är det väl än, ett sätt att uttrycka nationens självständighetsvilja mot tyskarna. Den torde till stor del falla bort när

343Danmark åter är fritt och Tyskland ofarligt. I vad mån den nordiska känslobindningen kommer att förstärkas eller i stället neutraliseras av den genom kriget ökade nationalismen är ovisst.

Norges fall är mycket mera komplicerat. Norrmännen är en ung nation och lever ett impulsivare utrikespolitiskt liv. De bevarar vissa komplex anknutna till unionsupplösningen 1905. Grönlandsäventyret och annat har hållit inställningen till danskarna labil. Under kriget har de känt sig ha vissa berättigade anmärkningar mot Sveriges politik. Mot finnarna leker de, som nämnts, nästan krigstillstånd.

De har dessutom en hel mängd problem att göra upp med sig själva. De säger sig att de gick sorglöst in i kriget utan att alls ha tänkt på att rusta upp sitt försvar och att de till och med inte lät krigets utbrott vara sig en varning. De bebor Nordens mest lättförsvarade land men erinrar sig att de inte ens hade ordnat rationellt för mobiliseringen av den lilla försvarsmakt de hade. De minns hur de kände sig säkra bakom sina fjordar och under sina fjäll och att de inte ett ögonblick reflekterade på det förslag till försvarsförbund med Sverige och Finland som bragtes upp efter första finsk-ryska kriget och som diskuterades några veckor till dess Sovjetunionen lade in sitt veto.

De tänker på mycket som hände under det osäkert och äventyrligt improviserade försvarskriget våren 1940. De minns hur sommaren 1940 stortingspartierna underhandlade med tyskarna om anpassning och om kungensavsättning tills Terboven bryskt slog sönder leken och äntligen lyckades sammangjuta nationen till enig motståndsvilja genom att sätta Quisling som herre i landet.

Vi bör förstå att hela denna problematik måste på välkänt sätt rikta intresset inåt. Den måste även i viss grad fresta till en avledande aggressivitet utåt. Denna psykologiska uppklaringsprocess tar sin tid. Någon starkare samnordisk känsla kan vi knappast räkna på i Norge förrän dessa emotionella komplex upplösts genom förnuftsmässig analys. Och det kan ta lång tid.

Drar vi en sammanfattande slutsats från de här uppradade mycket allmänna synpunkterna torde vi kunna fastställa att det knappast finns förhoppningar om uppbyggandet av någon mera fast nordisk samverkan omedelbart efter kriget. Tillsvidare torde det vara realistiskt att som vi nyss gjort diskutera de olika nationernas intressen med antagande att intressena bestäms nästan helt och hållet av en trångt nationell identifiering.

Vid diskussionen av problemet Norden får emellertid ej glömmas att en viss och i själva verket relativt betydande nordisk samverkan redan fanns före kriget. Omedelbart efter krigets slut kommer undan för undan praktiska frågor om ekonomisk samverkan att uppstå i fråga om valutornas stabilisering, återuppbyggnadskrediter, varuleveranser m. m. Dessa frågor anmäler sig i själva verket redan.

I synnerhet om den allmänna utvecklingen i världen då går mot en mera autarkisk internationell ordning än före kriget vilket dessvärre är mycket sannolikt, är det troligt att vi alltmera drivs samman i de ekonomiska frågorna. Det kommer därvid att grundläggas vanor som så småningom gradvis kan föra oss mycket långt i fråga om ekonomisk samverkan. Därigenom kommer en hel del annan samverkan att också underlättas. I själva verket är det på denna utvecklingens väg som ett ökat realiserande av nordisk enhet ter sig möjligt.

I detta ekonomiska samarbete bör Sverige följa en grundprincip, nämligen att handla generöst. Det kan aldrig upprepas nog ofta att huvudfelet i all internationell politik är småaktig nationell egoism. Det lönar sig inte att hålla fullt så styvt på särintressena. Vi har hittills även i de nordiska uppgörelserna varit alltför snåla.

Kanske skall vi hjälpas till större förnuftig generositet i de nordiska förhandlingarna genom det ojämna läge kriget försatt de nordiska nationerna i. De andra folken har skadats svårt och lidit djupt medan vi fått behålla vår fred, vår självständighet och i stort sett även vår levnadsstandard. Om vi svenskar vid krigets slut fortfarande har fått stå utanför, finns det därför en slags moralisk grund för en generös politik. Och vi nordbor är liksom amerikanerna fastän kanske inte i samma grad, lyckligtvis en smula moralister även i politiken.

ATT ÖVERLEVA

Sveriges intresse i den farliga efterkrigstiden blir främst helt enkelt att överleva. Alldeles som nu under kriget blir vår angelägnaste uppgift att trygga vår existens som fri nation.

I denna skrift har jag helt bortsett från de utrikespolitiska och militära riskerna under krigets fortsättning. Jag har talat om efterkrigstiden och tagit utgångspunkten i de ekonomiska problemen. Till slut vill jag ha understruket som en huvudslutsats från många spridda iakttagelser överallt i de föregående kapitlen att *även om vi skulle*

slippa att bli inblandade i kriget så kommer de närmaste åren efter krigets slut att bjuda mycket allvarliga problem för vår utrikespolitik, problem som i sista hand gäller var nationella självständighet.

Vi kommer med all säkerhet icke att ha en tillfredsställande internationell säkerhetsordning att lita till. Vi kommer icke att försvaras av någon stormakt och av hänsyn till vår framtida frihet och säkerhet kommer vi icke att våga begära ett sådant skydd. Vi kommer under dessa år att få lita på oss själva liksom vi fått göra det under kriget.

Vi kommer därför dessvärre att ha behov av det starkaste försvar vi rimligen har råd med utan att eftersätta vår sociala och kulturella utveckling. Förhållandena kankomma att bli så oroande att vi liksom nu under kriget rentav blir tvungna att delvis godta ett sådant eftersättande.

Det blir lättare att hålla det svenska folket samlat även under efterkrigsåren kring denna försvarslinje om medborgarna i allmänhet kan bli fast övertygade om att de militärer som har ledningen i krigsmakten renhjärtat avstår från alla kårintressen att hålla uppe apparaten för dess egen skull och att de kommer att vara de första att föreslå gradvis nedrustning om och när det blir möjligt. Jag tror att vi har goda skäl att hoppas på att en sådan inställning vinner inflytande bland militärerna.

I vår handelspolitik kommer vi under dessa år liksom nu att tvingas driva en hård byteshandel, först för att få in de importvaror vi behöver för att hålla produktionen i gång, och sedan för att försvara de exportmarknader vi måste ha öppna för att ha något att betala med. Vår handelspolitik kommer att avvika lika mycket från det frihandelsideal vi på längre sikt vill verka för, som vår försvarspolitik skiljer sig från den totala nedrustning som egentligen är vårt ideal.

Vi kommer sannolikt länge att ha behov av vissa varuransoneringar. Vissa konsumtionsvaror kommer vi inte att importera fastän vi kunde det, emedan vi behöver tonnaget och valutan för syften som är viktigare för vår produktion och sysselsättning. Vi kommer att liksom underkriget ha anledning att sätta i gång ersättningsproduktion för vad vi inte kan importera tillräckligt av. Är vi kloka bör vi göra investeringarna nu för att vara bättre rustade att möta efterkrigskrisens problem.

Hittills har våra ekonomiska planer i allmänhet ej sträckt sig över själva krigskrisen. Det har gällt för oss att så hushålla med våra lager, vår produktion och vad vi kunnat få in utifrån att vi skulle komma igenom krigstidens svårigheter någorlunda helskinnade. När kriget toge slut skulle spärren åt väster falla och vi skulle fritt kunna importera allt vad vi behövde.

Det har börjat gå upp för oss litet var att denna fredsoptimism varit en felsyn. Det kommer att råda knapphet i hela världen på många varor. Så som försörjningsläget ser ut i alla Europas länder kan vi inte räkna på någon prioritet. Vi får vara glada om vi inte utsätts för diskriminering.

Vi riskerar att möta valutaspärrar, olika slags internationella eller bara imperialistiska regleringar, krav på krediter och kompensationer. Vi måste befara att våra försörjningssvårigheter kommer att brukas som tumskruvar på oss när det gäller att tvinga oss dit vi inte vill gå.

I detta kaotiska internationella handelskrig kommer vi att stå starkare ju bättre rustade vi är att i sämsta fall för en tid reda oss själva med ett minimum av tillförsel utifrån. Samtidigt vill vi hålla i gång produktionen och undvika massarbetslöshet. Och dessutom vill vi vara tillmaximal hjälp för den ekonomiska återuppbyggnaden i de krigshärjade länderna och särskilt i de nordiska rikena.

Krigets slut betyder således för oss svenskar inte bara att kaffet blir fritt — om det nu blir det vilket vi inte sett än. Ej blott utrikeshandeln utan hela produktionslivet kommer att ställa krav på statlig ledning och reglering. Många i vårt land som inte tänkt igenom dessa förhållanden kommer att vara överraskade att finna hur lik krigshushållningen fredshushållningen blir i början.

Hur länge denna efterkrigskris kommer att vara kan ingen nu säga, ej heller vad som kommer därefter. Det är inte alls otroligt att efter ett eller två år utmärkta av knapphet på importvaror men god efterfrågan på vår export, det

kommer en annan period när importvarorna visserligen strömmar till fritt som under trettiotalet medan en allmän världsdepression samtidigt trycker ner våra exportmöjligheter.

*

Om vi så för att kunna överleva denna onda, hårda tid som fri nation tvingas följa med i världens allmänna drift mot militarism och autarki, låt oss likväl aldrig godkänna dessa tidens förvända principer. Låt oss klart säga ut att det är Hitlers anda som segrar sedan hans arméer slagits ned och hans Gestapo förintats.Låt oss hålla vårt förnuft kritiskt och oförvillat. Låt oss bevara de internationalistiska idealen i våra hjärtan och aldrig försumma ett tillfälle att verka för friheten, rätten och den mellanfolkliga ordningen. Sanningen blir inte mindre sann, rätten inte mindre rättfärdig därför att dess röst är svag.

Det kan vara ett litet, gammalt folk förunnat att bli ett salt i världen.

SAKREGISTER